

Se på den ungen!

***en kvalitativ studie i syn på barn
i saker om omsorgsovertakelser***

Masteroppgave i sosialt arbeid 2009

Kandidatnr. 2210

Vibeke Gjertsen

Universitetet i Stavanger
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Institutt for sosialfag

Forord

Å skrive masteroppgaven har vært en krevende, men lærerik prosess. Arbeidet har medført refleksjoner omkring egen yrkesrolle i barnevernet, og hvordan jeg som saksbehandler møter det enkelte barn som barneverntjenesten skal bistå.

En stor takk til min arbeidsgiver Randaberg kommune som har gjort det mulig for meg å ta mastergradsstudiet i sosialt arbeid. Jeg vil spesielt takke Svein Olav Kristensen, virksomhetsleder i avd. Barn og familie, personal leder Tone Dahl, tidligere leder av barneverntjenesten Tove Aas, og nåværende leder Jone Skjelbred.

Jeg vil takke mine veiledere Liv Schjelderup og Cecilie Omre ved universitetet i Stavanger. De har støttet meg gjennom arbeidsprosessen og vist stort engasjement og interesse for oppgaven, samt kommet med mange gode innspill.

Takk til informantene som lot seg intervju, og til tingretten som fremskaffet saker til dokumentanalysen.

Jeg retter også en takk til kolleger og andre som har bidratt med nyttige råd i arbeidet.

Stavanger, oktober 2009

Vibeke Gjertsen

SAMMENDRAG

Formålet med denne oppgaven er å belyse synet på barn i saker om omsorgsovertakelser i henhold til lov om barneverntjenester § 4-12. Jeg vil undersøke hvordan barn fremstilles i sakene og hvordan barneperspektivet ivaretas i beslutningsprosessene i fylkesnemnda og tingretten.

Problemstillingen er som følger:

Hvilket syn på barn gjenspeiles i vurderingene om omsorgsovertakelser i fylkesnemnda og tingretten og i hvilken grad kommer barneperspektivet til uttrykk?

Ut fra problemstillingen har jeg formulert følgende forskningsspørsmål:

- I hvilken grad kommer barnets deltakelse til uttrykk i beslutningsprosessene og hvordan blir barnets synspunkter vektlagt?
- Hvordan omtales barnet og barnets behov?
- I hvilken grad blir barnets rettigheter omtalt og vist til i avgjørelsene?
- Hvilke syn på omsorgsovertakelse og hjelpetiltak er fremtredende i fylkesnemnda og tingretten?

Undersøkelsen er en kvalitativ studie der jeg har analysert 3 fylkesnemndsvedtak hvor barnevernet har fått medhold til omsorgsovertakelse. Jeg har også analysert de tilhørende 3 dommene fra tingretten der omsorgsovertakelsen ble opphevet etter anke fra privat part. Undersøkelsen er således en dokumentanalyse. For å tilføre studien dybde, har jeg også intervjuet en fylkesnemndsleder og en tingrettsdommer om deres generelle betraktninger omkring omsorgsovertakelser. Jeg har da benyttet det kvalitative forskningsintervju. Undersøkelsen er gjort ut ifra en hermeneutisk forståelses- og fortolkningsramme.

Utvalget til dokumentanalysen er strategisk, og det ble trukket fra en tingrett som var i geografisk nærhet.

Utvalget til intervjuene ble også trukket ut ifra geografisk nærhet og tilgjengelighet. Det var henholdsvis tingretten og fylkesnemnda som trakk utvalget.

De teoretiske rammene for oppgaven er ulike perspektiver på barn. Det nye barneperspektivet er sentralt. Barneperspektivet innebærer å betrakte barnets situasjon ved å sette seg inn i barnets tanker og opplevelser. Det handler om å lytte til barnets stemme, og være lydhør for barnets synspunkter og deltakelse. Etter inkorporeringen av FNs barnekonvensjon om barns rettigheter i norsk lov, har det blitt økt fokus på barns rett til deltakelse, og barns øvrige rettigheter. Det nye synet på barn innebærer å anerkjenne barnet som en kompetent aktør, som har innflytelse på sitt liv. Det tradisjonelle synet på barn har vært fokusert på barns sårbarhet og behov for beskyttelse.

Funnene i studien viser at synet på barna som gjenspeiles i fylkesnemnda og tingrettens vurderinger i de undersøkte kasusene, i stor grad bærer preg av et beskyttelses- og sårbarhetsperspektiv. Barna fremstår i liten grad som kompetente aktører, eller som aktive rettssubjekter. De er lite synlige i saksdokumentene, og det er foreldrene som er viet mest oppmerksomhet. Barneperspektivet er således lite fremtredende. Undersøkelsen viser at barnets stemme i liten grad har kommet til orde i vurderingene i de fleste sakene, og det kan stilles spørsmål ved hvorvidt retten til deltakelse har blitt godt nok ivaretatt. I de undersøkte kasusene, har barns rettigheter i stor grad vært fraværende i vurderingene.

Denne studien kan tyde på enkelte utfordringer for hvordan barn ivaretas i saker om omsorgsovertakelser. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt barns rett til deltakelse blir tilstrekkelig ivaretatt i beslutningsprosessene i fylkesnemnda og tingretten. Det knytter seg også utfordringer til hvordan barns øvrige rettigheter etter barnekonvensjonen ivaretas i saker om omsorgsovertakelser. I tillegg kan det stilles spørsmål ved hvorvidt rettsapparatet har et foreldrefokus og foreldreperspektiv som kan gå på bekostning av barneperspektivet.

INNHold

Kapittel 1

Innledning	1
1.1. Bakgrunn for valg av tema.....	1
1.2. Problemstilling.....	2
1.3. Begrepsavklaringer.....	3
1.4. Avgrensning og oppgavens relevans.....	6
1.5. Masteroppgavens oppbygning.....	6

Kapittel 2

Teoretiske perspektiver og kunnskapsstatus	8
2.1. Innledning.....	8
2.2. Sosialt arbeid.....	8
2.3. Lovgrunnlag.....	9
2.4. Syn på barn; et paradigmeskifte?.....	11
2.5. Syn på barn og unge i barnevernet.....	12
2.6. Barneperspektivet.....	14
2.7. Kompetanse, mestring og resiliens.....	15
2.8. Tilknytningsteori.....	18
2.9. Barnet som sosial aktør.....	19
2.10. Sosial kapital.....	19
2.11. Barns rettigheter i møte med barnevernet.....	20
2.12. Barns rett til deltakelse.....	22
2.13. Deltakingsstigen- et verktøy for å måle barnets deltakelse.....	25
2.14. Oppsummering.....	26

Kapittel 3

Fylkesnemnda som beslutningsorgan	27
3.1. Innledning.....	27
3.2. Fylkesnemnda som beslutningsorgan i barnevernsaker.....	27
3.3. Tingretten som ankeinstans.....	31
3.4. Barnets talsperson.....	31
3.5. Oppsummering.....	32

Kapittel 4

Metode	34
4.1. Innledning.....	34
4.2. Valg av forskningsdesign og metode.....	34
4.3. Vitenskapsteoretisk forankring.....	36
4.4. Utvalget og datainnsamlingen.....	37
4.5. Bearbeiding av data.....	45
4.6. Metodiske refleksjoner.....	47
4.7. Forskningsetiske refleksjoner.....	49
4.8. Empiri.....	55
4.9. Oppsummering.....	58

Kapittel 5

Analyse	59
5.1. Innledning.....	59
5.2. Barnets deltakelse.....	59
5.3. Omtale av barnet og barnets behov.....	77
5.4. Barnets rettigheter.....	85
5.5. Syn på hjelpetiltak.....	96
5.6. Syn på omsorgsovertakelse.....	105
5.7. Oppsummering av funnene.....	109

Kapittel 6

Oppsummering, konklusjon og konsekvenser	112
Litteraturliste	120

Vedlegg:

1. Intervjuguide
2. Informasjonsskriv
3. Godkjenning fra NSD

KAPITTEL 1. INNLEDNING

1.1. Bakgrunn for valg av tema

” Som tingrettsdommer kunne det være snakk om to millioner fra eller til..Det var penger, men her er det barn. På den annen side er de vedtakene vi gjør så inngripende..Jeg ville heller blitt dømt til 3 år i fengsel enn at noen tok ungene mine.., så det er ganske vanskelig”.

Dette sitatet er hentet fra et intervju med en fylkesnemndsleder i denne undersøkelsen. Det setter fokus på temaet for masteroppgaven; omsorgsovertakelser av barn. Intervjupersonen forteller om hvordan han opplever å fatte beslutninger om omsorgsovertakelser, og sammenlikner det med straffesaker. Fylkesnemndslederen tar foreldrenes perspektiv, og uttrykker at han heller ville ha blitt idømt fengselstraff, enn at noen skulle ta barna hans fra ham. Sitatet formidler noe vesentlig om dette emnet; hvor sterkt omsorgsovertakelser av barn kan berøre oss emosjonelt og hvor krevende det kan være å fatte beslutninger i slike saker. Utsagnet uttrykker også hvor inngripende beslutningene er i barn og foreldres liv.

Som praktiker i den kommunale barneverntjenesten gjennom flere år, har jeg selv erfart hvordan omsorgsovertakelser av barn berører meg, både profesjonelt og personlig. Jeg har flere ganger flyttet barn fra sine foreldre, og deltatt i forhandlingsmøtene i fylkesnemnda og i ankesakene i tingretten. Min rolle har vært å vitne for barneverntjenesten, samtidig som jeg har overværet forhandlingene. Jeg har opplevd at barneverntjenesten har fått medhold til omsorgsovertakelser, men også det motsatte. Det har også hendt at barneverntjenesten har fått medhold i fylkesnemnda, men hvor omsorgsovertakelsen ble opphevet i tingretten.

Jeg opplever at forhandlingsmøtene i fylkesnemnda og tingretten kan sammenlignes med en teaterforestilling. Deltakerne får utdelt hver sin rolle som man forsøker å spille best mulig. Hver rolle har sitt manuskript. Manuskriptet er virkeligheten, og den som fremlegger manuskriptet sitt best, vinner publikummets gunst. Skuespillerne er

advokatene, foreldrene og barneverntjenesten. Publikummet er dommerne som tar en avgjørelse utifra hvordan den enkelte har spilt rollen sin. I sentrum for skuespillet er likevel barnet, og det er barnets framtid og liv det dreier seg om.

Parallellen til teater kan betraktes utfra oppfatningen om at virkeligheten er subjektiv, og sosialt konstruert. Hva som er sant og virkelig defineres ut ifra hvem vi er, våre preferanser og hvilke roller vi opptrer i. I fylkesnemnda og tingretten har det ofte overrasket meg hvordan de ulike aktørene (meg selv inkludert) kan ha så ulike oppfatninger av barns virkelighet. Barnets situasjon betraktes ut ifra våre ulike voksenperspektiv. Å få tak i barnets egen virkelighet kan være en utfordring. Min opplevelse har vært at det ofte er de voksnes virkelighet som vies oppmerksomhet og at det er foreldrenes perspektiv som er i fokus. Barnets virkelighet kommer gjerne i skyggen. Som voksen er det kanskje lettere å leve seg inn i de voksnes verden enn i barnets verden. Og er man selv forelder, vil det ikke være vanskelig å identifisere seg med foreldrene som står i fare for å bli fratatt det kjæreste man har; sitt barn. I sitatet innledningsvis er det nettopp foreldrenes perspektiv fylkesnemndslederen tar. Han ville som nevnt heller bli domfelt, enn å bli fratatt barna sine. Som voksen kan det være vanskelig å ta inn over seg når barn lever i omsorgssvikt. Å ta barnets perspektiv og konfronteres med barnets virkelighet kan være smertefullt. Likefullt er det nettopp det som kreves når beslutninger om barns omsorgssituasjon skal fattes.

Mine erfaringer i rettsapparatet har vekket en personlig interesse hos meg for å undersøke hvilke faktorer fylkesnemnda og tingretten legger til grunn i sine vurderinger, og hvordan barneperspektivet ivaretas i beslutningene. Jeg opplever i tillegg at barns rettigheter noen ganger stiller svakere enn foreldrenes rettigheter. Derfor har jeg også ønsket å belyse hvordan barns rettigheter ivaretas i beslutningsprosessene.

1.2. Problemstilling

Tema for denne undersøkelsen er synet på barn i saker om omsorgsovertakelse i henhold til barnevernlovens §4-12. Min empiri vil være et utvalg av vedtak fra fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker og dommer fra tingretten som omhandler omsorgsovertakelse.

Jeg vil belyse hvordan barn fremstilles i sakene, hvordan deres rettigheter ivaretas og i hvilken grad deres stemme blir hørt når beslutningene om omsorgsovertakelse fattes.

Analysen vil være av 3 fylkesnemndsvedtak der barnevernet får medhold til omsorgsovertakelse, og de tilhørende 3 dommene fra tingretten der omsorgsovertakelsen er opphevet etter anke fra privat part. Undersøkelsen er en dokumentanalyse som suppleres av analyse av intervju med en fylkesnemndsleder og en tingrettsdommer om deres generelle betraktninger og syn omkring omsorgsovertakelser.

Problemstillingen er formulert slik:

Hvilket syn på barn gjenspeiles i vurderingene om omsorgsovertakelser i fylkesnemnda og tingretten og i hvilken grad kommer barneperspektivet til uttrykk ?

Ut fra problemstillingen vil jeg ha følgende forskningsspørsmål:

- I hvilken grad kommer barnets deltakelse til uttrykk i beslutningsprosessene og hvordan blir barnets synspunkter vektlagt ?
- Hvordan omtales barnet og barnets behov ?
- I hvilken grad blir barnets rettigheter omtalt og vist til i avgjørelsene?
- Hvilke syn på omsorgsovertakelse og hjelpetiltak er fremtredende i fylkesnemnda og tingretten?

1.3. Begrepsavklaringer

I undersøkelsen vil jeg beskrive og drøfte ulike begreper som er relevante for problemstillingen. Sentrale begreper er bl.a det nye barneperspektivet og hvordan dette perspektivet legger føringer på hvordan et godt faglig barnevern skal utøves. De senere årene har det blitt forsket på hvordan barnevernet implementerer barneperspektivet i det faglige arbeidet.

I det følgende vil jeg definere de sentrale begrepene som benyttes i problemstillingen.

* **Barneperspektivet**

Å ha et *barneperspektiv* innebærer i denne sammenheng at voksne forsøker å sette seg inn i barnets tanker og forståelse om sitt liv, og at barnets synspunkter skal gis fokus og tas hensyn til. Elisabeth Gording Stang sier om barneperspektivet at :” *For den voksne blir det spørsmål om å prøve å se barns virkelighet med ”barns øyne”. Det har videre vært sagt at det ikke er tilstrekkelig at barnet kommer til orde; det må også vises lydhørhet for barnet som deltaker*” (Stang, 2007, s. 86).

Flere forskere har utdypet og debattert det nye barneperspektivet. En stor bidragsyter til feltet er forskeren Per Olav Tiller som har forsket på barndom og barns livsverden. Diskusjonene omkring barneperspektivet har bl.a. dreiet seg om ulike oppfatninger av barn. Sentralt har vært spenningen mellom å betrakte barn som subjekter og kompetente aktører på den ene siden, og barnet som sårbart med behov for beskyttelse på den andre siden. Den danske psykologen Dion Sommer har forsket på barns oppvekstvilkår og har spesielt satt fokus på barns sosiale kompetanse, som er et viktig aspekt ved barneperspektivet. I kapittel 2 blir barneperspektivet beskrevet nærmere.

* **Barnets deltakelse**

Når det gjelder barnets *deltakelse*, har jeg valgt å vise til Stortingsmelding nr. 40 (2001-2002) der retten til deltakelse ses i sammenheng med barns rettigheter etter FNs barnekonvensjon :

”6.3.1 Barnekonvensjonen

”FNs barnekonvensjon har på ein avgjerande måte sett behova og rettane til barn og unge på dagsorden. Konvensjonen har blitt godt kjend i samfunnet, i media og hos fagfolk. Han blir meir og meir brukt som reiskap for å peike på urettferd, men også på barnerettar lokalt og i storsamfunnet. Hovudbodskapen er at ein skal sjå på barn som sjølvstendige individ med eigne sosiale, sivile og kulturelle rettar. Av dette følgjer ein aksept for at barn er kompetente og har ein sjølvstendig rett til deltaking og medverknad på ulike arenaer. Barn og ungdom bør få påverke og sjølve delta i prosessar som gjeld dei sjølve. Dette inneber til dømes den sjølvstendige retten barnet har til å medverke og påverke i ei barnevernsak” (St.meld. nr.40(2001-2002) s.75).

I Stortingsmeldingen legges det til grunn at barn er kompetente og har en selvstendig rett til innflytelse og deltakelse i saker som angår dem, også i en barnevernsak. Min undersøkelse fokuserer på barnets rett til deltakelse i beslutninger om omsorgsovertakelser. I deltakelses-begrepet legger jeg at barnet har en rett til å uttale seg i saken, og at barnets mening skal vektlegges i forhold til alder og modenhet. Diskusjonen omkring barns deltakelse har vært knyttet til i hvor stor grad barn skal ha innflytelse på beslutninger som berører dem. Det er spenningen mellom barnets rett til deltakelse og barnets behov for beskyttelse. Sentralt i debatten er faktorer knyttet til barnets alder, modenhet, sårbarhet, mestring og kompetanse. Forskeren Jim Lurie har diskutert spenningen mellom deltakelse og beskyttelse. Andre som har forsket på barns deltakelse er bl.a. Astrid Strandbu, Sissel Seim og Tor Slettebø.

I kapittel 2 beskrives barnets rett til deltakelse etter barnevernloven og FNs barnekonvensjon. I Stortingsmeldingens omtale av deltakelse, nevnes også begrepet medvirkning. I min undersøkelse benyttes disse begrepene synonymt.

*** Barnets behov**

Når jeg omtaler barnets *behov*, mener jeg grunnleggende behov for omsorg. Det omfatter trygghet, beskyttelse mot farer, forutsigbarhet, sosial støtte og stimulering, men også ernæring, vask og stell. Bunkholdt & Sandbæk (2008) peker bl.a. på følgende generelle behov barn må få dekket i oppveksten: kjærlighet og aksept, respekt for egenart og forutsetninger, oppdragelse og sosialisering samt tilknytning og stabilitet. Dersom barn i over lengre tid ikke får dekket slike behov, kan utvikling av fysisk og psykisk helse stå i fare. Når forsømmelse av barnets behovsdekning medfører fysisk eller psykisk skade for barnet, er det tale om omsorgssvikt (2008).

*** Rettigheter**

Der er flere lover som har bestemmelser om barns rettigheter, bl.a. barneloven, pasientrettighetsloven, lov om psykisk helsevern og opplæringsloven. Ettersom omsorgsovertakelser og barnevernets arbeid hjemles i lov om barneverntjenester er det denne loven som kommer til anvendelse her. FNs barnekonvensjon om barns rettigheter gjør seg også gjeldene da denne er ratifisert og inkorporert i norsk lov. Når jeg i undersøkelsen omtaler begrepet barnets rettigheter, vil min referanse være til barns

juridiske rettigheter som er nedfelt i lov om barneverntjenester og FNs barnekonvensjon. Barnekonvensjonen tar for seg barns grunnleggende menneskerettigheter. Lov om barneverntjenester omtales også som barnevernloven. I denne undersøkelsen benyttes begge benevnelsene.

1.4. Avgrensning og oppgavens relevans

Formålet med denne oppgaven er å belyse hvilket syn på barn som gjenspeiles i fylkesnemnda og tingrettens vurderinger i saker om omsorgsovertakelser. Denne vinklingen er gjort fordi det er barnet som er subjektet i sakene, og det er barnet som skal være i sentrum for beslutningene som fattes. I oppgaven er derfor fokuset på foreldrene nedtonet. Flere undersøkelser viser at barn ofte har vært lite synlige i barnevernet; at deres stemme i liten grad har blitt hørt, og at beslutninger som fattes ofte er ut ifra et voksenperspektiv (Slettebø & Seim, 2007) (Strandbu,2007). Med implementeringen av barnekonvensjonen i norsk lov, har det den senere tid blitt økt fokus på barns deltakelse i barnevernet, og økt fokus på barns rettigheter. I denne oppgaven er jeg opptatt av i hvilken grad barns stemme blir hørt, hvordan barnets rettigheter ivaretas og hvordan barnet omtales i rettsprosessene. Jeg har funnet lite forskning som omhandler hvordan disse aspektene ivaretas i rettsapparatet i saker om omsorgsovertakelser. Jeg mener derfor at denne undersøkelsen kan ha relevans for barnevernet.

1.5. Masteroppgavens oppbygning

Etter innledningskapittelet blir det en gjennomgang av teoretiske perspektiver og kunnskapsstatus i kapittel 2. Her løftes frem ulike perspektiver på barn som får relevans for analysen. Teorier omkring barns tilknytning og sårbarhet trekkes inn. Det vises til det såkalte paradigmeskiftet i synet på barn, og nyere perspektiver som barns kompetanse, mestring og resiliens. Sentralt er det nye barneperspektivet, og beskrivelsen av dette. Sosial kapital blir også belyst. Ettersom det nye synet på barn innebærer å betrakte barn som rettssubjekter, settes det også fokus på barns rettigheter og FNs barnekonvensjon.

I kapittel 3 redegjøres det for fylkesnemnda som beslutningsorgan i saker om omsorgsovertakelser. Her beskrives kort bakgrunnen for opprettelsen av fylkesnemnda, og hvordan den er organisert. Videre belyses trinnene i saksgangen når barneverntjenesten har besluttet omsorgsovertakelse; kommunens saksforberedelse, forhandlingsmøtet i fylkesnemnda, og hvordan nemnda fatter sine beslutninger. Det redegjøres kort for ankemulighet, og tingretten som ankeinstans.

I Kapittel 4 beskrives valg av forskningsdesign og metode til undersøkelsen. Hermeneutikk som vitenskapsteoretisk forankring blir belyst. Sentralt i dette kapitlet er redegjørelsen for gjennomføringen av undersøkelsen. Her beskrives utvalget, hvordan det har blitt trukket, hvordan datainnsamlingen og bearbeidingen av data er gjort. Jeg trekker også frem sider ved undersøkelsens validitet og reliabilitet, og potensielle svakheter den kan ha. Det settes fokus på etiske sider ved undersøkelsen, forskerrollen og forskningsetiske prinsipper. Til slutt presenteres empirien fra saksdokumentene fra fylkesnemnda og tingretten.

I kapittel 5 presenteres funnene i undersøkelsen. Kapitlet utgjør selve analysen og drøftingen av empirien. Empirien består av 3 fylkesnemndsvedtak og 3 tingrettsdommer, samt intervju fra en fylkesnemndsleder og en tingrettsdommer. Funnene diskuteres opp mot aktuell teori og forskning. Forskningsspørsmålene fra problemstillingen anvendes her som analysetema. Analysetemaene blir da barnets deltakelse, omtale av barnet og barnets behov, barnets rettigheter, og syn på hjelpetiltak og omsorgsovertakelse.

I kapittel 6 oppsummeres funnene fra undersøkelsen. I dette kapitlet vil jeg vise at jeg har belyst undersøkelsens problemstilling, og at jeg har besvart de ulike forskningsspørsmålene. Avslutningsvis beskrives hvilke konsekvenser undersøkelsen kan ha for sosialt arbeid, og hvilke utfordringer som knytter seg til temaene jeg har belyst.

KAPITTEL 2. TEORETISKE PERSPEKTIVER OG KUNNSKAPSSTATUS

2.1. Innledning

I dette kapitlet presenteres teoretiske perspektiver som anvendes i analysen. Formålet med undersøkelsen er å belyse hvilket syn på barn som gjenspeiles i vurderinger om omsorgsovertakelser i fylkesnemnda og tingretten, og i hvilken grad barneperspektivet kommer til uttrykk. Sentralt i dette kapitlet blir derfor å redegjøre for ulike perspektiver på barn og i hvilken grad det har skjedd et paradigmeskifte i synet på barn. Det nye barneperspektivet blir belyst. Teorier omkring barns tilknytning og sårbarhet trekkes inn. I tillegg beskrives barns kompetanse, mestring og resiliens, og begrepet sosial kapital. Det nye synet på barn innebærer å betrakte barnet som et rettssubjekt. Barns rettigheter og FNs barnekonvensjon får derfor fokus. Det gjøres også rede for barns rett til deltakelse. Aller først omtales imidlertid faget sosialt arbeid og hvordan min undersøkelse rammes inn i dette feltet.

2.2. Sosialt arbeid

Den internasjonale definisjonen av sosialt arbeid er hentet fra International Federation of Social Workers` (IFSW) internettside: www.ifsw.org og er som følger (norsk versjon) :

”Sosialarbeiderprofesjonen arbeider for sosial endring, problemløsning i forhold mellom mennesker samt myndiggjøring og frigjøring av mennesker for å forbedre deres velferd. Sosialt arbeid benytter seg av teorier om menneskelig atferd og sosiale systemer for å intervensere på de punkter hvor mennesker samhandler med sine miljøer. Menneskerettighetsprinsipper og prinsipper om sosial rettferdighet er fundamentale i sosialt arbeid”.

Sosialt arbeid skal fremme sosial endring, problemløsning, myndiggjøring og frigjøring av mennesker slik at deres velferd bedres. Sosialt arbeid skal intervensere der mennesker er i

interaksjon med sine omgivelser. Fagets grunnleggende verdier er menneskerettighetene og prinsipper om sosial rettferdighet.

Studien min handler om hvilket syn på barn som kommer til uttrykk i omsorgsovertakelsessaker i rettsapparatet, og hvordan barns rettigheter og behov omtales. Undersøkelsen beveger seg i spenningsfeltet til jussen, da omsorgsovertakelsessaker foregår i fylkesnemnda og øvrige domstoler. Det juridiske systemet er premissleverandør for hvordan barns omsorgssituasjon skal vurderes i rettsapparatet. Fagfolk med bl.a. juridisk ekspertise fatter beslutningene om tvangsplasseringer av barn. Alle barneverntiltak skal hjemles i lov om barneverntjenester. Slik sett befinner denne undersøkelsen seg innenfor rammen av sosialt arbeid, samtidig som den grenser opp mot det juridiske feltet.

2.3. Lovgrunnlag

Barneverntjenestens mandat er hjemlet i lov om barneverntjenester av 1992. Lovens formål er at barn og unge skal få nødvendig hjelp og omsorg til rett tid og å bidra til trygge oppvekstvilkår :

§ 1-1. Lovens formål.

- Formålet med denne loven er*
- å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid,

 - å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

Barnevernloven gjelder for barn under 18 år, men tiltak som er iverksatt før barnet fyller 18 år kan opprettholdes eller erstattes med andre tiltak inntil fylte 23 år, dersom barnet samtykker, jf. § 1-3 1. og 2. ledd.

Som nevnt er undersøkelsen en analyse av vedtak og dommer om omsorgsovertakelse av barn i henhold til lov om barneverntjenester § 4-12. Lovhjemmelens kriterier er som følger:

§ 4-12. Vedtak om å overta omsorgen for et barn.

Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes

- a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,*

- b) dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,*

- c) dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller*

- d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet*

Et vedtak etter første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Et slikt vedtak kan derfor ikke treffes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved tiltak etter § 4-10 eller § 4-11.

Et vedtak etter første ledd skal treffes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7. Barnevernlovens § 4-12 er den mest sentrale bestemmelsen om omsorgsovertakelse. Omsorgsovertakelse kan vedtas både ut ifra en nåtidsvurdering (punkt a, b og c) og en fremtidsvurdering (punkt d) av barnets situasjon. Punkt a handler bl.a manglende fysisk omsorg og stell, som vanskjøtsel. Mangler i den personlige kontakt innebærer bl.a manglende stimulering, ignorering og avvisning av barnet. Punkt b gjelder omsorgsovertakelse av barn som har særlig behov for behandling og pleie, og der foreldrene motsetter seg dette. Punkt c dreier seg om situasjoner der barnet blir utsatt for

fysiske, psykiske eller seksuelle overgrep, mens punkt d handler om at foreldrene ikke vil være gode nok omsorgspersoner i fremtiden (Holgensen & Tellefsen, 2003).

Omsorgsovertakelse kan likevel ikke fattes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved frivillige hjelpetiltak. Det *mildeste inngreps* prinsipp er her et sentralt prinsipp.

2.4. Syn på barn; et paradigmeskifte?

I løpet av de siste 100 årene har synet på barn utviklet og endret seg radikalt. Schaffer (2005) viser til at i tidligere tiders syn på barn, ble barnet oppfattet som et ”tilbehør til de voksnes verden” og ikke som selvstendige individer. Barn ble først og fremst forstått i forhold til samfunnsmessige og familiemessige behov. Man var kun i et svært begrenset omfang opptatt av barns behov.

Barndommen ble sett på som et forstadium til voksenlivet, der barnet var en passiv mottaker av de voksnes oppdragelse (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Den danske psykologen Dion Sommer (2006) viser til at psykonalaysen lenge betraktet barnet som et uselvstendig individ som skulle formes av de voksne. Spedbarnet ble tidligere beskrevet som et *uskrevet blad* eller *tabula rasa*, en tom tavle som skulle fylles av de voksnes påvirkninger. George Herbert Mead hadde bl.a dette synet på spedbarnet:

” *gjennom en sosial prosess får det biologiske individ, bestående av organisk stoff, en psyke og et selv. Gjennom samfunnet blir det impulsdrivne dyret til et rasjonelt dyr; et menneske* ”(Mead, 1934, s. 25).

Barnets utgangspunkt var altså at det ved fødselen ikke hadde et selv, men at dette var noe som ble tilegnet i sosialiseringprosessen. Barnet ble sett på som et passivt individ og som skulle utvikles til å bli et menneske. Stang (2007) viser til begrepet *human becomings* om synet på barn som halvveis mennesker, som kunne bestemmes over, og utnyttet inntil de ble fullverdig voksne .

Nyere forskning har etterhvert vist at spedbarnet slett ikke er som et uskrevet blad ved fødsel. Tvert imot har spedbarnet fysiske og mentale forutsetninger for engasjert sosial kommunikasjon . Sommer (2006) snakker da om et *paradigmeskifte* i synet på barnet; at selve disposisjonen for å inngå i relasjoner sannsynligvis er medfødt. Denne oppfatningen

er en kontrast til tidligere syn . Sommer beskriver det lille barnet som et intensjonelt vesen; at det vil noe, har hensikter og skaper mening og sammenheng. Barnet er derfor ikke en passiv mottaker av påvirkninger, men helt fra fødselen av en aktiv medskaper av seg selv og sine omgivelser (2006). Begrepet paradigme kan defineres som ”*et allment vitenskapelig resultat som for en tid gir en gruppe forskere klart definerte problemer og legitime problemløsninger*” (Gilje & Grimen, 1993, s. 86). Et paradigme handler om et vitenskapelig gjeldende syn på hvordan virkeligheten betraktes. Et paradigmeskifte medfører en systematisk endring av dette synet. Paradigmeskiftet i synet på barn dreier seg fra å betrakte barnet som et passivt, uselvstendig individ, til at barnet fra fødsel av er aktivt medskapende.

Den historiske utviklingen i synet på barn, gikk etter hvert fra å handle om barns plikter, til barns rettigheter. Så tidlig som i 1924 avga Folkeforbundet (FNs forløper) erklæringen om barns rettigheter; Declaration on the Rights of the Child (Høstmælingen, 2003). Likevel tok det 65 år inntil barn fikk sine rettigheter og beskyttelse internasjonalt gjennom FNs barnekonvensjon i 1989. Dette tidsperspektivet indikerer hvor langsomt utviklingen har gått i forhold til å sikre barnet beskyttelse og grunnleggende rettigheter.

Det nye synet på barn innebærer at barndommen forstås ut ifra en sosial realitet hvor barnet er en sosial aktør, og der man søker å forstå barnet ut ifra sin sosiale sammenheng. Barndommen oppfattes som en sosial konstruksjon, der kulturelle forskjeller , klasse og kjønn har en sammenheng i forhold til hvordan barndommen forstås. Det betyr derfor at barndommer er ulike (Andersson, 2002). Utviklingspsykologien blir kritisert for at det ikke tas hensyn til kulturelle forskjeller, kjønn og klasses tilhørighet i beskrivelsen av barns utvikling og for at barn oftere har vært et objekt for undersøkelser enn et aktivt subjekt. Psykodynamiske teorier har tradisjonelt hatt stor innflytelse på hvordan barns utvikling skal forstås. Sentralt har vært Erik Erikssons utviklingsteori om barn, der barnet fremstilles som som sårbart og avhengig av de voksne for å få dekket sine behov. Kritikken mot teorier som bygger på en psykodynamisk forståelse, er at de ikke tar tilstrekkelig hensyn til barnets egen kompetanse og ressurser til å takle motgang , og at teoriene er for fokusert på problematiske sider ved barnets psykososiale utvikling (Sommer, 2003).

2.5. Syn på barn og unge i barnevernet

Barnevernet i Norge har historisk sett utgjort en betydelig maktfaktor overfor de familiene som kom i dets søkelys. De profesjonelle har lenge hatt stor makt og innflytelse til å gripe inn og intervensere overfor barnefamiliene. Barnevernet har vært kjent for å ha en diagnostiserende praksis overfor de familiene etaten kom i kontakt med, og utøvd til dels stor myndighet i forhold til den hjelp som er blitt gitt familiene (Horverak, Omre, & Schjelderup, 2002).

I barnevernet har det også vært tradisjon å føre en beskyttelsespraksis overfor barnet. Det vil si at man søker å beskytte barnet for informasjon eller negative påvirkninger. Synet på barnet har da vært det såkalte *sårbare barnet* i motsetning til det *kompetente barnet*. Man snakker i dag om to ulike syn, om barnets rett til beskyttelse og barnets rett til innflytelse (Horverak et al., 2002). Det kompetente barnet handler bl.a om fokuset på barns evne til å tilegne seg kompetanse.

Etter at den nye barnevernloven kom i 1992 fikk både barn og foreldre flere rettigheter enn før, og dermed økte deres innflytelse i barnevernsakene. Med den nye loven fulgte også økt fokus på barnets rettssikkerhet, medvirkning og deltakelse i barnevernsaker (Schjelderup, Omre, Marthinsen, Horverak, & Hyrve, 2005).

Med demokratiseringsprosessene i barnevernet og økt fokus på barns rettigheter, har man etter hvert gradvis endret et paternalistisk syn på barn, der voksne vet best og tar beslutninger på barnets vegne, til å se barnet som et selvstendig subjekt og aktiv aktør (Schjelderup et al., 2005). Barnet blir i større grad enn før inkludert i beslutningsprosessene, og barnet blir sett på som et rettssubjekt. Det diskuteres hvorvidt det pågår et paradigmeskifte i sosialt arbeid med familier, der fokuset går fra:

- problem til ressursorientering
- paternalisme til empowerment-tenkning
- å utføre arbeidet for familien til å utføre arbeidet sammen
- ekspertrolle til et samarbeid med familien om mål og midler
- utelukking og kontroll til differensiering og integrasjon

- normative begreper for hva som er det riktige liv, til anerkjennelse av forskjellighet og rett til å være annerledes
- paternalistisk omsorgsbegrep til moderne omsorgsservice (Horverak et al., 2002, s. 13).

Skiftet handler om at barnevernet dreier fokuset fra en diagnostisk og problemfokuseret praksis, til ressursfokuseret arbeid der familiene i større grad inkuderes i beslutningsprosessene og der man søker å myndiggjøre foreldre og barn. I denne oppgaven blir det forsøkt belyst i hvilken grad et slikt paradigmeskifte gjør seg gjeldende i synet på barn.

2.6. Barneperspektivet

I dagens barnevern snakker man om det nye *barneperspektivet*; at de voksne forsøker å sette seg inn i barnets tanker og forståelse om sitt liv. Barnets synspunkter skal gis fokus, og synspunktene deres skal tillegges økt betydning. Slik utfordres også maktforholdet mellom barnet og den voksne (Schjelderup et al., 2005). Tiller (2000) viser til at barns perspektiv handler om hvordan barnet opplever verden. Han snakker om barndommen som skapt av barnet; at barnet opplever virkeligheten ved å ikke se det som de voksne hevder å se, men at barnet ser andre ting. Man må søke etter barndommen i barnets subjektive opplevelse; barnet lever midt i den og er en forutsetning for den (2000). Å søke å innta barnets perspektiv vil imidlertid bære preg av den voksnes fortolkning av barnets opplevelser (Omre & Schjelderup, 2006). Sommer (2004) bruker betegnelsen barnesynsfilter om hvordan de voksnes perspektiver på barn reguleres gjennom hvordan de ”ser” barnet. Dersom filteret ikke har blitt justert på flere år, kan man ha problemer med å forstå nåtidens barn.

I barneperspektivet vises det til å kunne ha to synsvinkler som må vurderes i forståelsen av barnet: å se ut fra barnets synsvinkel og å ha barnet i sin synsvinkel. Barneperspektivet handler om at barn oppfattes som aktive aktører som bidrar i å skape sin egen og omgivelsenes utvikling (Schjelderup et al., 2005).

Elisabeth Gording Stang definerer barneperspektivet på følgende måte:

” Barneperspektivet innebærer i denne sammenheng at de ulike spørsmål blir forsøkt sett fra barnets side, med innlevelse i barnets situasjon. I den samfunnsvitenskapelige barneforskningen har barneperspektivet vært definert som å studere barn og barns virkelighet på barns premisser, lytte til barnas stemmer og prøve å se verden slik den ser ut for dem. For den voksne blir det spørsmål om å prøve å se barns virkelighet med ”barns øyne”. Det har videre vært sagt at det ikke er tilstrekkelig at barnet kommer til orde; det må også vises lydhørhet for barnet som deltaker” (Stang, 2007, s. 86).

Stang viser til at for å oppnå et barneperspektiv, er det ikke tilstrekkelig å kunne leve seg inn i barnets situasjon, man får først et barneperspektiv når barnets tanker, følelser og stemme kommer til uttrykk og blir tatt hensyn til. Stang beskriver ulike barneperspektiv. Man kan for eksempel ha barnet i fokus, men beskrive det fra et utenfra – og voksenperspektiv hvor fokuset er barnets atferd, handlinger o.l. uten at barnets egne tanker, meninger og opplevelser kommer til uttrykk. Stang trekker også fram at et psykologisk/pedagogisk barneperspektiv vil kunne gi kunnskap om barnets utvikling, sårbarhet og mestringsevne m.m. men at et slikt utgangspunkt tradisjonelt sett har gitt barnet få muligheter for aktiv deltakelse. Det psykologiske barneperspektivet kan da medføre en undervurdering av barnets kompetanse og resiliens. Samtidig nevner Stang det sosiologiske barneperspektivet hvor faren er for stort fokus på barnets kompetanse og evner. Dette kan medføre at barnet blir overeksponert for vanskelige beslutninger samt få for stort ansvar hvor en undervurderer barnets sårbarhet og behov for beskyttelse. Et juridisk barneperspektiv kan medføre et for stort fokus på barnets rettigheter, og undervurdere barnets behov for støtte fra voksne for å kunne benytte seg av rettighetene (Stang, 2007).

I undersøkelsen vil jeg belyse i hvilken grad fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene har et barneperspektiv i vurderingene. Da denne oppgaven hovedsaklig er en dokumentanalyse har jeg *ikke* intervjuet barn. Analysen preges derfor av et *voksenperspektiv* i omtalen av barna. Slik undersøkelsen er utarbeidet vil ikke barnets egne subjektive opplevelser komme til uttrykk.

2.7. Kompetanse, mestring og resiliens

Bunkholdt og Sandbæk (2008) viser til dagens utviklingspsykologi, der en sentral målsetting er å støtte barn og unges utvikling i å øke deres kompetanse og mestring. Videre at målet i barneverntjenestens tiltak i familien bør være kompetanseøkning og mestringserfaringer. De viser også til at barnevernsbarn (og voksne) ofte har få positive erfaringer i forhold til å mestre oppgaver og utfordringer. Mestringserfaringene vil igjen påvirke barnas selvbilde; jo flere positive mestringserfaringer, desto mer positivt selvbilde, og omvendt; jo færre mestringserfaringer, desto mer negativ påvirkning på selvbildet (2008).

Gjærum viser til Lazarus' prosessmodell for stress og mestring, der mestring ses som en prosess mellom individ og miljø. Mestring blir da *"håndtering (management) av stress i motsetning til allmenn mestring (mastery) idet ikke alle problemer kan løses en gang for alle"* (Gjærum, 2006, s. 77). Videre innebærer mestring *"en mobilisering av krefter (effort) både kognitivt og atferdsmessig for å håndtere (reducere, minimalisere, mestre eller tolerere) det ytre eller indre kravet som påføres individet i interaksjon med miljøet og som oppleves som belastende eller mer krevende enn man føler seg kompetent til"* (2006, s. 77).

I undersøkelsen er det ønskelig å belyse hvordan barnets mestring av sin livssituasjon kommer til uttrykk i saksdokumentene.

Som nevnt innebærer det nye synet på barn å fokusere på barns kompetanse. Sommer (2003) viser til Stern om barnets utvikling av kompetanse som et handlingsfelt mellom barnet og omgivelsene. Barnet er et handlende individ, og kompetanseutvikling handler om utvikling av barnets samspill med omgivelsene, og barnets utvikling av selvet. Sommer peker på at barnet har flere kompetanser, og at utvikling av kompetanser, identitet og selvoppfatning skjer i relasjoner. De er et produkt av de erfaringene barnet gjør i samvær med andre. Samværskompetanse defineres som barnets evne til å gå inn i relasjoner til andre, og ta hensyn til deres ønsker og perspektiv, samtidig som det klarer å markere seg selv som person (Sommer, 2003).

Ogden skiller mellom *personlig* kompetanse og *sosial* kompetanse.

Personlig kompetanse omfatter ”barns kunnskaper, ferdigheter og holdninger både på det kognitive, fysiske og sosiale området” (Ogden, 1997, s. 88). Sosial kompetanse handler om ”å etablere og vedlikeholde sosiale relasjoner til jevnaldrende og voksne” (1997, s. 88). Hvordan barns kompetanse kommer til uttrykk i saksdokumentene, beskrives nærmere i analysen.

Resiliens kan kobles opp mot mestringsbegrepet. Resiliens hos barn handler om at barn kan fungere godt psykososialt til tross for at det lever i en risikoutsatt omsorgssituasjon. Barn kan eksempelvis leve under omsorgssvikt over tid, og samtidig ha en akseptabel fungering. Borge viser til Rutters definisjon av begrepet resiliens: ”*resiliens er prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredsstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaringer med situasjoner som innebærer en relativt stor risiko for å utvikle problemer eller avvik*” (Borge, 2003, s. 15).

I resiliensforskningen er man opptatt av hvilke beskyttelsesfaktorer som medvirker til at barn ikke utvikler psykiske lidelser og problemer på tross av å leve i en risikosituasjon (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Eksempler på beskyttelsesfaktorer er bl.a: å ha en stabil og tillitsfull voksen i nettverket, gode venner og fritidsaktiviteter, et godt selvbilde samt intelligens (2008).

Det vises også til at det å oppleve nærhet til sine omsorgspersoner, og samtidig oppleve seg kompetent, er de viktigste beskyttende faktorer for barns utvikling, og er sentrale for at barnet kan utvikle motstandsdyktighet (Havik, 2004).

Sommer (2003) kobler resiliens opp mot barnets sårbarhet. Han viser til at begrepet rommer flere fasetter enn kun det sårbare barnet, eller motsatt ; barnets absolutte usårbarhet og motstandsdyktighet. Han påpeker at det sjelden er snakk om et *enten-eller* forhold mellom barnets sårbarhet og barnets robusthet. Som regel vil det handle om barnets følsomhet over for miljøpåvirkninger og evnen til å kompensere for belastninger i oppveksten. Sommer (1997) peker på at enkeltstående traumer i barndommen ikke kan forklare hvordan barnet vil utvikle seg på sikt, men at opphopning av stress og negative påvirkninger i barndommen etter hvert vil påvirke barnets utvikling negativt.

Det differensieres mellom *jeg-resiliens* og *resiliens*. Det første begrepet antyder at barnet har iboende personlige egenskaper som medfører at det takler dårlige oppvekstbetingelser

bra, mens barn uten disse egenskaper nærmest bukker under. Fokuset har gått fra kun å se barnets indre beskyttelsesfaktorer, til også å innebære ytre beskyttelsesfaktorer. Resiliens betraktes som en dynamisk prosess som innebærer positiv tilpasning på tross av negative miljøpåvirkninger (Sommer, 2003) Resiliens ikke er noe som er gitt en gang for alle. Resiliens er situasjonsavhengig (motstandsdyktigheten avhenger av situasjonen), aldersavhengig (barnet kan være mer eller mindre resilient i én aldersperiode enn en annen) og individavhengig (noen barn er mer påvirkelige i samspillet med livsbetingelsene enn andre) (2003).

2.8. Tilknytningsteori

Tilknytningsteori handler om hvordan spedbarnet fra fødselen av utvikler sin tilknytning til sine nære omsorgspersoner, og hvordan denne tidlige tilknytningen påvirker barnet i dets opplevelse av seg selv, omverdenen og hva barnet kan forvente av andre. I følge Bowlbys teori om tilknytning, har spedbarn en medfødt, biologisk tendens til å søke nærhet til omsorgspersonen når det føler seg utrygg og trenger hjelp (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Forskning har påpekt viktigheten av at barn utvikler en trygg tilknytning til sine nærmeste omsorgspersoner i løpet av det første leveåret, ettersom den tidlige tilknytningen har stor betydning for barnets psykososiale utvikling videre. Man mener at der er en sammenheng mellom tidlig tilknytning og senere personlighetsutforming (Havik, 2004).

At omsorgspersonene er sensitive i forhold til å tolke og dekke barnets tidlige behov, er forutsigbare og stabile i sin omsorgsutøvelse, er essensielt for at barnet skal kunne utvikle en trygg tilknytning. Der barnets omsorgssituasjon er preget av omsorgspersonenes manglende sensitivitet overfor barnets behov, avvising, ustabilitet og uforutsigbarhet i omsorgen, kan barnet utvikle en utrygg tilknytning (Havik, 2004).

Bowlby snakker om *barnets indre arbeidsmodeller av seg selv og andre* der barnet i løpet av det første leveåret har dannet seg en foreløpig modell av seg selv og andre utifra sine omsorgserfaringer. Der barnet har fått dekket grunnleggende omsorgsbehov og utviklet trygg tilknytning, vil arbeidsmodellen gjerne bære preg av barnets selvforståelse som at det er verdt å bli elsket, og opplevelsen av å kunne stole på andre. I motsatt fall, der barnet har

overveiende negative omsorgserfaringer og utrygg tilknytning, kan barnets selvopplevelse være at det ikke er verdt å elske, og at man ikke kan stole på andre (Havik, 2004).

Undersøkelser gjort omkring barns tillknytning, har imidlertid vist at der foreldre ble hjulpet til økt sensitivitet i omsorgsutøvelsen, økte også sannsynligheten for at barnets tilknytning utviklet seg fra utrygg til trygg (2004).

2.9. Barnet som sosial aktør

Barnet som sosial aktør innebærer at barnet er kompetent og aktivt handlende i sitt liv.

Barnet har evne til å handle på vegne av seg selv i tillegg til å kunne påvirke sine omgivelser (Borge, 2003). Det kan trekkes linjer til sosiologen Giddens og hans perspektiv på individets utvikling av identitet. I følge Giddens utvikles identiteten gjennom refleksiv interaksjon med omgivelsene. Mennesket har påvirkningskraft på sine omgivelser og skaper slik sin identitet (Giddens, 1996). Barnet som sosial aktør kan videre beskrives innenfor et konstruktivistisk perspektiv som innebærer at barnet er medskaper i sitt eget liv gjennom samhandling med omgivelsene. Det har blitt rettet kritikk mot å rendyrke perspektivet på barn som kompetent og uavhengig medskaper i sitt liv ved at man kan undervurdere faktorer som barns avhengighet av voksne og deres behov for beskyttelse (Brannen, 1996).

2.10. Sosial kapital

Nysæther (2005) viser til sosial kapital som gjensidig tillit og forpliktelser innenfor nettverk som gjør det mulig for enkeltaktører og sosiale fellesskap å mobilisere ressurser og løse problemer. Haug og Horverak (2009) viser til Bø og Schifloe om at sosial kapital har strukturelle, relasjonelle og kognitive aspekter. Det strukturelle handler om hvilke aktører som er tilgjengelige i relasjonen, det relasjonelle handler om kvaliteten på relasjonene, og det kognitive handler om erkjennelsesmessig fellesskap som eksempelvis felles koder og normer (2009). Sentrale teoretikere innenfor sosial kapital er Pierre Bourdieu, James Coleman og Robert Putnam. Bourdieu trekker sosial kapital opp mot aktørteori, der individene bygger relasjoner og nettverk gjennom valg, mens Coleman definerte sosial kapital som et sett av ressurser som eksisterer i familierelasjoner og i samfunnets sosiale organisering (Haug & Horverak, 2009). Putnam betraktet sosial kapital

som trekk i samfunnet som fremmer handlinger og samarbeid til fellesskapets beste. Putnam omtalte også sosial kapital som *bruer* og *bånd* i samfunnet. Sosial kapital som bånd eksisterer i sosiale enheter og markerer grenser mot utenverden og utelukker andre. Sosial kapital som bruer skapes i nettverk og forbindelser som er åpne og utadvendte mot andre grupper og personer (2009).

I undersøkelsen vil jeg belyse i hvilken grad barnets sosiale kapital, i form av ressurser i familie og nettverk, kommer til uttrykk i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene.

2.11. Barns rettigheter i møtet med barnevernet

Barns rettigheter er forholdsvis nytt i barnevernsammenheng. Som allerede nevnt, fikk barn flere juridiske rettigheter etter at den nye barnevernloven kom i 1992, bl.a retten til å bli hørt og uttale seg, og partsrettigheter fra 15 års alder.

I 1991 ratifiserte Norge FNs barnekonvensjon av 1989.

Tanken bak en egen menneskerettighetskonvensjon for barn, var at barnet som fysisk og mentalt umodent hadde behov for spesiell beskyttelse og omsorg (Smith, 2008). Man mente at dette behovet ikke godt nok lot seg dekke i de ordinære menneskerettighetskonvensjonene. Barnekonvensjonen inneholder grunnleggende menneskerettigheter for barn. De mest sentrale prinsippene i konvensjonen er artikkel 2 om ikke-diskriminering, artikkel 3 om barnets beste og retten til omsorg, artikkel 6 om barnets rett til liv og helse og artikkel 12 om barnets rett til å bli hørt (2008). At Norge har ratifisert konvensjonen betyr at den er rettslig bindende for staten.

Etter at barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk lov i 2003 via menneskerettsloven, har den medført større rettslige forpliktelser for norsk lovgivning. Dersom det eksempelvis er motstrid mellom barnekonvensjonen og barnevernloven, har konvensjonen forrang. Det medfører at konvensjonen overstyrer nasjonal lovgivning dersom andre lover strider imot den (Smith, 2008).

I analysen undersøkes i hvilken grad rettigheter henvises til i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene, samt hvilket syn fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren har på barns rettigheter.

Elisabeth Gording Stang viser i sin doktoravhandling og bok *Det er barnets sak: barnets rettstilling i sak om hjelpetiltak §4-4 i barnevernloven* (2007) at mange barn ikke får den hjelp de har rett på til hjelpetiltak fra barnevernet, fordi foreldrene ikke samtykker. Hun peker på at barnets rettstilling svekkes på bekostning av foreldrenes interesser.

Stang skiller mellom barns aktive og passive rettigheter. Som eksempel på en aktiv rettighet nevner hun retten til deltakelse, som barnet selv kan håndheve. Som eksempel på passiv rettighet nevnes retten til omsorg, en rettighet som voksne må håndheve på vegne av barnet. Videre viser Stang til at disse ulike dimensjonene av rettigheter kan være utledet av forskjellige perspektiver på barns rettigheter som frigjøring og vern.

Kirsten Sandberg har i sin juridiske doktorgradsavhandling *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse* (2003) forsket på barns rettigheter og hvordan barnets beste blir ivaretatt ved tilbakeføring av barn til biologiske foreldre etter omsorgsovertakelse.

Avhandlingen drøfter tema som barnets beste, det biologiske prinsipp og retten til omsorg. Den tar også for seg barnets rett til å si sin mening og menneskerettighetskonvensjonenes stilling i norsk rett.

I avhandlingen konkluderer Sandberg bl.a. med at det biologiske prinsipp har blitt vektlagt sterkt i flere av dommene der barnet har blitt tilbakeført til foreldrene. Hun diskuterer dette opp mot barnets interesser og at en tilbakeføring ikke nødvendigvis er til barnets beste. Sandberg peker på at det mildeste inngreps prinsipp som fra de voksnes perspektiv er at barnet flytter hjem, kan oppleves annerledes for barn som har bodd utenfor hjemmet i lang tid. Hun peker på at en tilbakeflytting til biologiske foreldre kan oppleves traumatisk for barnet, og at for barnet kan det mildeste inngreps prinsipp bety at det får bli værende i fosterhjemmet. Sandberg peker på at : ” *Den vanlige forvaltningsrettslige tenkningen ser inngrep fra det offentlige først og fremst med foreldrenes øyne. Kanskje er det nødvendig å tenke annerledes utfra barnets ståsted* ” (Sandberg, 2003, s. 428). Sandberg diskuterer hvorvidt det bør være en åpen barnets beste kriterium i barnevernloven når det gjelder tilbakeføring av barn; at man må vurdere hvorvidt tilbakeføringen er til barnets beste. Dette mener hun ville være mer i tråd med barnekonvensjonen hvor barnets beste er ett av hovedprinsippene.

Nylig utga Karl Harald Søvig utredningsrapporten *Barnets rettigheter på barnets premisser –utfordringer i møtet mellom FNs barnekonvensjon og norsk rett* (2009).

Utredningen ble gjort på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet, og handler om forholdet mellom FNs barnekonvensjon og norsk rett. Her drøftes problemstillinger knyttet til barnekonvensjonen og norsk rettspraksis. I rapporten diskuteres bl.a barns rett til deltakelse i beslutningsprosesser i henhold til konvensjonens artikkel 12, opp mot nasjonal lovgivning og rettspraksis. Barns rett til forsvarlige oppvekstvilkår drøftes også. Rapporten tar opp kritikk Norge har fått fra FNs barnekomité om bl.a. retten til deltakelse, beskyttelse mot vold i familien, men også kritikk knyttet til høy forekomst av omsorgsovertakelser av barn.

2.12. Barns rett til deltakelse

Som nevnt innledningsvis i undersøkelsen, vil jeg belyse hvordan barn inkluderes i beslutningene om omsorgsovertakelser. Barns rett til deltakelse er nedfelt i FNs barnekonvensjon artikkel 12 og barnevernloven § 6-3. Dette gjøres rede for i det følgende.

*** *Barns rett til å bli hørt***

I henhold til FNs barnekonvensjon artikkel 12 har barn rett til å si sin mening i alle saker som angår det:

Artikkel 12 (1) : *partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet*
Spesielt artikkel 12 (2) får betydning i saker om omsorgsovertakelse av barn:

For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Retten til å si sin mening etter artikkel 12 omfatter at barnet får uttale seg, at det blir lyttet til og at barnets synspunkter blir tatt hensyn til. Rettigheten medfører at barnet får en rett til

medbestemmelse . Artikkel 12 (1) omhandler retten i alle forhold som gjelder barnet, mens 12 (2) omhandler retten til å bli hørt i rettssaker og forvaltningssaker som berører det enkelte barn (Sandberg, 2008).

*** Barns alder og retten til å bli hørt**

Retten til å bli hørt etter artikkel 12 har ingen nedre aldersgrense. Det eneste kriteriet for å utøve rettigheten, er at barnet skal være i stand til å danne seg egne synspunkter.

Stang (2007) viser til at artikkelen og tolkningen og praktiseringen av den, utgjør et parameter på samfunnets syn på barn som rettssubjekt .

I lov om barneverntjenester § 6-3 omtales også barnets rett til å si sin mening i saksbehandlingen:

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

I motsetning til barnekonvensjonen, henviser barnevernloven til alder for når barn skal gis anledning til å uttale seg. I loven er det presisert at barnet *skal* informeres og bli hørt fra det er 7 år. Det åpnes likevel for at barn under denne alderen også kan si sin mening dersom det er i stand til å danne seg egne synspunkter. Rettigheten omhandler både en rett til å bli informert, og retten til å uttale seg før det tas beslutninger som angår barnet.

Aldersgrensen ble i 2003 nedjustert fra tidligere 12 år til 7 år, da den stridet mot barnekonvensjonen (Sandberg, 2008). Barnets uttalerett medfører for øvrig ingen plikt for barnet å måtte si sin mening.

*** Etikk og barns rett til å bli hørt**

Retten til deltakelse har også en etisk dimensjon. Deltakelse og medvirkning kan ses i sammenheng med grunnleggende menneskerettigheter som retten til selvbestemmelse, ytringsfrihet og retten til tanke og samvittighetsfrihet. Betydningen av retten til deltakelse gjenspeiles også i de internasjonale yrkesetiske prinsippene for sosialt arbeid:

“Promoting the right to participation - Social workers should promote the full involvement and participation of people using their services in ways that enable them to be empowered in all aspects of decisions and actions affecting their lives” (International Federation of Social Workers).

Sosialarbeidere skal søke å oppnå full deltakelse fra individene, slik at de myndiggjøres i beslutninger og handlinger som angår dem. De yrkesetiske prinsippene gjelder alle mennesker, og inkluderer også barn. Det betyr at barn har en selvstendig rett til å delta i beslutninger som berører dem.

Mons Oppedal har skrevet doktorgradsavhandlingen *Akutthjemlene i barnevernloven* (2008). Denne omhandler akuttvedtak om tvangsplassering av barn etter barnevernloven. Avhandlingen drøfter akutthjemlene opp mot dagens rettspraksis. Oppedal viser til at det er stor forskjell på menneskerettighetenes utgangspunkt og norsk rettstradisjon i barnevernsaker. Nasjonal rettspraksis ses i sammenheng med rettspraksis fra den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg. Oppedal viser til at i et stort antall saksdokumenter omkring akutt plasseringer var barn og foreldres synspunkter fraværende. Han oppsummerer bl.a. med at barn og foreldres rettssikkerhet ikke er tilfredsstillende i vedtakene om akutt plassering. I tillegg pekes det på at det har vært en stor økning i antall akutt plasseringer etter barnevernloven; fra ca 500 i 1994 til 1012 i 2004.

Prosjektet *Samtale med barn i barnevernet* (Barnevernets Utviklingscenter i Nord- Norge) dreier seg om hvordan barn inkluderes i beslutninger i barnevernet. Undersøkelsen løper i perioden 2003-2009 og omfatter utvikling av metoder, implementering i praksis og forskning. Bakgrunnen for prosjektet er bl.a. at Norge har ratifisert FNs barnekonvensjon som gjør det klart at barn har rett til deltakelse og medvirkning i saker som berører dem. Astrid Strandbu som er forsker i prosjektet, har også skrevet doktorgradsavhandlingen *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen* (2007). Hun intervjuet barn og voksne som hadde deltatt i familieråd. En av konklusjonene i avhandlingen var at barnets perspektiv og deltakelse ikke ble tilstrekkelig ivaretatt i familierådene.

En undersøkelse om beslutningsprosesser i barnevernet presenteres i boka *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi* (2003) Elisabeth Backe-Hansen er redaktør av boka som bl.a omhandler hvordan plasseringer oppleves av barn, foreldre og saksbehandlere i barnevernet. Barna ble intervjuet om hvordan de var blitt forberedt på flyttingen, hva som var deres mening og hvorvidt de var blitt spurt i prosessen. I intervjuene svarte kun 19 av 87 barn at de var blitt tatt med på råd av barnevernet. Flere av barna oppga også at de ikke hadde fått informasjon om hvorfor de måtte flytte, og at de heller ikke forstod bakgrunnen for flyttingen. Denne undersøkelsen samsvarer i stor grad med andre undersøkelser om barn i barnevernet som viser at barn ofte ikke får tilstrekkelig informasjon eller blir hørt i saker som berører dem.

2.13. Deltakingsstigen- et verktøy for å måle barnets deltakelse

Barns rett til deltakelse kan ses i sammenheng med Arnsteins modell: *samfunnsborgerens deltakingsstige*. Denne modellen kan anvendes for å måle i hvilken grad barn aktivt inkluderes i beslutningsprosesser og lyttes til (Horverak et al., 2002). Deltakingsstigen tar for seg maktforhold og grader av makt som er lagt til borgeren (her barnet/ungdommen):

Borger kontroll	(aktiv beslutningstaking)
Delegert makt	grader av borgermakt
Partnerskap	
Forlik/mekling	grader av symbolbruk
Konsultasjon	
Informasjon	
Terapi	ingen deltakelse
Manipulering	

På toppen av stigen har barnet/ungdommen full deltakelse og medvirkning i beslutninger som omhandler deres liv. Som nr 3 rangerer partnerskap som innebærer en maktrelasjon der partene er likeverdige i relasjonen. Jo lenger ned en kommer på stigen, desto mindre makt har borgeren (her barnet/ungdommen) og den profesjonelles makt øker

(Horverak et al., 2002).

Dersom sosialarbeideren i større grad har tillit til barnet som en aktiv aktør som har viktig informasjon og ønsker, kan det medføre at man i relasjonen kan komme nærmere et partnerskap. Sosialarbeideren vil da ha barneperspektivet i fokus.

I analysen anvendes deltakingsstigen for å måle i hvilken grad barnets medvirkning kommer til uttrykk i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene.

2.14. Oppsummering

I dette kapitlet ble det gjort rede for ulike teoretiske perspektiver på barn. Sentralt er paradigmeskiftet i synet på barn og hvorvidt et slikt skifte kommer til uttrykk i barnevernet. Fra at barn har blitt sett som passive og avhengige individer, betraktes barn i dag i større grad som kompetente sosiale aktører som er aktive medskapere av sine omgivelser. Barnevernet har tradisjonelt betraktet barn som sårbare individer ut ifra et *barnebeskyttelsesperspektiv* der barnet skulle beskyttes for negative påvirkninger og informasjon. I dag snakkes det om to dominerende syn; barnets rett til beskyttelse og barnets rett til innflytelse. I denne teoretiske gjennomgangen er det *barneperspektivet* som er sentralt i forhold til hvordan barnet skal forstås; at de voksne forsøker å sette seg inn i barnets situasjon, og at barnets subjektive erfaringer og synspunkter kommer til uttrykk. Forskning viser at barneperspektivet ofte er fraværende i barnevernet og at barnets stemme i for liten grad blir hørt og vektlagt når beslutninger omkring barnet skal fattes.

KAPITTEL 3. FYLKESNEMNDA SOM BESLUTNINGSORGAN

3.1. Innledning

I dette kapitlet presenteres bakgrunnen for opprettelsen av fylkesnemnda som beslutningsorgan i barnevernsaker. Deretter beskrives fylkesnemndas organisering og sammensetning. Det gjøres rede for saksgangen når barnevernet har besluttet å fremme sak om omsorgsovertakelse; fra saksforberedelsen til nemnda, gjennomføringen av forhandlingsmøtet og til slutt fylkesnemndsvedtaket. Ankemuligheten og tingretten som ankeinstans belyses også. Til slutt beskrives ordningen med barnets talsperson i fylkesnemnda.

3.2. Fylkesnemnda som beslutningsorgan i barnevernsaker

*** Bakgrunnen for opprettelsen av fylkesnemnda**

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker ble opprettet etter den nye barnevernloven av 1992 trådte i kraft. Det nye beslutningsorganet i barnevernsaker ble opprettet etter at den tidligere kommunale barnevernemnda hadde lidd under kritikk av ulik slag. Bl.a. var det kritikk mot en manglende rettssikkerhet for familiene, ettersom barnvernemnda både skulle fremme tvangssaker og samtidig ta beslutningene i de samme sakene (Olsen, 2002). Ved å oppnevne et nytt beslutningsorgan som var uavhengig fra organet som fremmet sakene, ville man få beslutninger som var uhildet. I tillegg var der også misnøye med ulik praksis i de forskjellige barnevernsnemndene og den svake faglige kompetansen, samtidig som helse-og sosialstyrer hadde overtatt som beslutningsorgan i en del kommuner (Olsen, 2002) (Falck, 2000). På bakgrunn av kritikken mot barnevernemnda, ble det derfor besluttet at tvangssaker skulle behandles av en uavhengig og selvstendig instans.

I forkant av opprettelsen av fylkesnemnda, var det uenighet om hvorvidt nemnda burde være en del av domstolene eller ikke. Tilhengere av domstolssystemet mente at tvangssakene bl.a. ville få større legitimitet, ettersom man mente at domstolene hadde den

nødvendige tillit i samfunnet. Motstandere mot fylkesnemnda stilte også spørsmål ved ivaretagelsen av rettssikkerheten ved en fylkesnemnd.

Et av argumentene for å ha en egen fylkesnemnd i slike saker, var bl.a. viktigheten av å ha nemndmedlemmer som hadde faglig innsikt i å ta barnevernfaglige beslutninger. Man mente at den ordinære domstolordningen ikke hadde nødvendig kompetanse til å fatte beslutninger i slike saker. Fylkesnemnda måtte tilfredsstillte krav som selvstendighet og uavhengighet, krav til saksbehandling og sammensetning av nemnda, i tillegg til rask avgjørelse (Olsen 2002). Med opprettelsen av fylkesnemnda ble det en større rettsliggjøring i barnevernets vurderinger og beslutninger. Rettsliggjøringen innebærer bl.a. at beslutningene skulle gjøres etter rettslige prinsipper, og at fylkesnemnda skulle arbeide etter samme saksbehandlingsregler som domstolene (Falck, 2000).

*** Fylkesnemndas organisering**

Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker er administrativt underlagt Barne- og likestillingsdepartementet. Det er et uavhengig forvaltningsorgan der saksbehandlingsreglene bygger på domstolsmodellen (Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker region vest, 2008). Fylkesnemnda er organisert under fylket og er hjemlet i sosialtjenesteloven §9-1 og lov om barneverntjenester §7-1 (2008).

*** Fylkesnemndas sammensetning**

I lov om barneverntjenester §7-5 står det følgende om fylkesnemndas sammensetning:

I den enkelte sak skal fylkesnemnda bestå av nemndsleder, ett medlem fra det alminnelige utvalg og ett fra det fagkyndige utvalg. Når sakens vanskelighetsgrad gjør det nødvendig, kan nemndsleder beslutte at nemnda, i tillegg til nemndsleder, skal bestå av to medlemmer fra det alminnelige utvalg og to fra det fagkyndige utvalg.

Som lovparagrafen viser, kan nemndmedlemmene økes til fem ut fra sakens vanskelighetsgrad. I følge lovens §7-1 er det departementet som oppnevner nemndmedlemmene. Nemndsleder skal ha juridisk utdanning.

Å ha tre medlemmer i nemndbehandlingen er en endring fra 2007, fra tidligere fem medlemmer. Sammensetningen ble endret for å tilpasse nemndas sammensetning til de

reelle behovene i saken uten at rettssikkerheten til partene ble svekket. Man ønsket også en mer differensiert og sakstilpasset ordning (Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker region vest, 2008).

*** Saksforberedelse**

Det er den kommunale barneverntjenesten som er ansvarlig for å forberede og fremme saker om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda. Dette ansvaret er nedfelt i barnevernlovens § 2-1,4 ledd bokstav c, og § 7-10 ,1 ledd. Barneverntjenestens forslag til tiltak skal inneholde redegjørelse for omstendighetene tiltaket begrunnes ut ifra (Olsen, 2002). Fylkesmannen kan også fremme saker for fylkesnemnda etter lovens § 7-10, 4 ledd, etter klage, eller dersom han er blitt kjent med forhold hvor det bør iverksettes tiltak fra fylkesnemnda.

*** Forhandlingsmøtet**

Fylkesnemndas saksbehandling er hjemlet i lov om barneverntjenester kapittel 7. I lovens § 7-14, 1 ledd, skal forhandlingsmøtet holdes snarest og hvis mulig, innen 4 uker etter at fylkesnemnda har mottatt saken. Saken kan også behandles uten forhandlingsmøte, jf. lovens § 7-14, 2 ledd:

Det kan treffes vedtak uten forhandlingsmøte:

- a) når sakens parter samtykker og hensynet til en betryggende saksbehandling ikke er til hinder for det, eller*

- b) når saken gjelder krav om endring i forhold til et tidligere vedtak eller dom, og nemndsleder finner dette ubetenkelig hensett til sakens tema, vanskelighetsgrad, behovet for fagkyndighet og hensynet til en forsvarlig behandling.*

Forhandlingsmøtet i fylkesnemnda er muntlig. Den private part skal innkalles til forhandlingsmøtet og gis mulighet til å uttale seg. Der barnet har egne partsrettigheter skal også barnet ha lik mulighet til å uttale seg (Olsen, 2002). Saken kan også fremmes selv om privat part ikke møter dersom vedkommende ikke har gyldig frafall (Tjomsland, 2003).

Forhandlingsmøtet administreres av fylkesnemndsleder. Alle nemndmedlemmene har mulighet til å stille spørsmål til partene og vitnene (2003). For kommunen møter foruten advokat, barnevernleder og/ eller vedkommende saksbehandler. De har ikke partsstatus, men kan gis tillatelse til å overvære forhandlingene som vitner (2003).

I forhandlingsmøtet holder partenes advokater innledningsforedrag hvor sakens innhold blir opplyst. Deretter følger vitneforklaringer fra kommunens saksbehandler og privat part.

I tillegg følger gjerne forklaringer fra oppnevnt sakkyndig og andre vitner fra privat og offentlig part. Vitnene har plikt til å møte og fremlegge forklaring (Høyland, 2003).

Offentlig ansatte som vitner har opplysningsplikt etter barnevernlovens § 6-4, 2 ledd, og kan derved ikke unnsnippe å uttale seg av hensyn til yrkesmessig taushetsplikt.

Forhandlingene avsluttes med prosedyreinnlegg fra advokatene. Fylkesnemnda har for øvrig et selvstendig ansvar for at saken blir forsvarlig opplyst (Høyland, 2003).

På bakgrunn av sakenes karakter, og hensyn til de berørte partene, holdes forhandlingsmøtet i fylkesnemnda for lukkede dører, jf. barnevernlovens § 7-16. Det gis imidlertid enkelte unntak i lovparagrafen.

*** Fylkesnemndas vedtak**

Stemmegivningen i fylkesnemnda foregår ved lukkede dører. Alle stemmer vektet likt og avgjørelsene treffes ved alminnelig flertall (Høyland, 2003). Det er tvistemålsloven som regulerer reglene for avgjørelsene og begrunnelse av vedtakene. I begrunnelsen for vedtak skal det bl.a. opplyses om nemndas sammensetning, redegjørelse av saken og avgjørelsesgrunner nemnda bygger vedtaket på. Det skal også opplyses hvorvidt vedtaket er enstemmig eller det forekommer dissens, og hva dette eventuelt gjelder. Partene skal også gjøres oppmerksomme på adgangen til rettslig overprøving (Olsen, 2002).

*** Ny behandling**

I lov om barneverntjenester §4-21, har partene anledning til å bringe saken inn for ny behandling i fylkesnemnda. Det settes likvel en frist på 12 måneder. Denne lovparagrafen kommer til anvendelse der foreldre krever opphevelse av et vedtak om omsorgsovertakelse (Høyland, 2003).

3.3. Tingretten som ankeinstans

Fylkesnemndas vedtak kan ankes inn til domstolene. Tingretten er første ankeinstans, og det må være reist sak innen 2 måneder fra den søksmålsberettigede fikk melding om vedtaket (Innjord, 2003). Domstolene kan prøve fylkesnemndas rettsanvendelse, bevisbedømmelse og saksbehandling. Ved overprøving av fylkesnemndas vedtak er det kommunen eller den private part som står som saksøkt. Det er tvistemålsloven og sosialtjenesteloven som regulerer dette (Olsen, 2002).

3.4. Barnets talsperson

Etter at den nye barnevernloven kom i 1992, kom også lovforslaget om barnets egen talsperson, som skulle være barnets representant i alle barnevernsaker i fylkesnemnda. Lovforslaget gikk igjennom, men med motstand både fra daværende Barne- og familiedepartementet og fagmiljøer. Innvendingene var bl.a en uklar rollefordeling mellom barneverntjenesten og fylkesnemnda, samt at det ville være uheldig for barnet å ha mange ulike voksne med ulike roller som de skulle forholde seg til (Larsen, 2004). For å sikre uavhengighet til barneverntjenesten, ble det bestemt at fylkesnemnda skulle oppnevne talsperson for barnet. Talspersonen skal ikke har noen nær tilknytning verken til de organer som behandler saken eller personene som avgjørelsene gjelder.

Oppnevning av barnets talsperson er hjemlet i barnevernlovens §7- 9:

§ 7-9. Talsperson

Fylkesnemnda kan oppnevne en egen talsperson for barnet i saker som skal behandles for nemnda. Departementet kan gi forskrifter om den nærmere gjennomføring av ordningen.

I lovhjemmelen er det ikke satt noen aldersgrense for når barns talsperson skal oppnevnes. Det er heller ikke et krav om at fylkesnemnda skal oppnevne talsperson. Talspersonens oppgaver er hjemlet i forskriften fra Barne - og familiedepartementet av 22 desember 1993 om barnets talsperson:

§ 4

Talspersonen skal etter samtale med barnet fremstille saken fra barnets synsvinkel og gi sin selvstendige vurdering av saken.

Talspersonen skal fremme barnets synspunkter i saken, men også gi sin egen vurdering. Det har vært rettet kritikk mot at talspersonen skal gi en selvstendig vurdering, da FNs barnekomité har fremholdt at barnets representant kun skal opptre i barnets interesse (Søvig, 2009).

I samme forskrift står det følgende om krav til kvalifikasjoner hos talspersonen:

§2

Fylkesnemndas leder skal utarbeide en liste over et utvalg personer som har erfaring fra arbeid med barn, og som er villige til å påta seg oppdrag som talsperson.

Talspersonen skal velges ut fra utvalget på denne listen. I særlige tilfeller kan det likevel oppnevnes en person som ikke står på listen, dersom barnet har et særlig tillitsforhold til vedkommende.

I forskriften står det ikke hvilke kvalifikasjoner talspersonen skal ha, utenom å ha erfaring fra arbeid med barn.

3.5. Oppsummering

Jeg har gjort rede for opprettelsen av fylkesnemnda som beslutningsorgan i barnevernsaker, og saksgangen når det fremmes sak om omsorgsovertakelse.

Opprettelsen av fylkesnemnda medførte som nevnt en større rettsliggjøring av barnevernet, der barn og foreldres rettssikkerhet ble bedre ivaretatt.

Fylkesnemnda er underlagt Barne- og likestillingsdepartementet. Forhandlingsmøtet i nemnda ledes av en fylkesnemndsleder som har juridisk utdanning.

Forhandlingsmøtet er muntlig med vitneførsel fra privat og offentlig part. Som beskrevet kan fylkesnemndas vedtak ankes inn til domstolene, og det er tingretten som er første ankeinstans.

For å fremme barnets synspunkter i saker om omsorgsovertakelse, kan fylkesnemnda oppnevne barnets talsperson, som skal være barnets talerør i saken.

KAPITTEL 4. METODE

4.1. Innledning

Dette kapittelet starter med presentasjon av forskningsdesign og metode til undersøkelsen, samt min vitenskapsteoretiske forankring. Deretter beskrives utvalget og hvordan det ble trukket. Det gjøres rede for datainnsamlingen, forberedelse og gjennomføringen av intervjuene. Bearbeidningen av data; hvordan saksdokumentene og intervjuene ble kodet og analysert er sentralt. Jeg reflekterer også ved metodiske aspekter som undersøkelsens validitet og reliabilitet. Det settes fokus på forskerrollen og forskningsetiske prinsipper. Til slutt presenteres empirien fra saksdokumentene fra fylkesnemnda og tingretten.

4.2. Valg av forskningsdesign og metode

** Eksplorerende forskningsdesign*

Ved valg av metode til undersøkelsen, må jeg ta stilling til hva jeg ønsker å undersøke, og hvilken metode som er velegnet for å fremskaffe kunnskap om emnet. Formålet med denne undersøkelsen er å belyse hvilket syn på barn som gjenspeiles i vurderinger om omsorgsovertakelser i fylkesnemnda og tingretten. Jeg trenger da en metode som kan gå i dybden og frembringe data som gir en dypere forståelse av emnet. En slik tilnærming vil fremskaffe et rikt datamateriale som kan vise flere nyanser ved kunnskapen jeg søker. Metoden innebærer mye data fra få informanter. Denne undersøkelsen er derfor en *kvalitativ* studie der jeg har valgt et *eksplorerende* eller *utforskende* forskningsdesign. Kjennetegnet på et slikt design er at jeg har en åpenhet i forhold til de dataene jeg samler inn, og at det er den innsamlede empirien som er utgangspunktet for teoriene som skapes (Jacobsen, 2003). Forskningsdesign handler om hva og hvem som skal undersøkes og hvordan undersøkelsen skal gjennomføres (Johannessen, Tufte & Kristoffersen, 2006).

Et viktig mål for kvalitative studier er å oppnå forståelse av sosiale fenomener. Sentralt er da hvordan sosiale fenomener analyseres og fortolkes (Thagaard, 2003). Fenomenet jeg vil undersøke er som nevnt synet på barn i saker om omsorgsovertakelser.

*** Dokumentanalyse**

Valg av metode må bestemmes ut ifra problemstillingen jeg har valgt. Problemstillingen vil da være bestemmende for hvordan datainnsamlingen foregår. Ettersom jeg skal analysere vedtak om omsorgsovertakelser fra fylkesnemnda, og omgjøringen av disse i tingretten, vil jeg trenge en metode for å kunne analysere og fortolke tekster. Jeg vil da benytte *dokumentanalyse*. Dokumentanalyse skiller seg fra annen innsamlet data, ved at dokumentene jeg analyserer er skrevet for et annet formål enn forskning. Slike data omtales som sekundærdata (Jacobsen, 2003).

Tekstanalyse benevnes også som innholdsanalyse. I denne oppgaven har jeg konsekvent valgt å bruke begrepet dokumentanalyse.

Innenfor dokumentanalysen finnes ulike redskap for hvordan tekster analyseres, bl.a. argumentasjonsanalyse og kontekstanalyse. Argumentasjonsanalyse kan defineres som en analyse der formålet er å formidle hvordan et argument er bygget opp (Watt Boolsen, 2006). Sentralt er da hvordan det argumenteres. Kontekstanalysen innebærer at forskningsobjektet betraktes i en sammenheng, i den konteksten det opptrer i, som eksempelvis teorier eller andre allmenne oppfatninger (Brodersen, Bråten, Reiersgaard, Slethei, & Ågotnes, 2007).

I analysen av fylkesnemndsvedtak og tingrettsdommer, blir både argumentasjon og kontekst viktige elementer i undersøkelsen. Hvordan fylkesnemnda og tingretten argumenterer for sine synspunkter og hvilken kontekst og sammenheng de inngår i, blir derfor sentralt.

Dokumentanalyse er nært forbundet med en hermeneutisk tilnærming. Jeg kommer tilbake til hermeneutikken som er mitt vitenskapsteoretiske utgangspunkt for denne undersøkelsen.

*** Det kvalitative forskningsintervju**

For å tilføre undersøkelsen dybde, har jeg valgt å foreta kvalitative intervju med en fylkesnemndsleder og en tingrettsdommer. Jeg har da benyttet det *kvalitative forskningsintervju* som metode. Det kvalitative forskningsintervjuet tilstreber å forstå intervjuobjektens opplevelse av virkeligheten og deres erfaringer (Kvale, 1997). Jeg har laget intervjuguide til formålet. Hensikten med intervjuene er å få synspunkter på

omsorgsovertakelser generelt, utifra fylkesnemdsleders og tingrettsdommers faglige ståsted og deres praksiserfaringer.

Kjennetegn ved det kvalitative forskningsintervjuet er at det er halvstrukturert. Det betyr at intervjuet inneholder flere tema og spørsmål som skal dekkes, samtidig som det åpnes opp for andre tema underveis i intervjuet. Rekkefølgen på tema og spørsmål kan også endres eller tilpasses intervjusituasjonen. På den måten kan svarene fra intervjupersonen følges opp med oppfølgingsspørsmål (Kvale, 1997).

4.3. Vitenskapsteoretisk forankring

*** *Hermeneutikk***

Denne undersøkelsen er som nevnt en kvalitativ studie med bruk av fortolkende metode.

Dette innebærer at jeg har valgt *hermeneutikk* som vitenskapsteoretisk forankring.

Hermeneutikk kan defineres som forklaringskunst (Gilje & Grimen, 1993).

Hermeneutikken handler om å fortolke meningsfulle fenomener. Vesentlig i

hermeneutikken er at vår forståelse av fenomener alltid baserer seg på vår forforståelse.

Våre forutsetninger påvirker vår forståelse og tolkninger av virkeligheten. Ulike

komponenter som kan inngå i forforståelsen er bl.a. språk, begreper, personlige erfaringer og trosoppfatninger (1993). I denne undersøkelsen vil min forforståelse påvirke meg som

forsker. De erfaringer, kunnskaper og verdier jeg har i ”ryggsekken” vil påvirke både problemstillingen min, hvilke data jeg samler inn og vektlegger i analysen og hvilken

konklusjon jeg avslutningsvis ender opp med. Jeg er av den oppfatning at jeg ikke er i

stand til å foreta en analyse ut ifra et *positivistisk* ståsted, dvs. å være nøytral og objektiv i

selve analyse- og tolkningsprosessen. Mine erfaringer, verdier og kjennskap til

forskningsfeltet vil nødvendigvis påvirke meg i arbeidet. Min forforståelse i denne

undersøkelsen blir nærmere beskrevet i avsnittet om ”nærhet til forskningsfeltet”.

*** *Den hermeneutiske sirkel***

Hermeneutikken er opptatt av å se fenomenene i sin sammenheng og kontekst. Hvis

fenomenet blir løsrevet fra helheten og konteksten, vil det være vanskelig å skape mening

ut av fenomenet. Den *hermeneutiske sirkel* blir derfor sentral. Den beskriver forholdet

mellom vår forforståelse, de fenomener vi ønsker å fortolke, samt den konteksten

fenomenene utspilles i. Fortolkningen vår veksler mellom helhet og del, mellom det vi fortolker og konteksten det fortolkes i, eller mellom det vi fortolker og vår forforståelse. Hvordan delene fortolkes avhenger av hvordan konteksten fortolkes og omvendt. Slik blir det en gjensidig avhengighet mellom delen og konteksten og vår forforståelse (Gilje & Grimen, 1993). Den hermeneutiske sirkelen innebærer at jeg operasjonaliserer empirien og deretter fortolker den opp mot aktuelle teorier og perspektiver på barn i dagens samfunn. Samtidig må delene i empirien ses i sammenheng med helheten i dataene. Dataene fortolkes også ut ifra mine egne kunnskaper og erfaringer om emnet, d.v.s utfra min forforståelse. Vesentlig for fortolkningen av dataene er at den ikke fremstår som fragmentert og løsrevet fra sin sammenheng, da dette kan hindre en helhetlig forståelse.

*** *Dobbelt hermeneutikk***

Thagaard (2003) viser til Giddens`begrep *dobbelt hermeneutikk* som dreier seg om å fortolke fenomener som allerede er fortolket.

I analysen av saksdokumentene fra fylkesnemnda og tingretten vil jeg anvende dobbelt hermeneutikk. Saksdokumentene inneholder rettsinstansenes vurderinger og fortolkninger av vitneutsagn og skriftlig materiale fra forhandlingsmøtene. Jeg vil måtte fortolke fylkesnemndas og tingrettens vurderinger på bakgrunn av de fremkomne opplysningene i dokumentene. Mine fortolkninger av data vil da medføre såkalte *tykke beskrivelser*. Denne benevnelsen er hentet fra Geertz og handler om at det ikke kun er objektive beskrivelser av data som gjengis men en fortolkning av dem slik at det skapes et meningsaspekt (Thagaard, 2003).

4.4. Utvalget og datainnsamlingen

*** *Strategisk utvalg***

Utvalg handler om hvilke informanter man skal få informasjon fra i en undersøkelse. Utvalget i denne undersøkelsen er strategisk. Det betyr at informantene har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2003). Det handler om å velge en bestemt målgruppe for å samle inn den nødvendige data (Johannesen, Tufte & Kristoffersen, 2006). Målgruppen i min undersøkelse er saker om

omsorgsovertakelser i tillegg til fylkesnemndsledere og tingrettsdommere med erfaring fra omsorgsovertakelsesaker.

Utvalget består av 3 fylkesnemndsvedtak og 3 tingrettsdommer om omsorgsovertakelse av barn. I tillegg til dokumentene, omfatter utvalget to intervjuobjekter; en fylkesnemndsleder og en tingrettsdommer som også belyser min problemstilling.

**** Trekking av utvalg og kriterier for dokumentanalysen***

Utvalget er som nevnt vedtak fra fylkesnemnda der det er vedtatt omsorgsovertakelse for barn, og omgjøringen av disse i tingretten. Kriterier for utvalget, var i utgangspunktet at barnets alder skulle være mellom 7 og 14 år. Denne avgrensningen ble gjort fordi barnet fra 7 år i følge barnevernloven, har en ubetinget rett til å si sin mening i saken, samtidig som det ikke har egne partsrettigheter. Barnet får partsrettigheter som hovedregel ved 15 års alder. Det andre kriteriet er at omsorgsovertakelsen skulle være etter tvangsparagrafen 4-12 i barnevernloven, og siste kriterie; at omsorgsovertakelsen ble opphevet i tingretten etter anke fra privat part (barnets biologiske foreldre). Jeg hadde også et ønske om at sakene skulle ha vært behandlet i 2007. Dette var imidlertid ikke et kriterie.

Jeg ønsket å overlate trekking av utvalg til den geografisk nærmeste fylkesnemnda på grunn av lettere tilgjengelighet. Vedtakene og dommene ønsket jeg å motta anonymisert fra nemnda. Å ha et anonymisert utvalg av dokumenter var en bevisst strategi. Dette for å hindre eventuelle belastninger for de berørte familiene som sakene omhandlet, dersom de skulle kontaktes for å gi sitt samtykke. Sakene omhandler svært alvorlige inngrep i den private sfære, nemlig omsorgsovertakelse av barn. Slike dokumenter inneholder ofte sensitiv informasjon, som kunne medføre vansker for de aktuelle familiene å gi uvedkommende tilgang til. Ved trekking av utvalg var jeg også opptatt av at sakene ikke måtte ha tilknytning til barneverntjenesten i kommunen jeg selv arbeider i.

**** Metodiske avgrensninger***

Til dokumentanalysen vurderte jeg å samle inn supplerende data i tillegg til vedtak og dommer. Dette er eksempelvis sakkyndige utredninger og annen skriftlig dokumentasjon som de ulike rettsinstansene kan bygge sine avgjørelser på. Ved å innhente slik data ville det være en mulighet for å få mer informasjon om sakenes karakter og innhold. Av flere

grunner valgte jeg likevel å ikke gjøre dette. Ved å bruke tilleggs –dokumenter ville jeg fått svært mye data som skulle håndteres og analyseres. Samtidig ville det være etiske sider som måtte vurderes. Innhenting av ekstra dokumentasjon ville innebære å innhente samtykke fra de involverte familiene. Å foreta en slik anmodning kunne medføre belastninger for de berørte, ettersom omsorgsovertakelsesaker i seg selv innebærer store påkjenninger for dem som opplever det. Ved innhenting av samtykke ville også muligheten være til stede for at aktuelle informanter ikke samtykket til undersøkelsen.

På grunn av fylkesnemndas og tingrettens begrensede ressurser ville det være vanskelig å få tilleggsdokumenter til studien anonymisert fra dem.

Et annet moment er at avgjørelsene i fylkesnemnda og tingretten først og fremst bygger på de muntlige forhandlingsmøtene og vitneutsagnene. Skriftlige kilder blir gjerne vist til og gjengitt i vedtakene og dommene, der disse blir vektlagt i avgjørelsene. Ut ifra disse momentene er jeg derfor av den oppfatning at jeg vil kunne få tilgang til tilstrekkelig datamateriale for å gjennomføre undersøkelsen og gjøre valide funn.

**** Datainnsamlingen til dokumentanalysen***

Datainnsamlingen ble langt vanskeligere enn jeg hadde forestilt meg. Jeg foretok først en muntlig anmodning på telefon til leder av fylkesnemnda. I denne kontakten opplevde jeg at forespørselen min ble godt mottatt, og at fylkesnemnda ville være behjelpelig med å fremskaffe anonyme vedtak og dommer. På min skriftlige anmodning som fulgte, svarte fylkesnemnda at anmodningen ikke kunne etterkommes likevel. Begrunnelsen var at fylkesnemnda ikke fikk tilsendt alle omgjorte vedtak fra tingretten. Jeg ble overrasket og skuffet på denne tilbakemeldingen da jeg muntlig var blitt informert om at nemnda hadde tilgang til både fylkesnemndsvedtak og de omgjorte dommene.

Deretter ringte jeg til leder av en tingrett i samme fylke og ba om å få tilgang på dokumenter fra retten. Henvendelsen min ble positivt mottatt. Jeg ble snart satt i kontakt med en svært hyggelig saksbehandler som tok seg arbeidet med å fremskaffe fylkesnemndsvedtak og de tilhørende dommene fra tingretten, og anonymiserte dem for meg.

I forhold til størrelse av utvalg, pekes det på at på at det er avhengig av hvor mange kategorier utvalget skal representere. Ved få kategorier kan utvalget være lite (Thagaard,

2003). I datainnsamlingen opplevde jeg at utvalget ble nettopp det; det var vanskelig å få tilgang til nok saker der omsorgsovertakelser hadde blitt omgjort i tingretten. Utvalget som jeg til slutt fikk tilgang til hadde heller ikke de alderskriteriene jeg i utgangspunktet ønsket. Barna i utvalget var i alderen 1, 5 og 15 år da sakene ble behandlet i fylkesnemnda. Barnas alder gjorde likevel ingen spesielle utslag i undersøkelsen. Analysen ble vinklet inn mot hva som ble karakteristisk i forhold til det enkelte barns alder. Et eksempel på dette var hvordan barnets deltakelse ble ivaretatt for barnet som var 5 år, kontra barnet som var 15. Alle dokumentene var anonymisert da jeg mottok dem. Ved gjennomlesning oppdaget jeg likevel at jeg hadde kjennskap til to av sakene. Denne oppdagelsen medførte stor tankevirksomhet i forhold til hvorvidt jeg skulle benytte materialet. Jeg valgte å kontakte flere tingretter i samme fylke, både muntlig og skriftlig, for å prøve å innhente flere saker. Hensikten var at jeg da kunne slippe å bruke sakene som jeg kjente. Fra den ene tingretten fikk jeg tilsendt noen dommer, men uten de tilhørende fylkesnemndsvedtakene. Etter å ha vurdert dataene valgte jeg å kun benytte de tre opprinnelige sakene. Problemstillinger knyttet til min kjennskap til noen av sakene, beskrives nærmere under avsnittet ”forskningsetiske refleksjoner”.

Et større antall saker kunne ha økt sjansen for gjenkjennelse av eventuelle mønstre i vurderingene til fylkesnemnda og tingretten, og muligens medført en viss overførbarhet utover selve studien. Overførbarhet handler om ”*hvorvidt en lykkes i å etablere beskrivelser, begreper, fortolkninger og forklaringer som er nyttige i andre sammenhenger*” (Johannessen, Tuft, & Kristoffersen, 2006, s. 200). Målet for undersøkelsen er likevel å avdekke tendenser og frembringe kunnskap om de aktuelle dataene jeg har samlet inn. Dette mener jeg min empiri vil vise, og at funnene mine sammenholdt med annen forskning, kan sette søkelyset på viktige sider ved beslutninger om omsorgsovertakelser.

*** *Trekking av utvalg og kriterier for intervju***

Jeg ønsket å intervju en fylkesnemndsleder og en tingrettsdommer om temaet omsorgsovertakelser. Kriteriet for dette utvalget, var at informantene måtte ha erfaring fra saker om omsorgsovertakelser fra henholdsvis fylkesnemnda og tingretten. Et slikt utvalg som styres av hvilken informasjon man ønsker, omtales gjerne som *formålsorientert*

(Jacobsen, 2003). Ettersom intervjuene ikke utgjør hovedanalysen, men et supplement, mente jeg at to informanter var tilstrekkelig for å tilføre undersøkelsen dybde. Jeg valgte å overlate trekking av utvalget til tingretten og fylkesnemnda. Dette fordi jeg selv kunne ha kjennskap til eventuelle informanter, og at jeg ikke ønsket å ha noen innflytelse eller påvirkning på utvalget. Dette kunne ha ”farget” mine holdninger i forskerrollen i intervjusituasjonen. Jeg kontaktet samme tingrett som hadde vært behjelpelig med å fremskaffe fylkesnemndsvedtak og tingrettsdommer. Jeg henvendte meg også til samme fylkesnemnd som jeg hadde kontaktet tidligere i datainnsamlingen.

** Forberedelse til intervjuene*

Jeg tok telefonisk kontakt med lederen av fylkesnemnda og lederen i tingretten for å be om intervju. Henvendelsene mine ble positivt mottatt begge steder. Jeg opplevde dem som svært hjelpsomme og effektive i forhold til å bringe henvendelsen min videre til aktuelle intervjupersoner. Samme dag som jeg henvendte meg, fikk jeg snakket med informantene for å avtale tidspunkt for intervju. Jeg tilbød meg å sende informasjonsskriv om masteroppgaven til begge informantene i forkant av intervjuene. På forhånd hadde jeg allerede sendt et slikt skriv til både fylkesnemnda og tingretten i forbindelse med innhenting av fylkesnemndsvedtak og tingrettsdommer. I informasjonsskrivet tilbød jeg også å sende intervjuguiden jeg hadde laget, dersom det var ønske om den. Jeg hadde på forhånd laget to intervjuguides. Den ene var detaljert med oppfølgingsspørsmål, til bruk for meg selv. Den andre inneholdt kun hovedspørsmålene. Denne ble imidlertid ikke etterspurt, og jeg lot være å sende den. I utgangspunktet ønsket jeg ikke at informantene skulle ha tilgang til intervjuguiden før intervjuet. Dette da jeg ville intervjusituasjonen skulle forløpe så autentisk og spontant som mulig. Dersom informantene hadde hatt intervjuguiden og forberedt seg til spørsmålene, kunne de autentiske og umiddelbare reaksjonene på spørsmålene forsvinne. Dette kunne igjen influere på oppriktigheten i svarene.

Før intervjuene hadde jeg lest fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene, slik at jeg i intervjuguiden kunne belyse emner herfra som jeg ville vite mer om.

I forkant av intervjuene testet jeg ut deler av intervjuguiden på en kollega. Jeg benyttet da lydopptaker som hjelpemiddel. I denne situasjonen ble jeg nok mest opptatt av hvordan

lydopptakeren fungerte og hvordan den skulle stå i forhold til intervjupersonen slik at lydopptaket ble bra. I ettertid erfarte jeg imidlertid at jeg kunne ha brukt mer tid på pilotintervjuet og øvet meg på hvordan jeg stilte spørsmålene.

Før oppstart av intervjuene, informerte jeg om at intervjuet ville ta ca 1-1,5 timer. Informantene ble informert om at de ville bli anonymisert i undersøkelsen. Jeg orienterte også om at jeg ville bruke lydopptaker. Å utforme en slik kontekst hvor informasjon gis før og etter intervjuet, omtaler Kvale (1997) som ”briefing” og ”debriefing”. Informantene samtykket til bruk av lydopptaker, og det ble ikke stilt noen spørsmål omkring dette. Da jeg var usikker på lyd kvaliteten på opptakeren, tok jeg også notater underveis for å sikre at viktige poeng kom med i intervjuet. Å ta notater underveis, medfører også analyse da man sorterer informasjon samtidig som en skriver (Thagaard, 2003).

*** *Intervjuet av fylkesnemndsleder***

Jeg var svært spent til det første intervjuet jeg skulle ha med en av fylkesnemdslederne. Da jeg kom til fylkesnemnda opplevde jeg å bli tatt godt i mot av informanten. Vedkommende var imøtekommende og vennlig. Intervjuet ble holdt på et rom hvor det var stille og uten bakgrunnsstøy. Før oppstart orienterte informanten at han ventet en telefon og måtte besvare den når den ringte. Dette var ikke noe problem, og da telefonen ringte ble det en kort pause i intervjuet.

Jeg opplevde at gjennomføringen av intervjuet gikk svært bra. Atmosfæren i intervjusituasjonen var avslappet. Informanten virket entusiastisk og nærmest ”boblet over” av engasjement i samtalen. Informanten hadde mye å fortelle, og delte villig sine erfaringer med meg. Fylkesnemndslederen virket ekte og oppriktig når han formidlet sine synspunkter. Flere ganger kom det spontane ytringer, gjerne satt på spissen, som for eks. uttalelsen : *”Fagområder, psykologi, F35 ditt og datt, det var ting jeg aldri hadde vært borti, jeg forstod det jo ikke. Hadde ikke peiling.”*

Thagaard (2003) viser til at et vellykket intervju preges av at intervjueren har et ekte engasjement i intervjusituasjonen, men at et slikt engasjement også avhenger av personkjemien til den man intervjuer. I dette tilfellet opplevde jeg at der var en god kjemi som påvirket intervjusituasjonen positivt. Informanten brukte også tidvis humor, selv om

det var alvorlige tema det handlet om. Dette medvirket nok også til at stemningen ble avslappet.

Noe overraskende i intervjuet, var at informanten virket å ha stort fokus på barnevernstenkning, heller enn på de juridiske sidene: ” *Ja, ja, blås i den jussen, se på den ungen!*”. Det var for øvrig interessant at fylkesnemndslederen begynte å reflektere over rettspraksis etter hvert som jeg stilte oppfølgingsspørsmål til enkelte tema.

Jeg gjorde noen erfaringer i det første intervjuet som jeg kunne bruke i det neste. Etter å ha hørt lydopptaket erfarte jeg at jeg nok kunne brukt intervjuguiden mer direkte i forhold til hvordan jeg stilte spørsmålene. Å stille helt tydelige og klare spørsmål kunne være en utfordring. Jeg erfarte også at det å finne de riktig gode oppfølgingsspørsmålene kunne være utfordrende. Dette tror jeg kunne vært annerledes dersom jeg hadde øvd mer på selve intervjusituasjonen på forhånd. Jeg erfarte at måten man stiller spørsmål på, vil påvirke hvilke svar man får. Samtidig opplevde jeg at budskapet til informanten likevel kom tydelig fram under intervjuet, ettersom jeg stilte oppfølgingsspørsmål for å dobbeltsjekke, der jeg var usikker på svaret. Jeg opplevde også at informanten ofte gjentok seg selv, slik at budskapet ble presisert. Noen av oppfølgingsspørsmålene jeg stilte var ledende, for eksempel: ” *men rus og psykiske lidelser er det kanskje mest av?*”. Hensikten med slike ledende spørsmål var da å få bekreftet eller avkreftet mine tolkninger på hovedspørsmålet. Kvale (1997) viser også til at det kvalitative forskningsintervjuet er spesielt velegnet til å anvende ledende spørsmål for å kontrollere svarenes reliabilitet og å verifisere tolkningene til intervjueren .

Jeg fulgte ikke intervjuguiden slavisk. Ettersom informanten kom inn på andre tema som jeg fant vel så interessante, brukte jeg tid til å utforske disse nærmere, og stilte mer spontane spørsmål knyttet til disse. Som nevnt innebærer det kvalitative forskningsintervju en delvis strukturert tilnærming, der hovedtema er fastlagt på forhånd, men der det likevel åpnes for at informanten kan ta opp andre tema enn det intervjueren hadde planlagt (Thagaard, 2003). Under intervjuet brukte jeg også i stor grad såkalte ”prober”. Prober er kommentarer som intervjueren gir underveis i intervjuet. Det er oppmuntrende tilbakemeldinger eller respons som uttrykker interesse for det informanten sier, og at man ønsker mer informasjon (2003). Jeg la også inn små pauser underveis etter hvert tema.

Dette for at overgangen til et nytt spørsmål ble tydelig markert, i tillegg til at det ga meg tid til å reflektere over svarene.

I intervjuet forsøkte jeg å stille oppsummerende spørsmål avslutningsvis ved hvert tema, for å dobbeltsjekke at jeg hadde forstått og tolket budskapet til informanten riktig. I følge Kvale (1997) skal man tolke og analysere underveis i intervjusituasjonen, slik at når intervjuet er overstått, skal tolkningen i stor grad være gjort.

*** *Intervjuet av tingrettsdommer***

Jeg ble tatt godt i mot av tingrettsdommeren og ble servert kaffe før intervjuet startet opp. Det ble flere pauser underveis i intervjuet p.g.a telefonhenvendelser til informanten . Intervjuteknikkene fra det første intervjuet ble også anvendt i dette.

Dette intervjuet forløp noe annerledes enn det første. Bl.a. opplevde jeg at informanten stilte seg noe kritisk til vinklingen av spørsmålene, og det kunne virke som om tingrettsdommeren forventet andre typer spørsmål. I etterkant av intervjuet sa vedkommende også at hun trodde jeg ville ha mer fokus på selve rettsprosessen om ankebehandling av omsorgsovertakelser i tingretten. Jeg ble overrasket over informantens gjentatte uttalelser under og etter intervjuet om at vedkommende var usikker på hvorvidt jeg ville ”få noe ut av svarene” som ble gitt. F.eks. kommentarer som: ”*jeg er litt usikker på hva du skal klare å trekke ut av dette svaret*”. Selv opplevde jeg at flere av svarene ga meg viktig informasjon som jeg kunne bruke i analysen. Dommeren kommenterte også mitt utvalg av vedtak og dommer til dokumentanalysen, og mente dette var for få saker til å belyse emnet tilstrekkelig. Jeg opplevde dommerens kommentarer noe forstyrrende i intervjusituasjonen, idet de virket demotiverende for spørsmålene jeg stilte. Likevel mener jeg disse aspektene ikke påvirker kvaliteten på dataene.

Det virket som tingrettsdommeren tenkte godt gjennom spørsmålene før hun svarte på dem. Informanten virket forsiktig i uttalelsene i det hun ofte uttrykte seg noe uklart og nærmest i ”for og mot”termer. F.eks. i en diskusjon omkring bruk av hjelpetiltak og det biologiske prinsipp, avrunder hun utsagnet med uttalelsen: ” *Det har ikke jeg noe belegg for..*” og en annen uttalelse om barnevernets bruk av hjelpetiltak: ” *..det er jo noe som kan variere over tid og det kan variere fra kommune til kommune* ”. Ved slike uklare svar,

gjentok jeg spørsmålene, gjerne fra forskjellige vinklinger, slik at jeg til slutt fikk ”essensen” i innholdet.

Selv om jeg ikke opplevde like stor entusiasme og engasjement i dette intervjuet, syntes jeg alt i alt at jeg fikk mye viktig informasjon fra dommeren. Vedkommende tok seg også god tid til meg, og intervjuet varte også lengre enn det som var avtalt. For øvrig opplevde jeg informanten som imøtekommende og vennlig i kontakten.

4.5. Bearbeiding av data

*** *transkripsjon og koding av intervju***

Jeg foretok selv transkriberingen av de to intervjuene. Hvert intervju ble ca 11 sider transkribert materiale. Selve transkriberingen var en krevende prosess. Lydkvaliteten på lydopptakeren var ikke alltid like god, noe som medførte gjentatte avspillinger av lydbåndet for å forsikre meg om at jeg hadde hørt riktig. Jeg var opptatt av at transkripsjonen skulle være så nøyaktig som mulig. Jeg valgte likevel å transkribere på bokmål, og ikke på intervjupersonenens dialekt. Dette fordi det var meningsinnholdet som er sentralt og ikke aspekter ved selve språket. Samtidig medvirker dette til å ivareta informantens personvern. Der er flere måter å foreta en transkripsjon på. For eksempel kan man transkribere mer ordrett og få med alle detaljer som blir sagt, eller man kan omformulere setningene slik at transkripsjonen framstår mer sammenhengende og i en mer skriftlig stil. I følge Kvale finnes det ingen ”*sann, objektiv oversettelse fra muntlig til skriftlig form*” (1997, s. 105). Det vises også til at transkripsjoner er sosialt konstruerte. Dersom formålet med transkripsjonen er å formidle intervjupersonens synspunkter, kan man omformulere og fortette uttalelsene. Men hvis formålet eksempelvis er psykologiske analyser, bør transkripsjonen være nøye og ordrett (Kvale, 1997).

I intervjuene var fokuset mitt å få frem synspunktene til informantene. Likevel valgte jeg å tilstrebe den mer ordrette formen for transkribering, i den grad det var mulig. Dette da jeg ønsket at transkripsjonen skulle være mest mulig autentisk. Likevel er det slik at store deler av en kommunikasjon forsvinner ved transkribering, fordi tonefall, kroppsspråk og naturlige pauser er borte. Kvale (1997) påpeker også at transkripsjonene ikke er håndfaste data, men kunstige konstruksjoner av kommunikasjon fra muntlig til skriftlig form. I

tillegg pekes det på at transkripsjonen ikke bør være selve temaet for intervjuundersøkelsen, men heller et verktøy for tolkningen av intervjuene.

Noen av utfordringene jeg opplevde med transkripsjonen, var å vurdere når jeg skulle sette punktum etter en setning. Jeg erfarte at transkripsjonene framstod noe fragmenterte og usammenhengende, med mange innskutte bisetninger, og fyll-ord som ”ikke sant” og ”eh”. For å få sammenheng og helhet i transkripsjonene, måtte jeg deretter lage *meningsfortettinger*, det vil si å forkorte informantens uttalelser til kortere formuleringer, og fjerne gjentakelser og digresjoner. Jeg ønsket i minst mulig grad å redigere uttalelsene fordi jeg ville at svarene skulle være autentiske. Der jeg likevel måtte redigere dem var jeg opptatt av å være mest mulig lojal mot intervjupersonen, slik at meningsinnholdet kom tydelig fram etter redigeringen.

Da meningsfortettingen var gjort, kodet jeg intervjuteksten i kategorier ut ifra de temaene som ble belyst. Jeg brukte totalt 8 følgende kategorier: barnets deltakelse, det biologiske prinsipp, syn på hjelpetiltak, foreldreproblematikk, barnets rettigheter, bevisvurdering og bevisbyrde, fylkesnemndas versus tingrettens kompetanse, og til slutt syn på omsorgsovertakelse. Flere av kategoriene var de samme som ved kodingen av vedtakene og dommene. I analysen ble imidlertid ikke alle kategoriene benyttet, ettersom noen av emnene det ble samtalt om, ikke var sentrale for problemstillingen. Dette var bl.a. kategoriene ”foreldreproblematikk” og ”bevisvurdering og bevisbyrde”. Jeg fikk mye informasjon om disse temaene, og det kunne vært interessant å belyse dem nærmere. Jeg måtte likevel foreta avgrensninger i forhold til problemstillingen, og utfra omfanget av undersøkelsen. De endelige kategoriene samsvarer med forskningsspørsmålene i oppgaven.

*** *Koding av vedtak og dommer***

Jeg kodet vurderingene som ledet til avgjørelsene i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene. Kodingen ble utført ved at jeg inndelte teksten i 9 kategorier. Jeg brukte de samme kategoriene i fylkesnemndsvedtakene og i tingrettsdommene. Eksempler på kategoriene er ” barnets rettigheter” og ” barnets deltakelse”. På samme måte som ved kodingen av intervjuene, benyttet jeg færre kategorier (5) i analysen for å justere dem til problemstillingen og forskningsspørsmålene. Jeg måtte da vurdere hvor mange kategorier som var nødvendige. En problemstilling i forhold til dette er dersom det er for mange

kategorier, kan sammenligningene bli uoversiktlige og er det for få, kan mye informasjon gå tapt (Thagaard, 2003). Utfordringen ved å kode tekstene i kategorier, var at noen av tekstene kunne passe inn i flere kategorier. Jeg måtte da foreta et konsekvent valg av hvilken kategori jeg ville bruke, utifra meningsinnholdet i teksten. I dette arbeidet vurderte jeg tekstene i forhold til de ulike kategoriene gjentatte ganger. Til slutt lot jeg en kollega lese i gjennom kodingen, for å få en uavhengig vurdering på hvorvidt kategoriene passet. En annen utfordring ved å inndele tekst i kategorier, er faren for at teksten kan fremstå som fragmentert og løsrevet fra helheten.

** Undersøkellesprosessen; en interaktiv prosess*

Jakobsen (2003) omtaler undersøkelsesprosessen i kvalitative studier som en interaktiv prosess der problemstillingen justeres og endres underveis som man innhenter data. Datainnsamlingen og analysen kan også gli over i hverandre, fordi dataen analyseres etter hvert som den samles inn. Undersøkellesprosessen har derfor en fleksibilitet og åpenhet knyttet til problemstilling, datainnsamling og analyse. I undersøkelsen har jeg flere ganger måttet justere og tilpasse problemstillingen min i forhold til dataene jeg samlet inn. Den endelige problemstillingen ble annerledes enn den jeg opprinnelig hadde planlagt.

4.6. Metodiske refleksjoner

** Undersøkelsens validitet*

Kvale omtaler begrepet *validitet* slik: ” ..*hvilken grad en metode undersøker det den er ment å undersøke*” (1997s.165). I tillegg benevner Kvale at validiteten også handler om den håndverksmessige kvaliteten på undersøkelsen (1997). Skog (2004) og Halvorsen (2008) definerer validitet som *gyldighet*. Spørsmålet jeg som forsker må stille meg i denne oppgaven, er hvorvidt den metoden jeg har valgt, vil få fram data som belyser problemstillingen. Etter å ha utført undersøkelsen er min oppfatning at jeg har klart å belyse de spørsmålene jeg ønsket å besvare. Dette beskrives nærmere avslutningsvis i oppgaven. Underveis i undersøkelsen har imidlertid problemstillingen endret noe karakter, utifra dataene og funnene jeg gjorde. Dette er for øvrig vanlig i en kvalitativ studie, da man på forhånd ikke kan vite hva man finner i dataene.

Validitet knyttes også til hvorvidt man i forskningsprosessen har fått tak i de riktige kildene (Jacobsen, 2003). Det handler om hvorvidt dataene kommer fra kilder som gir viktig og riktig informasjon. I undersøkelsen har jeg benyttet saksdokumenter fra fylkesnemnda og tingretten, i tillegg til intervju med jurister som har erfaring fra saker om omsorgsovertakelser. Slik sett mener jeg å ha fått tak i riktige kilder som kan gi god informasjon om emnet jeg undersøker. En svakhet knyttet til hvorvidt data og funnene kan sies å være gyldige, er de få informantene i undersøkelsen. Et større antall saker og flere intervjupersoner kunne ha medført en større grad av gyldighet. En annen svakhet ved gyldigheten i saksdokumentene kan ses i sammenheng med selve rettsprosessene. Avgjørelsene i fylkesnemnda og tingretten baseres først og fremst på muntlige forhandlinger. Det betyr at viktige sider ved vurderingene som er gjort, nødvendigvis ikke er nedskrevet i saksdokumentene. Dette må tas i betraktning i fortolkningen av data. Min empiri er kun hentet fra saksdokumentene og ikke fra forhandlingsmøtene.

En måte å vurdere undersøkelsens validitet på, er hvordan kategoriseringer av data er utført. (Jacobsen, 2003). Dersom man kan kategorisere empirien på flere ulike måter som igjen fremkaller helt ulike resultater, kan det stilles spørsmål ved gyldigheten. Som tidligere nevnt kodet jeg dataen i ulike kategorier gjentatte ganger. Jeg lot en kollega foreta en uavhengig vurdering av saksdokumentene i forhold til hvorvidt kategoriene passet. Å la andre analysere datamaterialet for å se om man kommer frem til samme fortolkning, kan øke troverdigheten i analysen (Johannessen et al., 2006).

*** *Undersøkelsens reliabilitet***

Begrepet *reliabilitet* knyttes tett opp mot validitet. Reliabilitet omtales gjerne som konsistens. Ryen viser til at reliabilitet er et positivistisk begrep og med fordel kan byttes ut med begrepet *pålitelighet* (Ryen, 2002). Pålitelighet benyttes da om dokumentasjon av data, metoder og avgjørelser i forskningen (2002) (Johannesen, 2006).

Halvorsen (2008) omtaler reliabilitet innenfor kvalitativ forskning som *troverdighet* i forskningsprosessen; at troverdigheten er knyttet til datainnsamlingen, analysen, tolkningen og rapportering. Det handler om å gjøre troverdige tolkninger av data. Jeg har gjort rede for min fremgangsmåte i datainnsamling og analyse av empiri. En svakhet i forhold til troverdigheten av min empiri og fortolkningen av denne, kan knyttes til min

nærhet til feltet; min forforståelse, erfaringer og kjennskap til deler av data. Forforståelsen min preges av mine yrkeserfaringer i den kommunale barneverntjenesten. På bakgrunn av disse erfaringene har jeg gjort meg refleksjoner om hvordan barn ivaretas i saker om omsorgsovertakelser. Mitt personlige syn innebærer at jeg opplever at foreldres rettigheter noen ganger kan stille sterkere enn barnets rettigheter. Jeg er åpen for at dette synet kan influere mine fortolkninger av empirien. Likefullt søker jeg å innta en kritisk holdning til hvordan jeg analyserer data. En annen svakhet ved reliabiliteten er min personlige kjennskap til deler av empirien. Dette drøftes nærmere i avsnittet ”forskningsetiske refleksjoner”.

4.7. Forskningsetiske refleksjoner

*** *Etiske retningslinjer og prinsipper***

Etikk handler om ” *prinsipper, regler og retningslinjer for vurdering av om handlinger er riktige eller gale*” (Johannessen et al., 2006, s. 91). Etikken aktualiseres spesielt i samfunnsforskning fordi den ofte berører enkeltmennesker (2006).

Den nasjonale forskningsetiske komitè for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har utarbeidet etiske retningslinjer for forskning. Disse har blitt revidert flere ganger. NESH har en egen hjemmeside på internett : www.etikkom.no hvor de etiske retningslinjene er nærmere beskrevet. I NESH (del A, pkt.1) heter det at : ”*Forskere skal følge forskningsetiske normer, som krav til redelighet, upartiskhet og åpenhet for egen feilbarlighet*”. Slike normer for en forskningsetisk praksis gjelder all forskning, uavhengig hvilket forskningsfelt eller fagområde det dreier seg om.

Lover som aktualiseres i forhold til forskning og etikk er bl.a Personopplysningsloven, Personopplysningsforskriften, Forvaltningsloven og Barneloven. Sentrale etiske prinsipper er bl.a kravet om respekt for menneskeverdet, krav om respekt for integritet, frihet og medbestemmelse og krav om å unngå skade og alvorlige belastninger.

Som sosionom er jeg også underlagt de yrkesetiske prinsippene for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere.

*** Å forske på barn**

Forskning som berører barn medfører et særlig ansvar for forskeren å ivareta barnets behov og interesser. I de etiske retningslinjene heter det at : ” Når barn og unge deltar i forskning har de særlige krav på beskyttelse i tråd med deres alder og behov”

(NESH, del B., Pkt. 12).

Som hovedregel må foreldrene samtykke til at barn kan delta i forskning når barnet er under 15 år (NESH).

I denne undersøkelsen aktualiseres ikke etiske problemstillinger knyttet til barns *aktive deltakelse*. Undersøkelsen medfører ingen intervju av barn. Således vil det ikke være snakk om samtykke til deltakelse. Likevel omhandler undersøkelsen barn, og spesifikke saker om omsorgsovertakelser. Nemndsvedtakene og tingrettsdommene inneholder sensitive opplysninger om barns fungering og familiesituasjon. Selv om jeg har mottatt dokumentene anonymisert, inneholder de likevel mange opplysninger som kan skape gjenkjennelse for de berørte barna. I fremstillingen av sakene har det derfor vært viktig for meg i størst mulig grad ivareta full anonymitet for barna. Dette innebærer at jeg har måttet gjøre noen mindre endringer i saksopplysningene. Eksempel på slik endring er fjerning av stedsnavn. Disse endringene vil imidlertid ikke få noen konsekvenser for troverdigheten i dataene, og heller ingen konsekvenser for analysen. I fremstillingen av empirien benevnes barna med fiktive navn.

*** Informert og fritt samtykke**

I forskning er informantenes *frivillige* deltakelse sentralt. Å kunne gi et informert samtykke til deltakelse innebærer at informanten er gjort kjent med undersøkelsens formål og hva deltakelsen innebærer. Et slikt samtykke innebærer også at deltakeren på hvilket som helst tidspunkt i undersøkelsen kan trekke samtykket uten at det medfører noen negative konsekvenser for vedkommende. Dette går frem i de forskningsetiske retningslinjene: ”Som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke. Informantene har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem”

(NESH, del B., pkt. 9).

At samtykket er fritt vil si at det er gitt uten noen form for ytre press eller begrensninger av den personlige handlefrihet.

Som nevnt innebærer dokumentanalysen anonymiserte fylkesnemndsvedtak og tingrettsdommer, slik at behov for samtykke ikke ble aktuelt. I forbindelse med intervjuene innhentet jeg informert samtykke fra intervjupersonene. Informantene ble i forkant av intervjuene orientert om formålet med undersøkelsen, hva deres opplysninger ville brukes til og at samtykket når som helst kunne oppheves.

*** Konfidensialitet og anonymisering**

Et grunnprinsipp i forskning er at informanter som blir forsket på, har krav på at deres informasjon blir behandlet konfidensielt: *”De som gjøres til gjenstand for forskning, har krav på at all informasjon de gir om personlige forhold, blir behandlet konfidensielt. Forskeren må hindre bruk og formidling av informasjon som kan skade enkeltpersonene det forskes på ”* (NESH, del B, pkt.14).

Det er et krav om at personopplysninger anonymiseres og at andre personer ikke skal ha innsyn i datamaterialet. Ettersom vedtakene og dommene allerede var anonymiserte da jeg mottok dem, vil det heller ikke innebære belastninger for de involverte i forhold til ivaretagelsen av deres personopplysninger. Det ville nødvendigvis innebære en større belastning for informantene dersom jeg hadde valgt å innhente samtykke for datamateriale som inneholdt deres direkte og indirekte personopplysninger. Jeg har likevel kritisk vurdert datamaterialets faktiske anonymitet, og påsett at eventuelle indirekte personopplysninger blir tilstrekkelig anonymisert. Som nevnt har jeg gjort små endringer der jeg har funnet det nødvendig utfra behovet om ivaretagelse av anonymitet.

Undersøkelsen er for øvrig meldt inn til og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD).

Siden saksdokumentene er anonymisert, stilles det ikke særskilte krav til oppbevaring av materialet. Jeg har likevel sikret oppbevaring av datamaterialet slik at det kun er jeg som har tilgang til det. Empirien som presenteres i denne undersøkelsen er kjent av meg og mine veiledere. I tillegg har som nevnt en kollega (med taushetsplikt) lest igjennom deler av den kodede empirien.

For å ivareta intervjupersonenes anonymitet best mulig, har jeg valgt å ikke nevne navn på den aktuelle fylkesnemnda og tingretten som informantene tilhører. Jeg tok også hensyn til informantenes behov knyttet til konfidensialitet, der dette ble spesifikt uttrykt. Den ene

informanten ønsket for eksempel ikke at tidligere yrkespraksis/erfaringer ble nevnt, da dette kunne medføre gjenkjennelse for vedkommende. Jeg har vurdert hvorvidt intervjupersonenes kjønn skulle anonymiseres. Jeg mener at dette ikke ble nødvendig, ettersom deres arbeidssted er anonymisert, og at det ikke ville ha betydning for konfidensialiteten. Datamateriale fra intervjuene har blitt oppbevart på lik linje med saksdokumentene. Alt datamaterialet blir slettet ved undersøkelsens slutt.

*** *Konsekvenser for deltakelse i forskning***

Et viktig etisk prinsipp for forskning er at personene som deltar, ikke må utsettes for skade eller alvorlige belastninger: ”Forskeren har et ansvar for å unngå at de som utforskes utsettes for skade eller andre alvorlige belastninger” (NESH, del B, pkt.7). Som forsker må man vurdere eventuelle negative konsekvenser det vil ha for informantene å delta i forskning. I undersøkelsen mener jeg denne problemstillingen i liten grad aktualiseres ettersom dokumentanalysen ikke medfører noen aktiv deltakelse fra enkeltindivider. I forhold til intervjuundersøkelsen, har jeg ikke intervjuet utsatte eller ”svake” grupper som kan ha vansker med å ivareta egne behov eller interesser. Tvert imot har jeg intervjuet personer i maktposisjoner; dommere i rettsapparatet. Intervjuene dreiet seg heller ikke om personlige tema, men om informantenes yrkeserfaringer knyttet til omsorgsovertakelsessaker. Jeg kan ikke se at intervjuene mine skulle ha medført noen spesielle belastninger for informantene.

*** *Respekt for integritet, frihet og medbestemmelse***

Respekt for personens integritet, frihet og medbestemmelse er et viktig etisk prinsipp i forskning: ”Forskere skal respektere de utforskede personers integritet, frihet og medbestemmelse” (NESH, del B, pkt.6).

I intervjuundersøkelsen var jeg bevisst på å vise respekt i kontakten med informantene og måten jeg stilte spørsmål på. Det var viktig for meg at jeg respekterte svarene som ble gitt, uten kritiske innvendinger eller kommentarer. Selv om jeg noen ganger opplevde at informantene beveget seg utenfor temaet, var jeg opptatt av at de kunne snakke fritt, uten at jeg avbrøt. Dette fordi jeg syntes det var viktig å lytte til det informantene ville formidle.

**** Refleksjoner omkring analyse og fortolkning***

Det knytter seg også etiske aspekter til analyse og fortolkning av empiri.

I bearbeiding av intervjuene, var jeg opptatt av at transkripsjonene ble utført mest mulig lojal overfor informantene. Det har også vært viktig at informantenes meningsinnhold kom klart frem i presentasjonen av data. Etske dilemma kan oppstå dersom informantene opplever at deres sitater blir løsrevet fra den sammenhengen de ble uttalt. Jeg har et ansvar for at sitatene i størst mulig grad analyseres ut ifra den sammenhengen utsagnene ble gitt, slik at de ikke fremstår isolert.

Et annet dilemma kan være at intervjupersonene er uenig i min analyse og fortolkning av deres utsagn. Som forsker har jeg et faglig og teoretisk ståsted, og en forforståelse som skiller seg fra informantene. Dette vil gi utslag i analysen av datamaterialet. Utfordringen blir å kunne ivareta informantenes perspektiv også i analysen og fortolkningen av data. Likevel mener jeg at fortolkningen innebærer at jeg i analyseprosessen ikke vil være i stand til å ivareta informantenes perspektiv fullt ut.

**** Forskerrollen og nærhet til eget felt***

Ettersom jeg selv er praktiker i barnevernet, har jeg som tidligere nevnt en nærhet til feltet jeg skal forske på. Jeg møter ikke fylkesnemndas og tingrettens rettsprosesser og avgjørelser forutsetningsløst. Tvert imot har jeg gjort meg en rekke erfaringer og tanker om disse prosessene ut ifra mitt sosialfaglige ståsted og arbeidspraksis. Jeg har flere ganger vitnet i fylkesnemnd og tingrett i saker om omsorgsovertakelser for barneverntjenesten, i tillegg til å overvære rettsforhandlingene. Å delta i forhandlingsmøtene har ofte gjort sterke inntrykk på meg som saksbehandler; både hva som får fokus i sakene, hvordan vitneutspørringen foregår, og ikke minst vurderingene som blir gjort av dommerne i etterkant. Ikke sjelden har mitt inntrykk vært at det er foreldrenes situasjon som vies stor oppmerksomhet, og at forhandlingene har vært preget av et støttende foreldreperspektiv. Dette mener jeg noen ganger har gått på bekostning av barnets situasjon og behov. Som saksbehandler har jeg også opplevd frustrasjon i saker der barn mot sin vilje har blitt tilbakeført til foreldrene etter ankesak i tingretten.

På grunnlag av disse erfaringene er jeg slett ikke nøytral når jeg går i gang med denne undersøkelsen. Mitt grunnsyn bærer som nevnt preg av et inntrykk om at foreldres rettigheter noen ganger ivaretas bedre enn barnets. Som jeg har vært inne på, kan en slik forforståelse utgjøre en svakhet knyttet til reliabiliteten i undersøkelsen. Til tross for denne subjektive oppfatningen, mener jeg likevel at min yrkeserfaring har gitt meg verdifulle kunnskaper som er nyttige for studien. I samtaler med barn som jeg selv har vært med og flyttet i fosterhjem har jeg fått mye verdifull informasjon. Bl.a om hvordan de har opplevd flyttingen, hvordan de har opplevd å bli tatt hensyn til eller ikke i rettsprosessene, og hvordan de har opplevd å skulle formidle sine synspunkter om det å flytte fra foreldrene. Uten denne kunnskapen er det min klare oppfatning at jeg ville hatt dårligere forutsetninger for å gjennomføre undersøkelsen. Uten forkunnskapene og praksiserfaringen, ville jeg ikke hatt kjennskap til alle nyansene og problemstillingene som knytter seg til ivaretagelsen av barn i saker om omsorgsovertakelser.

Paulgaard (1997) viser også til at den forforståelsen vi har, er en forutsetning for innsikt. Paulgaard snakker da om den *posisjonerte* innsikten. Den handler om at forskerens kunnskaper og erfaringer gir noen former for innsikt, samtidig som den kan hindre andre typer innsikt. Hvilken posisjon forskeren har i forhold til nærhet eller distanse til fenomenet som studeres, vil påvirke innsikten som oppnås. Watt Boolsen (2006) snakker også om at den kunnskap og rolle man har ved å være en del av feltet som det forskes på, kan være en kilde til innsikt, men også en kilde til feiltolkninger. Som praktiker har jeg kunnskaper og erfaringer som har gitt meg en posisjonert innsikt i emnet jeg skal undersøke. Samtidig har jeg i undersøkelsesprosessen i størst mulig grad prøvd å innta en kritisk rolle og søkt å stille meg kritisk til egen analyse og fortolkning. En fare ved nærhet til forskningsfeltet er å søke etter data som bekrefter egne forutinntatte oppfatninger. Jeg har i prosessen vært bevisst på hva som har vært mitt personlige grunnsyn (som nevnt ovenfor) men tilstrebet å ikke la meg ”styre” av dette. En annen svakhet ved å ha en posisjonert innsikt er at man kan overse nyanser som ikke samsvarer med egne erfaringer (Thagaard, 2003). At jeg ikke har latt meg ”rive helt med” av egne forutinntatte holdninger, har vist seg ved at enkelte funn i undersøkelsen overrasket meg. For eks. ble jeg i intervjuet med fylkesnemndslederen overrasket over vedkommendes utsagn om fylkesnemndas dreining mot barnevernstenkning, og hvordan informanten selv virket å

være preget av et slikt fokus under intervjuet. Dette var jeg på forhånd ikke forberedt på. Repstad (2007) viser også til at et kriterie for empirisk forskning i kvalitative studier, er om forskeren har evnen til å la seg overraske av empirien.

Som nevnt, har det også aktualisert seg en annen problemstilling knyttet til min nærhet til feltet; at jeg har kjennskap til to av kasesene.

Denne kjennskapen kan også medføre en svakhet i forhold til troverdigheten i fortolkning av empirien, ved at tolkningen farges av mine erfaringer. Min personlige kjennskap til kasesene innebærer at jeg gjennom yrket har kommet i kontakt med de aktuelle familiene. Denne kontakten har imidlertid vært av svært begrenset og kortvarig karakter. Den har ikke medført noen rolle eller ansvar i forhold til at det har blitt fremmet sak om omsorgsovertakelse. Likevel er jeg åpen for at denne kjennskapen kan influere fortolkningen av data. På den annen side kan også kjennskapen tilføre undersøkelsen positive elementer, da jeg kan betrakte sakene fra flere synsvinkler enn om jeg stilte helt "blank" uten forkunnskap. Som nevnt har jeg likevel søkt å ha en kritisk innstilling til analysen og mine fortolkninger.

Selv om forforståelsen påvirker virkelighetsoppfatningen, vises det også til at den er reviderbar eller foranderlig etterhvert som man tilegner seg nye erfaringer (Gilje & Grimen, 1993). Jeg mener derfor at min forforståelse og personlige kjennskap ikke vil hindre meg i å kunne se nye sammenhenger og å tilegne meg ny kunnskap om emnet.

4.8. Empiri

I det følgende presenteres kasesene for dokumentanalysen.

*** *Kasus 1: Per 5 år***

Familien består av mor, far og sønn, som var 5 år da saken ble behandlet i fylkesnemnda. Mor og far bodde sammen i guttens første leveår. Deretter bodde gutten hos mor inntil far fikk den juridiske retten til daglig omsorg. Gutten flyttet imidlertid til tante og onkel som en frivillig plassering gjennom barnevernet. Mor beskrives å ha hatt et omfattende

rusproblem siden ungdomsårene, i tillegg til psykiske lidelser. Far beskrives også å ha hatt rusproblemer og psykiske lidelser. Gutten hadde bodd hos tanten og onkelen i over to år, da far ønsket å få tilbake den daglige omsorgen. Barneverntjenesten fattet vedtak om midlertidig flytteforbud av barnet, inntil saken ble behandlet i fylkesnemnda. Far hevdet at han var blitt rusfri, og leverte negative urinprøver. Det hadde likevel kommet bekymringsmeldinger om mistanke om rus hos far ved anledninger der han hadde hentet barnet i barnehagen. Fylkesnemnda vurderte likefullt at far og Per hadde god kontakt, og at far hadde vært flink til å følge opp samvær med gutten. Fylkesnemnda konkluderte med omsorgsovertakelse. Fylkesnemnda stilte seg usikker til fars troverdighet om at han var blitt rusfri, og nemnda mente at han var sårbar for å begynne å ruse seg igjen. Fylkesnemnda vurderte gutten som et sårbart barn og det ble knyttet bekymring til hans fungering. Det ble vurdert å være til guttens beste å bli boende hos tanten og onkelen. Omsorgsovertakelsen ble opphevet i tingretten. Tingretten la til grunn at far hadde vært rusfri ca 3 år da anken ble behandlet, og at hans psykiske lidelser ikke var av alvorlig karakter. Det ble vist til at far tidligere hadde gått til psykolog, og hadde nyttiggjort seg behandlingen. Tingretten vurderte flere positive sider ved fars livssituasjon, som bolig, nettverk, utdanning og at han var på vei inn i arbeidslivet. Tingretten la også til grunn at gutten viste en positiv og normal utvikling, men at han likevel var sårbar. Tingretten konkluderte med at fars mangler i omsorgen ville kunne bøtes på med frivillige hjelpetiltak.

*** Kasus 2: Saynab 15 år**

Familien er opprinnelig fra et muslimsk land. Foreldrene er skilt. Barnet, ei jente på 15 år, bor hos mor sammen med sine søsken etter foreldrenes samlivsbrudd. Jenta ble akutt plassert i institusjon etter å ha rømt hjemmefra. Plasseringen skjedde med mors samtykke. Jenta nektet å flytte hjem til moren. Hun begynte med selvskading da barneverntjenesten planla å flytte henne tilbake til mor etter noen dagers opphold på institusjonen. Etter å ha vært plassert i over en måned på institusjon, flyttet jenta hjem igjen da mor trakk samtykket til plassering. Barneverntjenesten fattet imidlertid kort tid etter hjemflyttingen nytt akttvedtak, grunnet fare for at familien skulle bortføre jenta til hjemlandet, der hun kunne bli utsatt for tvangsgifte.

Etter den andre akutt plasseringen fortsatte jenta med å rømme fra institusjonen flere ganger. Likevel ville hun ikke hjem til moren. Jenta hadde under oppveksten blitt utsatt for familievold. Hun hadde også vist en bekymringsfull atferd der hun hadde hatt forhold til menn som var flere år eldre enn henne. Fylkesnemnda la til grunn at det var sentralt i saken at jenta selv ikke ønsket å flytte hjem, og at mor ikke evnet å ta jentas perspektiv. Fylkesnemnda konkluderte med omsorgsovertakelse. Da anken kom opp i tingretten, hadde jenta fortsatt med flere rømminger mens hun var under barnevernets omsorg. Hun hadde også skiftet mening, og ønsket nå selv å flytte tilbake til moren. Tingretten vurderte at jenta var reflektert og selvstendig og at hun i stor grad var i stand til å klare seg selv, hvis hun fikk en ordnet omsorgssituasjon. Retten vurderte flere positive sider ved jentas fungering som at hun gikk på skolen, trente og hadde gode venner. Tingretten vurderte også at mor ville kunne tilby datteren en god nok omsorg i hjemmet. Retten vurderte også positive sider ved mor, som at hun var i arbeid, hadde god helse og at hun framstod som sterk, utholdende og tålmodig. Tingretten konkluderte med at det ikke var sannsynliggjort at jenta ville kunne bli utsatt for alvorlige overgrep som bortføring, ved hjemflytting. Omsorgen ble opphevet.

****Kasus 3: Emma 1 år***

Familien består av mor og barnet som var ett år da saken ble behandlet i fylkesnemnda. Mor og far er kjærester, men bor ikke sammen. Både mor og far har hatt et langvarig rusmisbruk. Mor har i tillegg hatt psykiske problemer siden ungdomsårene. Hun har en psykiatrisk diagnose. Mor har utdannelse, og har hatt ulike arbeidsforhold inntil hun ble uføretrygdet. Barnet ble akutt plassert to ganger i forbindelse med mors rusing. Den siste gangen skjedde etter en episode der begge foreldrene hadde vært ruset under barnets tilstedeværelse. Etter omsorgsovertakelsen hadde mor en periode med rusmisbruk, inntil hun begynte på LAR. Hun fikk også oppfølging i forhold til sine psykiske lidelser. Fylkesnemnda vedtok omsorgsovertakelse. Fylkesnemnda la til grunn at mor hadde hatt et langvarig rusmisbruk, og at hun til tross for en rekke hjelpetiltak og behandling, ikke hadde klart å bli rusfri. Fylkesnemnda vurderte også at mors psykiatriske diagnose ville vanskeliggjøre behandlingen i forhold til hennes rusmisbruk. I rettens vurdering på tilbakeføring av omsorgen til mor, ble det lagt til grunn at hennes psykiske problemer i seg selv ikke var til hinder for å skape en tilfredsstillende omsorgssituasjon for barnet. I

vurderingen ble det også lagt til grunn at mor ved hjelp av legemiddelassistert rehabilitering (LAR) hadde klart å holde seg rusfri i flere måneder fram til ankesaken ble behandlet. Hennes rusproblemer ble ikke vurdert til å være av en slik karakter at de var til hinder for en trygg omsorgssituasjon. Retten pekte også på at mor hadde levert barnet til sin familie de fleste gangene hun ruset seg, slik at jenta ble skjermet. Retten mente videre at mor fikk seg en ”vekker” av omsorgsovertakelsen. Retten viste også til at mor ville samarbeide med barnevernet om å ta urinprøver ved en tilbakeføring av barnet, for å bevise at hun var rusfri. Tingretten konkluderte med at mor ville ha behov for ytterligere hjelpetiltak enn det hun mottok på daværende tidspunkt og opphevet omsorgen.

4.9. Oppsummering

Den metodiske tilnærming som er belyst i dette kapitlet, er den kvalitative metode og et eksplorerende forskningsdesign. Jeg har fokusert på fremgangsmåten i datainnsamlingen og hvilke hindringer som møtte meg i dette arbeidet. Metodiske utfordringer knyttet til bl.a. undersøkelsens troverdighet har blitt drøftet. Jeg har reflektert over forskerrollen; hvilke forskningsetiske prinsipper som har gjort seg gjeldende, og utfordringer knyttet til min nærhet til feltet. Til slutt presenterte jeg empirien for dokumentanalysen. Det er 3 kaser som analyseres i analysekapitlet; sakene om 5 år gamle Per, 15 år gamle Saynab og 1 åringen Emma.

KAPITTEL 5. ANALYSE

5.1. Innledning

I dette kapitlet presenteres funnene i undersøkelsen. Min empiri analyseres opp mot aktuell teori. Temaet er hvilket syn på barn som reflekteres i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene, hvordan barns behov og rettigheter omtales og i hvilken grad barneperspektivet kommer til uttrykk. Empirien består av saksdokumenter for 3 barn. Dokumentene gjelder fylkesnemndsvedtak og dommer fra ankebehandlingen i tingretten. Sakene omhandler Per 5 år, Saynab 15 år og Emma 1 år. Dokumentanalysen suppleres med empiri fra to intervju; ett med fylkesnemndsleder, og ett med tingrettsdommer. Intervjuene omhandler informantenes generelle betraktninger og syn omkring omsorgsovertakelser basert på egne praksiserfaringer. Analysen og min fortolkning vil være knyttet til en hermeneutisk tilnærming, der min forforståelse vil påvirke tolkningen av data.

Analysen er delt inn i følgende hovedkategorier:

- Barnets deltakelse
- Omtale av barnet og barnets behov
- Barnets rettigheter
- Syn på hjelpetiltak
- Syn på omsorgsovertakelse

5.2. Barnets deltakelse

Barnets deltakelse presenteres her som en egen kategori, fremfor å plassere det i kategorien barnets rettigheter. Her belyses i hvilken grad barna fremstår som subjekter, om de blir lyttet til, og hvorvidt de inkluderes som aktører i sin egen sak. Det refereres til saksdokumentene fra fylkesnemnda og tingretten vedr. Per og Saynab, samt intervjuene med fylkesnemndsleder og tingrettsdommer.

Kasus 1: Per 5 år

Per var 5 år da saken ble behandlet i fylkesnemnda. Aldersmessig var han derfor under 7 årsgrensen i forhold til barnevernlovens § 6-3 om uttalerett. Hans mening blir likefullt referert til i fylkesnemndas vurdering, der det heter:

” Per har selv gitt uttrykk for at han ønsker å flytte hjem til far...Per er fortsatt så liten, og i tillegg må det spørres om han er blitt påvirket til å si dette. Det kan utfra dette ikke legges avgjørende vekt på hans utsagn...Per har nå bodd over to år i fosterhjemmet hos mormor og morfar, og funnet seg godt til rette”.

*** Alder og troverdighet**

I saksdokumentene heter det at Per gir uttrykk for at han ønsker å bo hos faren. Det kommer imidlertid ikke frem på hvilken måte han har uttrykt dette og til hvem. Det er også uvisst hvor sterkt han har uttalt ønsket. Fylkesnemnda henviser til Pers lave alder, og sår tvil om utsagnet er guttens oppriktige mening, ettersom han kan ha blitt påvirket til å si dette. Her kan man muligens anta at fylkesnemnda stiller spørsmål ved hvorvidt det er faren som har påvirket Per til å komme med dette synspunktet. Pers troverdighet trekkes i tvil av fylkesnemnda når det sies at ” Per er fortsatt så liten”.

Tradisjonelt har voksne hatt manglende tillit til hvorvidt man kan stole på yngre barns uttalelser, og at barna ikke vet sitt eget beste. Men Horwath (2000) fremholder at forskning om intervju av barn viser at barn ofte har sterke meninger om egne behov og hvordan disse kan møtes. Han understreker at barn er i stand til å uttrykke meninger og følelser, dersom den profesjonelle legger forholdene til rette for det.

At voksne må tilrettelegge for at barn skal kunne uttale seg, er essensielt i barnevernet. At deltakelse foregår på barnets premisser ut ifra barnets alder og modenhet må være sentralt for at barnet skal kunne komme med sine synspunkter, og bli tatt hensyn til. I sin bok om barnesamtaler tar Kinge (2006) for seg viktigheten av at den profesjonelle evner å stille de gode spørsmålene i samtaler med barn. Hun viser til at barn ofte vegrer seg mot såkalt utspørring fra voksne, og at det gjerne er vanskelig for barn å skulle snakke om følelser og behov. Barn lett kan oppleve utilstrekkelighetsfølelse i en slik situasjon. Barnet kan også

oppfatte de voksnes spørsmål som en testing av barnets kunnskap, og at det er den voksne som sitter med svaret. Barn kan da oppleve at voksne sår tvil om deres troverdighet. For at barnet skal kunne formidle sine opplevelser og behov, er det avhengig av at voksne i større grad setter ord på barnets opplevelser, heller enn å stille direkte spørsmål. Kinge mener at hvordan og hvilke spørsmål vi stiller barnet, kan ha en avgjørende betydning for hvordan samtalen utvikler seg. I en engelsk undersøkelse av barn som var blitt plassert utenfor hjemmet, var barna skeptiske til å snakke med, og utlevere opplysninger om seg selv til voksne. De opplevde at saksbehandleren ikke hadde lyttet til dem og ikke vært tilgjengelige for dem (Juul, 2004) .

I fylkesnemndsvedtaket om Per, er det uvisst i hvilken grad han opplevde å bli lyttet til i beslutningsprosessen, og på hvilken måte han ble gitt mulighet til å delta. Å sår tvil om barns troverdighet på et generelt grunnlag som alder, har verken rettslig, vitenskapelig eller etisk holdbarhet.

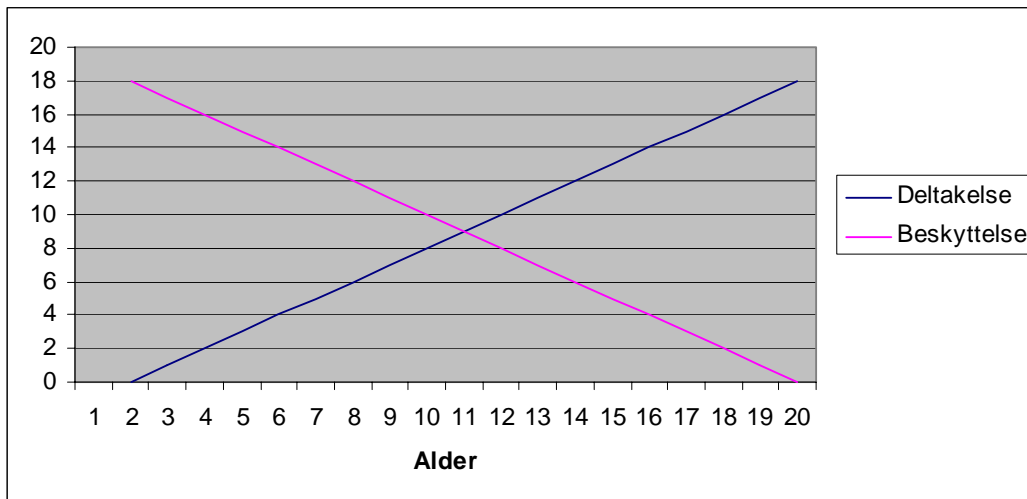
*** Alder og beskyttelse**

Fylkesnemndas vurdering av Pers utsagn kan ses i sammenheng med en beskyttelsestenkning og et psykodynamisk syn med vektlegging av barnets sårbarhet. At Per kan ha blitt ”påvirket” til å komme med sine uttalelser, slik sitatet fra fylkesnemnda viser, kan tyde på dette. I saksdokumentet framstilles ikke Per som sosialt kompetent til å kunne meddele seg. Fylkesnemnda har imidlertid lyttet til Pers mening, men har, som det fremkommer i vedtaket ikke lagt ”avgjørende vekt” på hans utsagn. Fylkesnemnda trekker også fram Pers tilknytning til fosterhjemmet, ved at han har ”funnet seg godt til rette”. Det gjøres et poeng ut av kontinuiteten ved plasseringen når det uttrykkes at han har bodd der i over to år. Implisitt kan dette tyde på ønsket om å beskytte Per mot skade som en eventuell flytting fra fosterhjemmet kan medføre.

Slik fylkesnemndas vurdering fremstilles i dokumentet, kan det stilles spørsmål ved om Per er gitt en reell innflytelse eller medvirkning i beslutningsprosessen. Sett i lys av Arnsteins deltakingsstige kan det tyde på en ”ikke- deltakelse”.

Spenningsfeltet mellom beskyttelse og deltakelse kan være utfordrende i forhold til å vurdere barns utsagn. Lurie (2003/2004) peker på at forholdet mellom barnets rett på beskyttelse og barnets rett til medvirkning/deltakelse, kan enten ses som konfliktfylt eller som komplementært. Retten til beskyttelse innebærer et fokus på barnets uskyld og sårbarhet og behovet for vern mot potensielle farer. Videre at retten til beskyttelse er en passiv rettighet som utøves av voksne til beste for barnet. På den andre siden innebærer retten til deltakelse et fokus på barnet som et uavhengig og aktivt individ som kan utøve sin rett til innflytelse på beslutninger. Lurie (2003/2004) viser til at de ulike rettighetene varierer med barnets alder og modenhet. Jo yngre barnet er, desto større behov har det for beskyttelse, og jo eldre og mer modent barnet er, desto større rett til deltakelse får det (se figur 1). Samtidig kan man ikke bare ta hensyn til barnets alder og modenhet. Også barnets erfaringer, livssituasjon og rekkevidden av konsekvensene av beslutningene, er viktig i vurderingen av barns deltakelse. Fra et symbolsk interaksjonistisk perspektiv må også barnets atferd og handlinger forstås som et språk de ønsker å formidle (Levin & Trost, 2005). Å høre barnet innebærer da å forstå atferdsuttrykkene, det verbale og konteksten som det er en del av. At Per viser en god tilknytning til fosterforeldrene, og at han har funnet seg til rette hos dem, kan være et slikt atferdsuttrykk som må vurderes og forstås av omgivelsene.

Lurie (2003/2004) viser til antakelsen om at for stort ansvar og for mye deltakelse kan være skadelig for barn, og at barnet må vernes fra å delta i vanskelige beslutninger, eller fra å oppleve seg presset til å uttrykke synspunkter i vanskelige saker. Også Stang (2007) viser til en sannsynlig motsetning mellom barnet som et selvstendig og deltakende individ, og barnets behov for beskyttelse. Hun peker på at synet på barnet som et selvstendig og kompetent deltakende individ vil kunne bidra til at barnet blir overeksponert og overansvarliggjort for beslutninger og situasjoner som det ikke er modent for. Samtidig kan et for stort fokus på barnets sårbarhet medføre at barnets evne til deltakelse undervurderes. Sandberg påpeker for øvrig at det historisk har vært to retninger i hvordan barns interesser fremmes; det ene med hovedvekten på beskyttelse av barnet på grunn av deres sårbarhet, og det andre der barnets evne til å opptre selv vektlegges (Sandberg, 2008).

Figur 1

I dommen fra tingretten der omsorgsovertakelsen for Per ble opphevet, er Pers synspunkter på omsorgsovertakelsen ikke nevnt i avgjørelsen. Man kan stille spørsmål ved hva som er årsaken til dette. En mulighet er at man har vært opptatt av barnevernlovens 7års-fokus i forhold til når barnet skal høres, og derfor har utelatt Pers stemme. Det kan også tyde på at retten har et voksenperspektiv i sin vurdering av omsorgsovertakelsen, der barnets tanker og meninger ikke gjøres rede fordi det kun er de voksne som kan definere barnets behov og barnets beste og at barnet ikke er kompetent til å gi uttrykk for sine synspunkter. Man kan også se det på bakgrunn av et psykodynamisk perspektiv der barnet ses på som sårbart og ønsket om å skjerme det for de vanskelige avgjørelsene. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt retten til å bli hørt etter barnevernlovens §6-3 og barnekonvensjonens artikkel 12 har blitt tilstrekkelig oppfylt i tingrettens vurdering omkring omsorgsovertakelsen av Per.

Kasus 2: Saynab 15 år

I fylkesnemndsvedtaket heter det at:

” Saynab har nå bodd borte fra mor fra mai 2007 altså i over 9 måneder. Fylkesnemnda ser da bort fra den ene dag hun var tilbake. Gjennom hele denne perioden har Saynab vært klar på at hun ikke ønsker å bo hjemme”.

” ...Videre er det selvsagt sentralt at Saynab selv ikke vil hjem, hva enten det blir satt inn hjelpetiltak eller ikke. Det er da vanskelig å se hva som kan gjøres for å få til en akseptabel situasjon i hjemmet”.

*** Troverdighet og fremtoning**

Fylkesnemnda henviser til Saynabs mening om at hun ikke vil hjem til moren, og at hun har fastholdt dette synspunktet over flere måneder. Nemnda bruker Saynabs ønske som argumentasjon i forhold til hvorvidt hjelpetiltak bør settes inn. Fylkesnemnda kan vanskelig se hvordan hjemmesituasjonen kan bli bra når jenta ikke vil hjem. Noe overraskende i nemndas vurdering, er den manglende argumentasjonen i forhold til Saynabs alder, modenhet eller kompetanse i vektlegging av hennes medvirkning i saken. Ved å benytte Arnsteins deltakingstige for å vurdere Saynabs grad av medvirkning kan man tenke seg at den er på de øverste trinnene. Selv om maktbalansen er ujevn, ved at fylkesnemnda har beslutningsmyndigheten, er likevel Saynabs mening blitt sterkt vektlagt i beslutningen.

I dommen fra ankebehandlingen i tingretten er Saynabs synspunkter fraværende i rettens vurdering. Riktignok fremkommer det i sakens beskrivelse at Saynab ved ankebehandlingen har skiftet mening og ønsker å flytte hjem til familien. Dette synspunktet er likevel ikke blitt vist til i rettens vurdering, og det er heller ikke brukt som ledd i argumentasjonen for opphevelsen av omsorgsovertakelsen.

Det er vanskelig å vite i hvor stor grad Saynabs endring av synspunkt har medvirket til rettens avgjørelse. Det fremkommer likevel at Saynab har vært til stede under ankebehandlingen i tingretten, men om hun har uttalt seg kommer ikke tydelig frem i rettens vurdering, slik jeg tolker det:

”Selv om hun har oppholdt seg på ukjent sted , opptrådte hun i retten adekvat og rolig, rusfri, selvsagt noe trøtt og lei, men hver dag velstelt med pene og rene klær”.

Her har tingretten beskrevet hvordan Saynab rent fysisk framstod i retten ved å vise til hennes ytre framtoning i forhold til at hun var ”velstelt med pene og rene klær”. Utfra de ytre beskrivelsene kan det kan tolkes som at tingretten vurderer Saynabs troverdighet ut

ifra hennes framtoning. Retten oppfatter også at hun opptrer ”adekvat og rolig”, noe som også kan tolkes som tillitsvekkende for Saynab. I forhold til alder og modenhet, kan man tenke seg at det skal legges stor vekt på Saynabs meninger i og med at hun er fylt 15 år. Det kan derfor stilles spørsmål ved hvorfor hennes synspunkter på omsorgsovertakelsen er utelatt. Deltakelse og medvirkning skal øke med økt alder. Dette synes ikke å ha kommet til uttrykk i tingrettens vurdering i Saynabs sak.

I forhold til å ha et barneperspektiv der man søker å lytte til barnets stemme, der barnet er subjekt og blir inkludert i beslutningsprosessen, synes ikke dette å ha blitt tilstrekkelig ivaretatt i tingrettsdommen om Saynab. I saksdokumentet fra fylkesnemnda har Saynab i langt større grad fått komme til orde med sine synspunkter. Saynab har blitt inkludert i beslutningsprosessen ved at hennes mening er sterkt vektlagt. Det mangler likevel begrunnelse for vektlegging av Saynabs meninger i fylkesnemndsvedtaket.

Tingrettsdommerens og fylkesnemndslederens syn på barns deltakelse

Jeg vil i det videre se på hvordan forståelsen av Pers og Saynabs deltakelse kan bli ytterligere belyst ved intervjuer av fylkesnemndsleder og tingrettsdommer. De formidler sine generelle betraktninger omkring barns deltakelse i saker om omsorgsovertakelser. Da betraktningene bygger på egen praksis og deres betydelige erfaringer med omsorgsovertakelser, vil dette kunne bidra til å utfylle analysen.

Om barns uttalerett forteller tingrettsdommeren i intervjuet at hun i utgangspunktet er positiv til at barn skal ha rett til å uttale seg i saker om omsorgsovertakelser:

” ..At barnet har rett til å komme med sitt syn på saken synes jeg er positivt, i utgangspunktet. Det er jo med å synliggjøre selve barnet. I slike rettslige prosesser, fra de private parter sin side har de en tendens til å fokusere på de voksne.... Jeg tror at unger, i alle fall fra en viss alder, så forstår de at der er noe viktig som skjer, og der de gjerne kan synes det er rart at de ikke blir spurt”.

*** Synliggjøring av barn**

I sitatet ovenfor peker tingrettsdommeren på noe vesentlig i sakene om omsorgsovertakelser; nemlig *synliggjøringen* av barnet, og at fokuset ofte er på de voksne. Tingrettsdommeren prøver også å se situasjonen fra barnets synsvinkel når hun viser til at barn kan synes det er ”rart at de ikke blir spurt”. Her søker hun et barneperspektiv. Dommeren har videre tillit til at barn har sin egen oppfatning av hvordan de selv har det.

Fylkesnemndslederen sier følgende om barns deltakelse i fylkesnemnda:

” Vi hører godt på dem når de sier de ikke vil bo hos foreldrene..., men vi er jo fullstendig klar over at barn er fryktelig lojale og at de sier de vil bo der. Hadde vi gått gjennom praksis, så tror jeg det aldri hadde blitt lagt avgjørende vekt, ikke sant, at egentlig så er det hjemmel for , eller tiltalen er så alvorlig at det skulle være en omsorgsovertakelse, men så setter barnet seg helt på bakbeina...Så er det veldig sjelden vi bare hører på barnet..Men så er det de gangene de begynner å nærme seg 18 år, og kanskje barnevernet oppfatter at fylkesnemnda er helt på jordet liksom når de hørte på ungen. Men., vi hører nødvendigvis ikke på ungen, men tenker at, hvis du plasserer den gutten eller den jenta i et fosterhjem, så stikker de bare av. Da tenker vi kanskje noen ganger at vi får bare pøse på med hjelpetiltak til de blir 18. Vi hører på barnet, men kanskje mer i forhold til samvær. Hvis en tiåring sier at jeg vil heller bo hos mamma og pappa hører jeg lite på det, hvis vilkårene for en omsorgsovertakelse er til stede”.

Og :

” Der barnet uttrykker veldig sterkt, selv om der er lojalitet, men oppriktig, at det overhodet ikke vil bo andre steder, og det er 12 år, kan det nok gi utslag. Da skal det være tvilstilfeller, at man like godt kan si nei til omsorgsovertakelsen uavhengig av hva barnet sa”.

*** Barn og lojalitet**

Fylkesnemndslederen starter med å si at de ”hører godt” på barnet når barnet uttrykker at det ikke vil bo hos foreldrene. Samtidig uttrykker han at barn gjerne kan si de vil bo hos foreldrene. Dette forklarer han med at barn er ”fryktelig lojale”. Nemndslederen løfter frem

og holder fast at barns lojalitet overfor foreldrene er sterk. Det kan synes som fylkesnemndslederen trekker barns utsagn i tvil på grunn av deres lojalitet. Han uttrykker også at det er sjelden man *bare* hører på barnet, dersom lovhjemlene for omsorgsovertakelse er oppfylt. Barns lojalitet belyses nærmere senere i undersøkelsen.

*** Barn og makt**

Nemndslederen peker også på at barnets mening ikke nødvendigvis blir vektlagt, men dersom barnet gjør motstand; ”setter seg helt på bakbeina” resulterer det gjerne i at barnet likevel blir hørt. Fylkesnemndslederen forklarer dette med at ungdom kan rømme dersom de må flytte i fosterhjem. Når ungdommen nærmer seg 18 år og det er fare for at de rømmer, kan man derfor like gjerne ”pøse på” med hjelpetiltak. Det kan virke som barn har makt til å få gjennomslag for sin mening ved at det bruker rømming som pressmiddel.

*** Barns alder og deltakelse**

Hvis vilkårene for omsorgsovertakelse er til stede, mener nemndslederen at man i liten grad vektlegger yngre barns utsagn om at det ønsker å bo hos foreldrene. Og dersom barnets mening vektlegges, er det gjerne i saker der barnet uttrykker ”veldig sterkt” at det ikke vil bo andre steder, samtidig som det er tvil om omsorgsovertakelse er riktig. Slik sett vil altså et yngre barns mening i følge nemndslederen, ikke ha noen betydning for utfallet av saken så lenge kriteriene for omsorgsovertakelse er til stede. Fylkesnemndslederens utsagn tyder på at han har et barnebeskyttelsesperspektiv i forhold til å vurdere barns deltakelse. Han har fokus på barnets sårbarhet med henvisning til barnets lojalitet til foreldrene. Det virker som fylkesnemndslederen generelt har liten tillit til barns synspunkter; så lenge kriteriene for omsorgsovertakelse er oppfylt, spiller ikke barnets mening noen vesentlig rolle. Det er lite som tyder på at barnet vurderes som kompetent i forhold til å definere sin situasjon, med unntak av der barnet sier det ikke kan bo hjemme. Fylkesnemndslederens syn bærer preg av at barn ikke inkluderes i særlig grad i beslutningsprosessen.

Det er for øvrig interessant at fylkesnemndslederen uttrykker flere av sine synspunkter i flertallsform, slik som ” *vi hører nødvendigvis ikke på ungen..*” og ” *vi er jo fullstendig klar over....*” Man kan stille spørsmål ved hvem sine synspunkter som blir representert, er det en enstemmig fylkesnemnd? ”Vi”- formen kan bli et uttrykk for språklig makt, og

synspunktene som en sannhet. Bourdieu snakker om symbolsk makt i forhold til hvordan språket kan benyttes til å skape ujevne maktforhold. I følge Bourdieu består den sosiale virkeligheten av en etablert objektiv orden og aktørenes subjektive oppfatning av denne ordenen. Aktørenes subjektive oppfatning av verden benevner Bourdieu som ”doxa”. Doxa kan imidlertid fremstå som den naturlige og ubestridte sannhet som ikke kan diskuteres og som man ikke kan stille spørsmål ved (Hennum, 1997). Den ovennevnte formuleringen til fylkesnemndslederen kan fremstå som et slikt doxa, en ubestridt sannhet som gjennom ”vi”-formen får en økt legitimitet eller styrke.

Tingrettsdommeren er som fylkesnemndslederen skeptisk til yngre barns utsagn, og legger mer vekt på eldre barns synspunkter:

” På den andre siden synes jeg nok at der loven trekker grensen at de skal si sin mening, som hovedregel fra 7 år, synes jeg nesten det er for lavt. Jeg tenker at når unger blir 9-10 år så skjønner de litt mer om hva dette gjelder, og selvfølgelig enda mer jo eldre de blir. Men en 7åring..De er ikke store.”

Tingrettsdommeren har fokus på 7 års ”grensen” i barnevernloven. Hun gir uttrykk for at denne alderen ”nesten” er for lav for at barn skal uttale seg. Hun har større tillit til at eldre barn har mer innsikt i det de skal uttale seg om; de vet mer om hva saken gjelder. Dommeren uttrykker også usikkerhet i forhold til hvilken alder man bør vektlegge barnets utsagn, og hvordan man skal vurdere det barnet sier:

” ...Jeg vet ikke jeg, 14-15-16, jo eldre de blir, jo større vekt har det hva de sier. Så må du holde det opp mot hvilket barn er dette? Er det et skadet barn som har en lavere fungeringsevne? Hva må du se uttalelsen i relasjon til ? I hvor stor grad kan du legge vekt på at dette er barnets egentlige mening, og har barnet innsikt i hva valget innebærer?...Jeg ser det som en skala..Som et ankepunkt mot en 7års regel, at hva en 7åring mener om hvor han skal bo, det er klart det har begrenset vekt”.

*** Barns sårbarhet og deltakelse**

Tingrettsdommeren stiller her flere spørsmål til hvordan man skal tolke og forstå barnets utsagn. Man må ha kjennskap til barnet og dets fungering. Hvorvidt barnet har en intellektuell forståelse om beslutningene har også betydning. Hvorvidt barnet er skadet, vil ha betydning for hvordan man skal vektlegge barnets utsagn. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt barn som er skadet emosjonelt/intellektuelt skulle ha en lavere evne til å gi uttrykk for egen situasjon, opplevelser og behov. Tingrettsdommeren, slik jeg ser det, kommer da inn på barnets sårbarhet, og kanskje en form for paternalisme. Barnet er ikke i stand til å vite hvordan det har det. Tingrettsdommeren er også opptatt av hvorvidt barnets utsagn også er barnets *egentlige* mening. Det er barnets troverdighet det handler om.

Går vi til fagdebatten om beskyttelse av barnet versus barnets kompetanse til deltakelse vil motargument til barnets selvstendige rett til deltakelse, være antakelsen om at barnet mangler kompetanse til å kunne ta velbegrunnede beslutninger grunnet emosjonell, intellektuell og fysisk umodenhet. I tillegg argumenteres det med barnets manglende erfaring i å ta rasjonelle beslutninger til sitt eget beste (Lurie, 2003/2004). Som en motsats til denne forståelsen argumenteres det på den andre siden at barnets rett til selvbestemmelse må anerkjennes for at barnet skal kunne utvikle kompetanse i å ta beslutninger, og ikke motsatt; at barnets selvbestemmelse anerkjennes gradvis etterhvert som det opparbeider seg kompetanse (2003/2004).

*** Begrensninger for deltakelse**

Barns deltakelse kan også problematiseres i forhold til hvordan og i hvilken grad barn aktivt kan medvirke i barnevernsaker. Andersson (2002) viser til Healys kritikk i forhold til barns deltakelse. Healy er kritisk til at deltakelse blir stilt som en motsetning til paternalisme, og at motsetningen til deltakelse blir undertrykkelse. Hun peker på nødvendigheten av å se deltakelse ut ifra den sammenheng deltakelsen inngår i, og at i barnevernsaker kan deltakelse innebære begrensninger. Hun mener sosialarbeidere er i maktposisjoner og arbeider med marginaliserte familier, og at det ikke vil være mulig å leve opp til idealet om full deltakelse (2002). Andersson peker på at deltakelsesbegrepet må defineres ut fra den kontekst barnet er i. Innholdet i begrepet vil variere avhengig av

hvorvidt deltakelse er på frivillig grunnlag eller i forhold til barnevernets tvangsplasseringer (2002).

I saker om omsorgsovertakelser, er det fylkesnemnda (og øvrig rettsapparat) som legger premissene for hvordan barnets stemme blir hørt. I hvilken grad barnets mening vektlegges i beslutningsprosessen kan ses i sammenheng med vurderingen av hva som er barnets beste. Hvis kriteriene for omsorgsovertakelse foreligger, mener fylkesnemndslederen at hensynet til dette går foran hensynet til barnets synspunkter. Det kan diskuteres om saker der lovhjemlene er oppfylt, er ensbetydende med at omsorgsovertakelsen også er til barnets beste.

*** *Utfordringer knyttet til yngre barns deltakelse og barn i omsorgssviktsituasjoner***

I forhold til små barns evne til kommunikasjon, viser Øvreeide (2000) til at yngre barn er avhengig av utviklingsstøttende dialog fra de voksne, for å utvikle sin dialogkompetanse. Øvreeide viser til at barn fra halvannet til 4 år har et språk som fungerer best til her – og nå situasjonen. Barnet kan bruke språket aktivt for å strukturere og konstruere sine opplevelser, men vil ha behov for hjelp fra den voksne til å strukturere opplevelsene i en logisk rekkefølge. Barnets opplevelser må tolkes utfra enkeltutsagn, og man kan ikke forvente at barnet har en sammenhengende historie. Øvreeide (2000) peker for øvrig på at barn som har levd under omsorgssvikt, ofte har betydelig svekket begrepsforståelse og informasjonsmangel i forhold til det som er aldersadekvat. Disse barna kan også ha et lavere funksjonsnivå enn det alderen tilsier. Slike aspekter kan være en utfordring for barnevernet og rettsapparatet til å tilpasse samtaler med barn i saker om omsorgsovertakelse, til barnets kognitive nivå og språklige forutsetninger, enn kun til barnets alder.

Samtaler med barn i omsorgssviktsituasjoner utfordrer også den voksne i å kunne møte barnets såkalte *ubenevnte erfaringer*. Slike erfaringer er opplevelser barnet har hatt, men aldri har fått satt ord på. Øvreeide (2000) snakker om barnets *indre landskap*. Barnet vil ikke være i stand til å snakke om opplevelsene sine ettersom ingen har hjulpet det i å lage kategorier for bl.a. opplevelser, følelser og sinnsstemninger. Dette er en form for psykologisk omsorgssvikt som er preget av manglende involvering i barnet og manglende benevnelse av viktige erfaringer hos barnet. Samtaler med barn som har mangelfullt

utviklet begrepsapparat, vil derfor stille krav til ferdigheter og kunnskaper hos den voksne i å kunne begrepsfeste barnets erfaringer. Dette stiller igjen store krav til de som skal samtale med barnet i saker om omsorgsovertakelser. Har barnet manglende erfaringer med å sette ord på opplevelser vil det også medføre utfordringer for den voksne som skal hjelpe barnet til å uttrykke sine synspunkter.

*** Barns rettigheter og deltakelse**

Det er interessant at tingrettsdommeren mener barnevernloven ivaretar barnets rett til deltakelse bedre enn FNs barnekonvensjon. I forhold til at man i barnevernet har et fokus på 7 år i forhold til barnets uttalerett, mens alder ikke er et fokus i barnekonvensjonen sier tingrettsdommeren følgende:

” Jeg tenker at der ivaretar norsk lov barna bedre enn selve barnekonvensjonen, så der er jo ingen konflikt i mellom de norske reglene slik som jeg ser det”.

Samtidig sier dommeren om fokuset på alder:

” Problemet med en fast lovbestemt grense, er på en måte at man får veldig fokus på at fra 7 år, så skal barnet si sin mening. Men der er ingenting i veien for at et barn som er yngre, kan få si sin mening. Så du kan alltid justere det...”

Det kan her virke som tingrettsdommeren motsier seg selv; først mener hun at den norske loven ivaretar barnets uttalerett bedre enn barnekonvensjonen. Samtidig ser hun at å være opptatt av 7 års ”grensen” kan medføre at man i mindre grad har fokus på de yngre barna. Søvig (2009) påpeker i sin rapport om barns rettigheter at juridiske aldersgrenser for uttaleretten, kan medføre at barn ikke oppnår rett til medvirkning. I samme rapport vises det til at barn over 7 år i stor grad får uttale seg i fylkesnemnda og tingretten.

*** Symbolsk medvirkning**

Tingrettsdommeren gir uttrykk for etiske utfordringer hun møter i forhold til at de yngre barna skal uttale seg om omsorgsovertakelser:

” Et dilemma som jeg ser for eksempel i forhold til de små barna. I hvilken grad skal du introdusere dem for nye voksne, gi dem en følelse av at de er deltakere i prosessen, hvis det i realiteten ikke legges noe særlig vekt på. Det synes jeg er et dilemma...I forhold til respekten for barna. ”

Larsen (2004) stiller spørsmål ved nettopp dette; om barnet, gjennom talspersonen, kan oppleve å snakke med for mange voksne, og at det kanskje ikke har noen nytte . Dette kan igjen illustreres ved den såkalte deltakingsstigen og det nederste trinnet om manipulasjon; at barnet gis inntrykk av å ha innflytelse i en beslutningsprosess uten at det i praksis er reellt. I barnevernsaker er det en fare for at barns medvirkning kan bli symbolsk på grunn av det assymetriske maktforholdet som eksisterer mellom barn og voksne. Det er barnevernet som har definisjonsmakten og makten til å treffe beslutninger.

At barna i praksis ikke blir inkludert i beslutningsprosessen understøttes også av fylkesnemndslederen:

” Det blir ikke pratet mye om hva barnet uttaler om hvor det vil bo, hjemme hos mamma og pappa. Da har man på forhånd kommet til at det er så ille der at det spiller jo egentlig ingen rolle”.

Man kan stille spørsmål ved i hvilken grad barnet har en faktisk medvirkning og deltakelse i beslutningsprosessen, og i hvilken grad barnets talsperson i praksis blir hørt. Det er for øvrig interessant at både fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren tar hensyn til barnas synspunkter først når de er fra ca 10 års alder, og deretter tillegger dem mer vekt etter at de er blitt tenåringer. Tatt i betraktning Barnekonvensjonens artikkel 12 hvor det ikke er noen nedre aldersgrense for når barnet skal høres, kan det virke som de små barnas stemme ikke kommer godt nok til orde. Årsaken til dette kan ligge i antakelser om barnets umodenhet, at det er for lite til å forstå hva saken handler om, og at man er usikker på om barnets utsagn samsvarer med dets egentlige mening, grunnet lojalitet overfor foreldre.

Fylkesnemndslederens og tingrettsdommerens syn på barns deltakelse kan relateres til kasesene om Per og Saynab. Deres holdninger synes i stor grad å samsvare med hvordan Pers og Saynabs synspunkter har blitt vurdert og vektlagt i fylkesnemndsvedtakene.

*** Barnets lojalitet og deltakelse**

I presentasjonen av empiri og diskusjonen ovenfor, er det vist til synspunkter knyttet til forståelsen av barn som svært lojale overfor sine foreldre. Jeg vil i det videre utdype dette. Barns lojalitet til foreldre er ofte et uttrykt problem i forhold til hvordan barns utsagn skal vurderes og tolkes. Bunkholdt & Sandbæk (2008) viser til at barnets lojalitet betyr at barnet vil ha et overveiende positivt bilde av foreldrene, og at barnet vil gi omsorg og beskyttelse til dem. De viser også til at barn fra 6-7 års alderen og opp til tenårene har en betingelsesløs lojalitet til omsorgspersonene. Barnet vil da søke å opprettholde det positive bildet av foreldrene, og forsvare dem, uansett hvilken omsorg det selv får. Barnet kan ha kompliserte lojalitetsbånd til foreldrene, gjerne fordi foreldrene kan true barnet med straff dersom det bryter lojaliteten og forteller om negative forhold i hjemmet (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). På grunn av lojaliteten vil man derfor sette spørsmål ved hvorvidt barnets utsagn er oppriktig.

At barnets lojalitet til sine foreldre kan bli et problem i forhold til hvordan barnets utsagn skal tolkes og vektlegges, uttrykkes tydelig hos nemndslederen:

”Jeg vet at barn er lojale. Jeg spør gjerne talspersonen om :”fikk du inntrykk av at dette var en mening som ble banka inn i deg, for noen ganger skjer det, eller om det var en oppriktig mening?” Selv om meningen er oppriktig, så vet jo jeg at dem er lojale, og det tar du selvfølgelig med i vurderingen”.

Også tingrettsdommeren opplever at barnets lojalitet kan være et hinder for barnets medvirkning:

” ..Og så ser vi at noen barn er i en kryssild, i en veldig lojalitetskonflikt . Og det gir ganske sterkt inntrykk det barnet kan komme med i mange sammenhenger, enten det nå er at de veldig sterkt vil være hos foreldrene. Det som gir sterkest inntrykk er når noen barn sier de vil flytte...”.

Både fylkesnemndsleder og tingrettsdommeren er altså bevisst på at barn kan ha en lojalitet til foreldrene sine, og at barnas utsagn må ses i forhold til denne.

Follesø (2006) har intervjuet barnevernsbarn om deres erfaringer med barnevernet. Hun fremstiller disse barnas lojalitet til sine foreldre ved følgende sitater: ” *for uansett hvor jævlig en ungdom kan ha det, så kan det være umulig å si : ”jeg vil flytte”* (2006, s. 114) og : ” *Om de slår, om de drikker, hva de enn gjør, så sier man alltid at man har det bra hjemme*” (2006, s. 114). De overnevnte eksemplene viser hvilke utfordringer det er for barn og ungdom å aktivt bruke sin uttalerett og innflytelse når den kan gå på bekostning av lojaliteten til foreldrene. Thrana (2008) har også intervjuet ungdom om medvirkning. Hun viser til hvordan barnets lojalitet til sine foreldre kan være svært sterk i saker om omsorgsovertakelser, og at barnevernet derfor kan ha vansker med å få fram barnets synspunkter. Thrana mener derfor at det å høre på barnet må gjøres i en utvidet dimensjon, både ved det barnet verbalt uttrykker, gjennom atferd og gjennom konteksten. Hun peker også på at barn og foreldre kan ha motstridende interesser og ønsker i saker om omsorgsovertakelser, og at disse ofte ikke kommer fram, grunnet lojalitet.

Bunkholdt & Sandbæk (2008) viser til at der barn plasseres i fosterhjem, vil barnet ofte oppleve lojalitetskonflikt mellom biologiske foreldre og fosterforeldre. Ved å flytte i fosterhjem kan barnet oppleve at det å utvikle tilknytning til fosterforeldre, innebærer å måtte dele lojaliteten . Barnet kan bli utsatt for trusler fra sine foreldre om å bli forlatt, dersom det knytter seg til andre. Barnet kan også oppfatte det som lojalitetsbrudd å føle sinne og skuffelse for omsorgssvikten de har levd i, og det å ønske seg noe annet (2008).

I kasuset om 5 år gamle Per blir hans lojalitet til faren uttrykt slik i fylkesnemndsvedtaket:

” Per er i en lojalitetskonflikt hvor han blant annet har gitt uttrykk for at han synes synd på far som virker å være trist”.

Perspektiver på lojalitet springer ut av det psykodynamiske synet om barnets sårbarhet i den forstand at barnets lojalitet til sine omsorgspersoner innebærer kompliserte følelsesmessige prosesser hos barnet. Det er svært mye som taler for at lojaliteten kan influere barnets aktive medvirkning i saker om omsorgsovertakelse. Fylkesnemndslederen

og tingrettsdommeren er svært bevisst på lojalitet når barnets synspunkter skal vurderes. Man kan stille spørsmål ved hvorvidt det legges for stor vekt på lojalitet og barnets sårbarhet, slik at barnets mening blir diskvalifisert med begrunnelsen at barnets utsagn er preget av lojalitet til foreldrene.

Der det likevel forekommer sterke følelsesmessige bindinger mellom barnet og foreldrene, kan man tenke seg at det kan oppleves belastende for barnet å måtte ta stilling til hvor han eller hun ønsker å bo. Igjen blir det skjæringspunktet mellom barnets rett til deltakelse og barnets rett til beskyttelse, og hvordan begge disse rettighetene kan ivaretas til beste for barnet. Hvordan og hvilke spørsmål man stiller barnet, kan ha avgjørende betydning for hvordan barnet kan utøve sin rett til deltakelse. Det må stilles krav til samtaleferdigheter til voksne som skal støtte barnet i en slik prosess.

**** Deltakelse og ansvar***

I dette avsnittet vil jeg drøfte barnets deltakelse opp mot beslutningstaking og hvordan det kan være en utfordring for barnet å delta og bli hørt, uten å oppleve et ansvar for beslutningene som fattes.

Medbestemmelse og deltakelse er ikke det samme som beslutningstaking og det å ta ansvar for beslutninger. Tingrettsdommeren er opptatt av at barn skal høres, og deres meninger tas hensyn til, men de skal likevel ikke bestemme:

” ...Og det opplever jeg at vi er veldig klare på, enten det er dommer, sakkyndig eller talsperson, at barnet skal ha rett til å si sin mening, men det trenger ikke mene noe om det spørsmålet gjelder, og det er de voksne som bestemmer. Det opplever jeg mange unger synes er greit. At du tar selve ansvaret i fra dem, i forhold til hvor de skal bo”.

Tingrettsdommerens oppfatning understøttes av undersøkelser som viser at barn ikke alene ønsker å bestemme selv over de beslutninger som fattes, men ønsker å være med og drøfte seg fram til beslutninger som barnevernet tar ansvaret for (Schjelderup, Omre, Marthinsen & Hyrve, 2005).

Follesø fremhever at det er to feil man kan begå i prinsippet om brukermedvirkning:

” En kan gå for langt i å gi ansvaret til den som beslutningen gjelder, eller en kan gjøre det motsatte, ved å ta ansvaret fra henne eller ham” (Follesø et al., 2006, s. 115).

Barnevernsungdom Follesø har vært i kontakt med opplevde seg alene om ansvaret for beslutningene:

” Jeg skulle ønske at jeg ikke fikk lov å snu. Eller i det minste at noen i barnevernet hadde satt seg ned sammen med meg når de fikk vite hva jeg hadde tenkt å gjøre. At de kunne spurt meg om hvorfor jeg hadde valgt slik, og kanskje hjulpet meg til å se ting på en litt annen måte” (2006, s. 55).

Det viser seg å være en utfordring å hjelpe barnet til å fremme sine synspunkter, og ta hensyn til barnets ønsker i den grad det er forsvarlig, uten å overlate ansvaret for beslutningene til barnet.

Thrana (2008) tar opp etiske problemstillinger ved å la barn medvirke i beslutninger. Hun peker på at medvirkning kan innebære at noe av ansvaret for beslutningene overlates til barnet/ungdommen. Hun stiller spørsmål ved om dette er moralsk riktig, dersom for stor del av ansvaret for utfallet av saken blir overlatt til barnet. Også i Thranas intervjuer med ungdom kom det fram at de ønsket et barnevern som grep inn og handlet på tvers av deres og foreldrenes ønsker når det var nødvendig. Hva som var ungdommenes beste, var viktigere for dem enn brukermedvirkning. Ungdommene hadde en forventning om å bli forstått og at barnevernsarbeideren hadde vurderingsevne til å ta de rette avgjørelsene på vegne av barnet. Thrana peker videre på at medvirkning slik sett også handler om å slippe å ta ansvar og være med og bestemme.

*** *Kritikk for krenking av barns rett til å bli hørt***

Redd Barna (2009) har i rapport til FNs menneskerettighetsråd kritisert norske myndigheter for at barnekonvensjonens artikkel 12 blir krenket. Spesielt rettes oppmerksomheten mot barnevernlovens §6-3 der Redd Barna påpeker at retten til å bli hørt neglisjeres på grunn av manglende kompetanse i fagmiljøet. I en artikkel om barneperspektivet i barnevernet stiller også Juul (2004) spørsmålet om barnevernsarbeideres manglende kontakt med barn handler om manglende kompetanse i å samtale med barn. Redd Barna (2009) påpeker videre at staten bør initiere nasjonale

retningslinjer for barns deltakelse i alle fasene i avgjørelser i henhold til barnevernloven . Barne og likestillingsdepartementet (2009) har på sin side nylig gitt ut veilederen *Snakk med meg!* om å samtale med barn i barnevernet og å inkludere dem i beslutningsprosessene.

Stang (2007) viser også til at undersøkelser gjort av barnevernspraksis dokumenterer at barn i mange tilfeller ikke blir hørt . Ulike årsaker til at barnet ikke blir hørt kan handle om synet man har på barn (barnet er umoden, uferdig o.l.), manglende tillit til barns troverdighet, ønske om å skåne barnet, samt ønsket om å beskytte seg selv mot barnets smertefulle opplevelser . Seim & Slettebø (2007) viser også til nasjonale og internasjonale forskningsrapporter om at barn ikke blir hørt i barnevernet.

5.3. Omtale av barnet og barnets behov

I dette avsnittet presenteres funn om hvordan barna i mitt utvalg blir omtalt i vurderingene til fylkesnemnda og tingretten, og hvilke behov de har.

Hvordan barnet omtales i barnevernsaker, kan reflektere hvilket syn man har på barn. Jeg har vært inne på at det i barnevernet har vært tradisjon på å føre en beskyttelsespraksis i forhold til barn; grunnet barnets umodenhet og sårbarhet har man latt være å involvere barnet da man var redd det kunne bli skadelidende. Hvordan barna omtales i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene, vil bli belyst nedenfor.

Kasus 1: Per 5 år

5 år gamle Per blir i fylkesnemndsvedtaket omtalt på følgende måte:

” Det synes ikke å være noen uenighet mellom sakens parter at Per spesielt det siste året før han flyttet i fosterhjem, opplevde forhold hjemme som har medført at han i dag må betegnes som et sårbart barn. Det vises her igjen til den sakkyndige utredningen..fra psykolog X :” Per synes idag å ha gjenhentet mye av det han tapte i sine 2 første leveår, og det kan umiddelbart se ut som han idag ikke har behov utover det vanlige. Med henvisning til hans utviklingshistorie så langt, vil jeg imidlertid mene at Per i årene som kommer vil være mer enn normalt sårbar for manglende struktur og forutsigbarhet i sin hverdag.””.

*** Sårbarhet og prediksjon**

Her har fylkesnemnda henvist til sakkyndig psykologs vurdering om at Per betegnes som et sårbart barn på bakgrunn av opplevelsene han har hatt i hjemmet. Det blir også predikert at Per framover i tid vil ha en sårbarhet utover det normale i forhold til struktur og forutsigbarhet.

I dommen fra tingretten viser også retten til den sakkyndige vurderingens beskrivelse av Per. De deler også den sakkyndiges oppfatning om Per:

” Ut ifra bevisførselen , særlig forklaringen fra fostermor, legges til grunn at Per sin positive utvikling har fortsatt, og at han har en normal utvikling. Retten legger imidlertid også til grunn, ut fra det som er framkommet om rusmisbruk og dermed manglende omsorg, sammenholdt med bruddet i kontakten med far en periode og med mor i en lengre periode, at Per er sårbar og har et særlig behov for orden og forutsigbarhet”.

Tingretten kan sies å ha et noe mer positivt syn på Per enn fylkesnemnda, ettersom Per i tillegg til sin sårbarhet, beskrives å ha hatt en positiv og normal utvikling.

Synet som kommer til uttrykk i beskrivelsen av Per både i fylkesnemnda og tingretten, kan oppfattes som et barnebeskyttelsesperspektiv, der man er opptatt av å beskytte Per. Det er som nevnt Pers sårbarhet som er i fokus. I forhold til å ha et barneperspektiv som har et innenfra-perspektiv der barnets opplevelser, følelser og tanker kommer til uttrykk, er det tydelig at dette i stor grad mangler både i fylkesnemndsvedtaket og i tingrettsdommen. Når Per beskrives, er det fra et utenfra- og voksenperspektiv. Pers fungering og utvikling beskrives hovedsaklig via sakkyndig psykolog og fostermoren. Pers egen definisjon av sin situasjon kommer i svært liten grad til uttrykk. Det nærmeste man kommer Pers tanker, er hans tidligere nevnte utsagn om at han syntes synd på far som virket trist. Dersom Pers egne opplevelser hadde kommet til uttrykk, kunne det ha medført en mer nyansert beskrivelse av hans situasjon. En undersøkelse av barns kompetanse og risikoforhold gjort av Sandbæk i 1992-1997, viste at foreldre og lærere hadde større fokus på barnas problemer, mens barna selv snakket om gleder, sorger, kompetanse og nederlag. Barna ga et mer nyansert bilde av seg selv, og Sandbæk fremhever viktigheten av å bruke barna som informanter når det er barnas liv det handler om (Juul, 2004).

*** *Fravær av sosial kapital***

I omtalen av Per fremkommer det i liten grad utsagn som kan knyttes til hans sosiale kapital, verken i nemndsvedtaket eller i tingrettsdommen. Pers ressurser og positive relasjoner knyttet til nettverket og familien blir ikke benevnt. Heller ikke Pers sosiale kompetanse nevnes. Barnets sosiale kompetanse kan defineres som sosial kapital; hvorvidt barnet stimuleres til å bli følelsesmessig og sosialt selvstendig med evne til empati og forståelse av andre mennesker. Oppdragelsen av barnet fremmer kulturell kompetanse som igjen kan bli sosial kapital (Marthinsen, 2003). Sosial kapital kan da betraktes i forhold til barnet som sosial aktør. Det synes ikke å fremkomme et aktørperspektiv i benevnelsen av Per i fylkesnemndsvedtaket og tingrettsdommen. Det er vanskelig å se at Per oppfattes som kompetent og at han har en aktiv medinnflytelse og handlekraft på sin livssituasjon. Som nevnt er det Pers sårbarhet som er det dominerende synet.

Kasus 2: Saynab 15 år

Når det gjelder 15 årige Saynab, er det påfallende hvor ulike beskrivelsene av henne er i fylkesnemnda og tingretten.

*** *Problematferd***

Fylkesnemnda har i stor grad vektlagt problematferd og diagnostiske beskrivelser av henne:

” Da barneverntjenesten på et tidspunkt ville tilbakeføre Saynab til mors omsorg fikk dette dramatiske følger. Saynab kuttet seg i armene og ble funnet i forkommen tilstand. Psykiatrien har vurdert at det var et alvorlig ment selvmordsforsøk. Saynab er helt klar på at dette er noe hun gjorde i et fortvilet forsøk på å hindre at hun ble tilbakeført til hjemmet ”

Og:

” I forhold til det å ta vare på Saynab, så er det klart at dette ikke er noen lett oppgave. Den atferd Saynab har vist er i høyeste grad bekymringsfull. Selv om omfanget kan være noe uklart så er det et faktum at hun har innlatt seg i seksuelle forhold med menn som er langt eldre enn henne. Det synes ikke som om Saynab har innsett alvoret i dette, og det synes heller ikke som om hun har innsett hvilke farlige situasjoner dette kan føre til for

henne. Som påpekt av både mor og far har denne atferd fortsatt også etter at Saynab ble plassert”.

I fylkesnemndas vedtak fremkommer det ingen beskrivelser av Saynab som kan knyttes til hennes ressurser, kompetanse eller mestring. Beskrivelsene virker ensidige, der problemene får alt fokus; selvskadingen, selvmordsforsøk og hennes bekymringfulle atferd i forhold til eldre menn. I saksdokumentet vurderer fylkesnemnda at Saynab heller ikke synes å ha innsikt i ”hvilke farlige situasjoner” hennes seksuelle forhold kan lede til. Her har ikke fylkesnemnda tillit til Saynabs dømmekraft og vurderingsevne. Saynab fremstår ikke som en sosial kompetent aktør med evne til å ta gode valg for seg selv.

*** Fravær av styrkeperspektiv**

Styrkeperspektivet er også fraværende i fylkesnemndsvedtaket. Det manglende fokuset på ressurser og styrker gjenspeiles også i tidligere forskning om barn og unge i risikosituasjoner der fokus har vært på problemer og atferdsavvik. Leadbeater, Dodgen & Solarz (2005) viser til at det i dag pågår en vitenskapelig revolusjon; et paradigmeskifte fra risikobasert fokus på barn til å ha et styrkeperspektiv på barn og unge. Et slikt skifte kommer likevel ikke til uttrykk i fylkesnemndsvedtakets omtale av Saynab. Å ha et styrkeperspektiv innebærer for øvrig en etisk forståelsesramme på barn og unge. Viktigheten av dette kommer til uttrykk i de internasjonale yrkesetiske prinsippene for sosialt arbeid:

“Identifying and developing strengths – Social workers should focus on the strengths of all individuals, groups and communities and thus promote their empowerment”. (International Federation of Social Workers).

Å identifisere og utvikle styrker blant individer, grupper og lokalsamfunn for å medvirke til myndiggjøring, utgjør altså en etisk forpliktelse for sosialarbeidere. Norske sosialarbeidere er bundet av de internasjonale yrkesetiske prinsippene gjennom medlemskap i Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere (FO).

*** Utenfra- og voksenperspektiv**

I fylkesnemndas beskrivelse er Saynab hovedsaklig omtalt fra et utenfra- og voksenperspektiv, der hennes eget perspektiv er utelatt. Saynab har likevel kommet til orde der hun forklarte selvskadingen med at hun ikke ønsket å flytte til moren. Saynab fremstår likevel i liten grad som et aktivt subjekt der hennes erfaringer, kompetanse og kunnskaper kommer til uttrykk, slik barneperspektivet innebærer. Tvert imot, virker dette å være fraværende i fylkesnemdsvedtaket.

*** Styrkeperspektiv**

I motsatt fall har tingretten i sin vurdering, et klart styrkeperspektiv i sin omtale av Saynab:

” ...Hun er frisk og i god fysisk form.....Hun har normale intellektuelle evner. Hun er reflektert og selvstendig. Retten legger til grunn at hun nå i stor grad er i stand til å klare seg selv, dersom hun har en rimelig ordnet omsorgsbasis. Hun har klart seg på skolen i høst, selv om hun har hatt noe fravær. Hun ønsker å fortsette med skolegang og trening og hun ønsker å tjene noen kroner på deltidsarbeid, noe hun har vist at hun kan..Saynab har vært ukritisk og manglet grenser med hensyn til sin kontakt med gutter og menn betydelig over hennes egen alder. Hun har ikke vært involvert i alvorlige straffbare handlinger men hun har hatt bekymringsfull kontakt med personer i et kriminelt miljø. Retten legger til grunn at hun har gode vennerHun krever i stor grad å bestemme over sitt liv, og forlanger respekt og forståelse for sine standpunkter og syn på egen plass i hjemmet hos mor eller far og den norske kultur som hun krever å få være en del av..”.

Også tingretten beskriver Saynabs situasjon i stor grad fra et voksen-perspektiv; det er hennes ytre atferd og framtoning som hovedsaklig omtales. Likevel kommer også hennes egne opplevelser til uttrykk der hun omtaler sine fremtidsplaner om å fortsette skolegang, trening og jobb, og at hun ønsker å bli respektert og forstått for sitt syn og ønsker å bestemme selv.

*** Sosial kapital og aktørperspektiv**

Tingretten har også noe fokus på Saynabs sosiale kapital, ettersom familierelasjonene hennes er beskrevet i positive vendinger, bla.a ved at hun trenger omsorg fra sine nærmeste

og at hun har gode venner. Det kan også argumenteres for at tingretten har et aktørperspektiv i omtalen av henne; hvordan hun aktivt forholder seg til livet: hun går på skole, trener og ønsker å jobbe. Det er hennes mestring av hverdagen som kommer til uttrykk. I tillegg fremstilles hun som personlig kompetent ved at hun har ”normale intellektuelle evner...er reflektert og selvstendig”. Fokuset er altså på hennes positive personlige egenskaper. Omtalen av henne viser at tingretten har tillit til Saynabs vurderingsevne og dømmekraft. Samtidig som Saynabs styrker uttrykkes, har tingretten også påpekt hennes ukritiske forhold til eldre menn. Dette er imidlertid ikke videre problematisert.

Saynabs behov beskrives å være ”nærhet og varm omsorg fra sine nærmeste”, uten at dette konkretiseres, og uten noen argumentasjon i forhold til hvordan mor kan tilby Saynab dette:

”... Hun trenger nærhet og varm omsorg fra sine nærmeste. Retten finner det ikke sannsynliggjort at Saynab i dag har alvorlige skader på bakgrunn av sine opplevelser i hjemmet, hvor mor alene fikk en meget vanskelig omsorgsoppgave”.

*** Normative avveininger**

I tingrettens vurdering av Saynabs behov, synes disse å være begrunnet ut ifra normative avveininger med fokus på det biologiske prinsipp. Utsagnet om at mor ”alene fikk en meget vanskelig omsorgsoppgave” bærer preg av et støttende foreldrefokus. Det er imidlertid ikke nærmere beskrevet på hvilken måte tingretten mente at moren hadde en vanskelig omsorgsoppgave. Det synes ikke å foreligge juridiske eller faglige vurderinger i tingrettens argumentasjon. Tingretten har kun konkludert med at det ikke er sannsynliggjort at Saynab har alvorlige skader på grunn av tidligere omsorg.

Kasus 3: Emma 1 år

Ett årige Emma blir i svært liten grad omtalt både i fylkesnemndsvedtaket og i tingrettsdommen.

* **Beskyttelsesperspektiv**

I fylkesnemndsvedtaket er man opptatt av at Emma er et spedbarn og at hun ikke må utsettes for skadelige situasjoner:

” Emma er enda et spedbarn og hun er bare litt over 1 år gammel. For fylkesnemnda fremstår det slik at hun kan bli utsatt for svært skadelige og direkte farlige episoder dersom hun igjen skulle bli satt i situasjoner som ligner den som ble avdekket den...Dette er en risiko man på ingen måter kan ta”.

Foranledningen for denne beskrivelsen var at Emma ved en anledning var vitne til rus hos begge foreldrene. Fylkesnemnda har et tydelig barnebeskyttelseperspektiv i sin omtale. Fokuset er å beskytte Emma fra ” svært skadelige og direkte farlige episoder..” Det påpekes at hun er et spedbarn og ” hun er bare litt over 1 år” . Implisitt er det det lille barnets sårbarhet og hjelpeløshet som kommer til uttrykk.

* **Tilknytning**

Fylkesnemnda har for øvrig ingen beskrivelser av Emmas fungering og hennes fysiske og psykiske utvikling. Det er kun hennes behov for ro og stabilitet som nevnes:

” Det viktigste for Emma nå må være at hun får ro og stabilitet, og dermed får anledning til å knytte seg best mulig til dem, som i alle fall minst to år fremover skal være hennes psykologiske foreldre”.

Her er fylkesnemnda opptatt av Emmas tilknytning til fremtidige fosterforeldre. Tilknytningsteori har blitt stadig viktigere i vurdering av hvilken omsorg barn får. På bakgrunn av omsorgssituasjonen, utvikler barnet ulike tilknytningsstiler til sine omsorgspersoner. Nyere forskning har vist at hvilken tilknytning barnet har fått i løpet av det første leveåret har stor betydning for videre psykologisk utvikling. På bakgrunn av barnets tilknytningsstil kan man også si noe om hvilken omsorg foreldrene gir barnet. Som resultat av nye kunnskaper om barns tidlige tilknytning og dens prediksjon for senere utvikling, er det i barnevernsarbeidet de senere årene blitt økt fokus på tidlig intervensjon overfor barn som lever under omsorgssvikt. Schaffer (2005) viser til undersøkelser av

tilknytningsstil hos barn som har levd under omsorgssvikt og overgrep fra sine foreldre, at flere av barna utvikler en utrygg tilknytning. En undersøkelse viste at de fleste av barna med tilknytningsvansker utviklet et desorgansiert tilknytningsmønster, som kanskje er den alvorligste formen for tilknytningsforstyrrelse (2005).

Man kan stille spørsmål ved hvorfor det ikke foreligger noen omtale av Emmas tilknytning til fosterforeldrene eller biologiske foreldre i vurderingen som er gjort. Beskrivelser av hennes psykososiale utvikling kunne ha formidlet hvilke indre beskyttelsesfaktorer og grad av resiliens hun har. Det fremkommer imidlertid ingen slike beskrivelser i fylkesnemndsvedtaket.

*** *Fravær av barneperspektiv***

Saksdokumentet preges av et foreldrefokus; det er mors rusing, helseproblemer og prognoser som er blitt viet stor oppmerksomhet. Foreldrefokuset kan sies å gå på bekostning av barneperspektivet.

*** *Fravær av omtale***

I dommen fra tingretten er omtale av Emma helt fraværende. Det eneste som kan henvises direkte til Emma, er at moren ikke helt klarte å skjerme henne for sitt alkoholmisbruk:

” At mor ikke helt klarte å skjerme Emma , viste seg tydelig ved episoden den...Da var det rusmisbruk med Emma til stede”.

Beskrivelse av Emmas utvikling i perioden hun bodde i fosterhjemmet er fraværende. Det mangler også beskrivelser av hvordan samværene mellom Emma og foreldrene fungerte den tid hun bodde i fosterhjemmet. En slik beskrivelse kunne ha formidlet kunnskap om Emmas relasjon og tilknytning til foreldrene, og hvorvidt kontakten bar preg av omsorg, stabilitet og trygghet. Likevel er man i tingrettsdommen opptatt av hvorvidt moren kan tilby omsorg og trygghet:

” Det sentrale punkt i saken er mors psykiske problemer og rusproblemene samt hvilken betydning disse problemene har mht mors mulighet til å kunne skape omsorg og trygghet, herunder nødvendig forutsigbarhet og stabilitet for Emma..”.

*** Foreldreperspektiv**

I tingrettsdommen er det viet stor plass til beskrivelser av mors psykiske problemer, rusmisbruk og behandlingstilbud. Det er mors situasjon som er i fokus, på lik linje som i fylkesnemdsvedtaket. Man kan stille spørsmål ved hvor synlig barnet blir i argumentasjonen og vurderingene omkring omsorgsovertakelsen, eller sagt på en annen måte; hvor usynlig barnet blir. At Emma nærmest er usynlig i argumentasjonen og vurderingene omkring omsorgsovertakelsen, kan ha sammenheng med et foreldreperspektiv; det er de voksne som er i fokus. At Emma er et spedbarn, og derfor ikke kan gi uttrykk for egne behov og ønsker, kan også være medvirkende til at barneperspektivet mangler. Selv om nyere forskning har vist at barnet er aktivt deltakende fra det er spedbarn og har evnen til å gå inn i aktiv kommunikasjon og tidlig samspill med omgivelsene, har ikke dette virket inn på omtale av barnets utvikling, og tilknytning verken til fosterforeldre eller biologiske foreldre. Til tross for at det nye synet på barn representerer å se barnet som et selvstendig subjekt, har likevel forskning vist at barnet fremdeles er lite synlig i barnevernet, i tillegg til at barneperspektivet ofte mangler (Andersson, 2002). Også Stang (2007) viser til sin forskning i barnevernsaker at barn blir lite omtalt i barnevernets dokumenter, og at det er mødrene som beskrives. I de saker barnet blir beskrevet, er det ofte gjennom et utenfra-perspektiv, fra et voksenperspektiv, der barnets egne opplevelser av sin situasjon oftest er fraværende.

5.4. Barnets rettigheter

Her vil jeg undersøke i hvilken grad barnets rettigheter kommer til uttrykk i fylkesnemnda og i tingretten. Jeg er opptatt av hvorvidt FNs barnekonvensjon blir vist til i praksis, og om den blir brukt som ledd i argumentasjonen i nemndsvedtakene og tingrettsdommene. Det vil være interessant å undersøke om barns rettigheter er i fokus i saker om omsorgsovertakelser.

FNs barnekonvensjon har hele 41 artikler om barnets rettigheter. Følgende artikler kan sies å ha særlig relevans for barn i barnevernsaker: Artikkel 3 om barnets beste og barnets rett til omsorg, artikkel 9 om foreldreomsorg/ikke- atskillelse fra foreldre, artikkel 19 om beskyttelse av barn mot vold og misbruk og artikkel 12 om barnets rett til å bli hørt. Den

siste artikkelen har jeg hatt som grunnlag for analysen av ”barnets deltakelse” i det ovenstående.

I dette kapitlet vil jeg henvise til barnekonvensjonen og barnevernloven om barns rettigheter under saksbehandlingen. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) har jeg kun benevnt, der denne blir omtalt i intervjuene med fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren.

Som jeg allerede har beskrevet, har det i de senere år blitt et stadig økt fokus på barns rettigheter og å betrakte barnet som et rettssubjekt. Det var derfor overraskende at barns rettigheter var *fraværende* i funnene mine, både i fylkesnemndsvedtakene og i tingrettsdommene. Der er verken henvisninger til lovparagrafer i barnevernloven eller artikler i barnekonvensjonen, og følgelig ingen argumentasjon knyttet opp til barnets rettigheter i vurderingene som ble gjort. Unntaket er prinsippet om barnets beste som også er hjemlet i lov om barneverntjenester § 4-1. Hvordan dette prinsippet har blitt anvendt i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene belyses i neste avsnitt.

*** *Hensynet til barnets beste (og barnets rett på omsorg)***

Hensynet til hva som er barnets beste, skal være det grunnleggende fokuset i beslutningene som tas i barnevernet. Hva som til enhver tid defineres som barnets beste kan imidlertid diskuteres. Barnets beste er avhengig av den kulturelle konteksten, hvilket samfunn man lever i, og hva som er det enkelte barns behov

I lov om barneverntjenester er hensynet til barnets beste nedfelt slik i

§ 4-1:

Hensynet til barnets beste.

Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.

Tiltak som iverksettes etter barnevernloven skal være til barnets beste, og ut ifra barnets behov. Dersom foreldre og barn har motstridende behov og interesser, går hensynet til barnets behov foran foreldrenes. I hensynet til barnets beste er stabilitet og kontinuitet i voksenkontakten og omsorgen vektlagt (Holgensen & Tellefsen, 2003).

Bunkholdt (2006) viser til at barnets beste er en rettesnor i alt barnevernsarbeid, og at det er barnet som er i sentrum for vår oppmerksomhet. Hun omtaler begrepet kontinuitet som menneskets behov for en sammenhengende livshistorie, og at det handler om våre røtter og tilhørighet. Kontinuiteten mener hun ivaretas av å være omgitt av de samme personene under barndom, oppvekst og voksen alder, og at brudd i denne kan være smertefullt.

Stabilitet omtaler Bunkholdt som at barnet opplever forutsigbarhet og trygghet i omsorgen. I saker om omsorgsovertakelse i barnevernet, må barnets behov for stabilitet veies opp mot behovet for kontinuitet. Det er de vanskelige avgjørelsene om hvorvidt barnet må utsettes for brudd i kontinuiteten, det vil si flyttes fra sine omsorgspersoner, for at omsorgssituasjonen skal bli tilstrekkelig stabil. I slike vurderinger skal alltid hensynet til barnets beste være utslagsgivende for beslutningene (Bunkholdt, 2006).

I alle fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene er det i vurderingene blitt henvist til barnevernlovens § 4-1 om hensynet til barnets beste. I de fleste sakene er ikke prinsippet blitt drøftet. Det nærmeste man kommer en drøfting viser seg i tingrettsdommen om 5 år gamle Per:

” Offentlig overtakelse av omsorgen kan bare skje når det ut ifra en totalvurdering må antas at det vil være til barnets beste, jf. bvl. § 4-1. Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at omsorgsovertakelse framstår som best for barnet, dvs. at barnets situasjon under offentlig omsorg- sammenholdt med situasjonen hos foreldrene- antas å ville være bedre. Det er bare når de lovbestemte vilkår for omsorgsovertakelse er oppfylt, at omsorgsovertakelse kan skje”

Og:

”Hensynet til barnets beste er et overordnet hensyn , men vilkårene for omsorgsovertakelse er utformet ut ifra det grunnleggende synspunkt at oppvekst hos biologiske foreldre har en egenverdi”.

Her gjøres det klart at omsorgsovertakelse bare kan skje dersom det er til barnets beste, og ut ifra en totalvurdering av barnets situasjon. Det understrekes at hensynet til barnets beste er et overordnet hensyn, men for å kunne vedta omsorgsovertakelse må også lovens kriterier være oppfylt. Det er altså ikke tilstrekkelig at omsorgsovertakelsen i seg selv vil være bedre enn omsorgen hos biologisk familie.

*** *Det biologiske prinsipp***

Det er interessant at tingretten ikke har drøftet sentrale sider ved begrepet ” barnets beste”. I Pers sak blir behovet for kontinuitet kontra stabilitet i omsorgen ikke problematisert. Det foreligger ingen diskusjon på hvordan kontinuiteten Per opplever hos far veier opp mot hans behov for forutsigbarhet og stabilitet i omsorgen. Tingretten har imidlertid vurdert hensynet til barnets beste i lys av det biologiske prinsipp; at oppvekst hos biologiske foreldre har en grunnleggende verdi. Det biologiske prinsipp er et grunnprinsipp i alt barnevernsarbeid. Det handler om den biologiske relasjonen mellom foreldre og barn, og at barn skal vokse opp i sin biologiske familie, da dette i utgangspunktet anses som det beste for barnet. Det biologiske prinsipp inneholder to idèer; at den biologiske relasjonen i seg selv er viktig for barnets utvikling, og verdien av kontinuitet i tilknytningsbåndet (Havik, 2004). Hvilken betydning kontinuiteten i barnets tilknytningsbånd har for barnet, avhenger av kvaliteten på tilknytningen og hvorvidt den fremmer eller hemmer barnets utvikling (2004).

Backe- Hansen (2004) viser til at det biologiske prinsippet blir utfordret i barnevernsaker, i situasjoner der det vurderes opp mot prinsippet om hensynet til barnets beste. I saker om omsorgsovertakelser er det hensynet til barnets beste som gjerne får forrang. Hun stiller spørsmål ved hvorvidt det biologiske prinsippet handler om foreldrenes rettigheter. Bl.a. stilles det spørsmål ved om argumenter knyttet til det biologiske prinsipp brukes for å unngå å gå imot foreldrenes interesser (2004) . At foreldrenes interesser gjerne ivaretas framfor barnets, kommer til uttrykk i norsk og internasjonal forskning som viser at fagpersoner som arbeider med barn og unge, lett identifiserer seg med foreldrene og prioriterer deres behov framfor barnas (Kvelling, 2007). Stang (2007) påpeker at det biologiske prinsipp i praksis strekkes for langt i forhold til hva barn skal utsettes for av omsorgssvikt fra biologiske foreldre, før barnevernet beslutter en omsorgsovertakelse .

Det kan stilles spørsmål ved årsaken til at det i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene ikke foreligger diskusjon omkring hensynet til barnets beste. Der er heller ingen henvisning til FNs barnekonvensjon artikkel 3 om barnets beste og barnets rett på omsorg.

I FNs barnekonvensjon er ”barnets beste” konvensjonens mest sentrale begrep. I konvensjonens artikkel 3 (1) fastslås at hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle tiltak som gjelder barn:

Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn .

Artikkelen i barnekonvensjonen viser ikke til en konkret rettighet, men sentralt i prinsippet er fokuset på det enkeltes barn behov og forutsetninger. Artikkelen kan nært knyttes opp mot konvensjonens artikkel 12 om barns rett til deltakelse og medbestemmelse. Barnets beste må også ses i sammenheng med hva som er barnets egne synspunkter i saker som berører det, for at man kan ta utgangspunkt i hva som er det beste for det enkelte barn (Haugli, 2008).

Artikkel 3(2) omhandler barnets rett på omsorg:

Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.

Punkt 2 pålegger staten et særlig ansvar for å sikre at alle barn får den nødvendige beskyttelse og omsorg innenfor statens jurisdiksjon. Samtidig skal det tas hensyn til de rettigheter og plikter barnets foreldre og andre har overfor barnet. Der foreldrene ikke er i stand til å ivareta barnet tilstrekkelig, har staten også ansvaret for å sikre barnet (Haugli,

2008). Retten til beskyttelse og omsorg er såkalte *passive* rettigheter som voksne må ivareta på vegne av barnet.

Barnets rett til omsorg er en grunnleggende rettighet barnet har. At artikkelen er utelatt i alle sakene kan muligens ha sammenheng med at fokuset er på barnevernlovens prinsipper om barnets beste. I lovhjemmelen om barnets beste uttrykkes imidlertid ikke barnets rett til omsorg eksplisitt, slik det gjøres i barnekonvensjonens artikkel 3(2).

*** *Partsrettigheter***

Barnets partsrettigheter aktualiseres i saken om 15 år gamle Saynab.

Det er ikke nevnt verken i fylkesnemndsvedtaket eller i tingrettsdommen at Saynab har egne partsrettigheter i kraft av sin alder, og hva disse rettighetene innebærer. Fra fylte 15 år har nemlig barnet partsrettigheter etter barnevernlovens § 6-3, 2.ledd:

Et barn kan opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemnda kan innvilge et barn under 15 år partsrettigheter i særskilte tilfeller. I sak som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker, skal barnet alltid regnes som part .

At barnet gis partsrettigheter betyr bl.a at barnet har innsynsrett, uttalerett og klagerett i saken. Barnet har også rett til egen advokat som kan bistå barnets interesser i saker om omsorgsovertakelser. For øvrig kan også yngre barn gis partsrettigheter i særlige tilfeller. Det kan stilles spørsmål ved hvorfor Saynabs partsrettigheter ikke har vært et uttrykt tema i de skriftlige vurderingene omkring omsorgsovertakelsen både i fylkesnemnda og i tingretten. Hvorvidt Saynab har hatt advokatbistand kommer ikke frem i vurderingene. Det betyr nødvendigvis ikke at hun ikke har hatt slik bistand.

*** *Perspektiver på fravær av rettighetsfokus***

Det kan være ulike forklaringer til hvorfor fokus på rettigheter er fraværene i funnene mine. At fokuset mangler kan ses i sammenheng med hvilket perspektiv man har på barn. Har man et barnebeskyttelsesperspektiv, der hovedmålet blir å beskytte det sårbare barnet, vil det kunne være mer naturlig at man ikke er opptatt av rettigheter. Hadde man derimot betraktet barnet som et aktivt rettssubjekt med krav på visse rettigheter, ville nok kanskje

rettighetsfokuset vært større. Det manglende fokuset kan også ha sammenheng med at det er foreldrenes rettigheter som dominerer sakene. Dominellis *foreldrerettighetsperspektiv* kan her trekkes inn. Dominelli (2004) viser til at sosialarbeidere tradisjonelt sett har arbeidet med barn etter et voksenparadigme. Dette paradigmet tar bl.a utgangspunkt i at de voksne er gode nok omsorgspersoner for barnet ut ifra at barnet blir sett på som den voksnes eiendom under den voksnes kontroll, også i situasjoner der barnet kan bli utsatt for alvorlig omsorgssvikt. Dominelli problematiserer antakelsen om at familien er det beste sted for barnet å vokse opp, og at hensynet til barnet i flere tilfeller har måttet vike for foreldrenes interesser. Dominelli framhever at praksis som tar utgangspunkt i foreldres rettigheter opprettholder voksenrelasjoner over barn, og at ujevne maktrelasjoner innenfor familien vedlikeholdes (2004).

En landsomfattende undersøkelse i 1997 tok for seg rettsliggjøringen av barnevernet etter den nye barnevernloven. Denne viste at 75 % av intervjuede barnevernarbeidere opplevde at fylkesnemnda ivaretok foreldrenes interesser, før barnas, og at foreldrenes rettssikkerhet ble bedre ivaretatt enn barnas behov. Undersøkelsen viste at det har vært en større rettsliggjøring av barnevernet etter at den nye barnevernloven trådte i kraft, og at dette kunne medføre større fokus på foreldres rettigheter framfor et barnevernfaglig fokus (Lien, Nilssen, & Næss, 2000).

At barn er en gruppe som trenger særskilt vern om sine rettigheter, kommer til uttrykk i Fellesorganisasjonens (FO) yrkesetisk grunnlagsdokument der det påpekes at ved kryssende interesser, skal den primære lojaliteten være overfor den mest utsatte parten. Som eksempel nevnes eksplisitt situasjoner der det er konflikter mellom foreldre og barns interesser (Fellesorganisasjonen, 2002).

At barns rettigheter ikke er et tema i funnene mine, kan også ha sammenheng med manglende kunnskaper. Den norske stat har flere ganger fått kritikk fra FNs barnekomité fordi myndighetene ikke har gjort barnekonvensjonen godt nok kjent i samfunnet. Barnekomitèen har bl.a. etterlyst mer informasjon og opplæring overfor fagfolk som arbeider for og med barn (Barne- og likestillingsdepartementet, 2008) . Barnekomitèen er FNs gjennomføringsorgan for barnekonvensjonen og skal påse at landene som har sluttet seg til den, handler i tråd med dens intensjon.

Fylkesnemndslederens og tingrettsdommerens syn på barnets rettigheter

I dette avsnittet vil jeg drøfte fylkesnemndslederens og tingrettsdommerens betraktninger omkring barns rettigheter, slik disse kom til uttrykk i intervjuene.

Fylkesnemndslederen sier følgende om fokuset på barns rettigheter i fylkesnemnda:

” Fokuset i forhold til barns rettigheter er mer slik at man nok er mer bevisste på barns rettigheter. Men det blir ikke pratet mye om. Eksempel å godkjenne et akuttvedtak er ikke vanskelig uavhengig av konvensjonen”.

På den ene siden sier fylkesnemndslederen at man er blitt mer bevisst på barns rettigheter, men det snakkes likevel lite om det og konvensjonen får heller ingen praktisk konsekvens i anvendelsen av lovhjemler. Han sier også:

”..Det gjør nok litt sånn at regjering og apparatet rundt er opptatt av at man ikke skal sove i timen, man bryter ikke disse konvensjonene. Her sørger du for å ha rent mel i posen hjemme liksom . Men for den enkelte unge tror jeg dessverre ikke konvensjonen spiller så stor rolle. Jeg tror den blir ivaretatt godt nok ellers. Men det er ikke mye fokus på det. Det er selvfølgelig fokus på internasjonalisering av jussen i forhold til EMK og menneskerettighetskonvensjonene ..Men norske internrettslige regler ivaretar godt nok tenker jeg....”.

Her poengterer fylkesnemndslederen at myndighetene er opptatt av at man ikke skal bryte konvensjonene. Det kan gis inntrykk av at man utad skal presentere et godt bilde av at internasjonale konvensjoner etterleves; man skal sørge for ”å ha rent mel i posen hjemme”.

*** Retten til beskyttelse mot vold og misbruk**

Fylkesnemndslederen sier også at konvensjonens eksistens ikke får noen praktisk konsekvens for det enkelte barn, fordi de norske rettsreglene ivaretar barnets rettsstilling godt nok. Det er imidlertid faglig strid om dette. Eksempelvis kan en trekke fram barnekonvensjonens artikkel 19 om barnets rett til beskyttelse mot vold og misbruk:

1. Partene skal treffe alle lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.

2. Slike beskyttelsestiltak bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse, behandling og oppfølging av tilfeller av barnemishandling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging.

Staten skal beskytte barnet mot alle former for vold, skade, mishandling og omsorgssvikt fra sine omsorgspersoner. Artikkelen kan ses i nær sammenheng med barnevernlovens § 4-12 om kriterier for omsorgsovertakelse. I følge artikkel 19 omfatter statens ansvar forskjellige typer beskyttelsestiltak, alt fra forebygging av vold til rettslig oppfølging av barn som har vært utsatt for mishandling.

Lassen og Stang (2008) påpeker at artikkelen gir sterke føringer for at staten plikter å beskytte barnet mot vold, vanskjøtsel og misbruk. De mener den norske barnevernloven ikke gir myndighetene noen plikt til å beskytte barnet i slike situasjoner, da barneverntjenesten ikke har noen plikt til å fremme sak om omsorgsovertakelse for barn som lever under omsorgssvikt og fylkesnemnda ikke har plikt til å vedta omsorgsovertakelse etter barnevernloven. Fylkesnemnda kan imidlertid iverksette omsorgsovertakelse dersom lovens vilkår er til stede. Ut ifra dette kan man kanskje anta at barnekonvensjonen gir barnet sterkere rett til beskyttelse i omsorgssviktsituasjoner enn den norske barnevernloven. Når fylkesnemndslederen blir spurt om hva han mener om at barnevernet ikke har en plikt til å fremme sak om omsorgsovertakelse versus barnets rett til beskyttelse, sier han følgende:

”.. Barneverntjenesten blir noen ganger møtt med erstatningssøksmål når de ikke fatter vedtak om omsorgsovertakelser...Jeg tror om ikke altfor lenge vil det være advokater som

kan tipse og si at å unnlate å fatte vedtak vil stride mot konvensjonen. Så selv om det ikke står i barnevernloven, er det en del av intern norsk rett, og kommunen vil være erstatningspliktig. Jeg har ikke sett det enda, men det kommer garantert, og da blir det nok enda mer fokus på det...Når jeg leser barnevernloven ser det ut som lovgiverarbeidet har gått litt sånn kjapt kjapt. Når du spør slik tenker jeg de burde sørget for at loven er helt i overensstemmelse med konvensjonen..Hvis det står at staten er pliktig til å gripe inn, men i barnevernloven er det opp til barneverntjenesten å fremme sak..Da burde man også ha lagt inn en plikt i barnevernloven, tenker jeg”.

Fylkesnemndslederen stiller seg her kritisk til at barnevernloven ikke helt synes å samsvare med barnekonvensjonen, og at den burde vært justert slik at den er helt i tråd med konvensjonen. Han peker på at ”lovgiverarbeidet har gått litt sånn kjapt, kjapt”. Fylkesnemndslederen trekker også fram eksempelet med erstatningssøksmål mot kommunene der barnevernet forsømmer oppgavene sine, og at antall søksmål kan komme til å øke på grunn av barnets rettsstilling i henhold til konvensjonen. Lassen og Stang (2008) viser til at dersom barnets rettsstilling styrkes til å ha rett på tvangsvedtak om omsorgsovertakelse, kan dette forhindre erstatningsaker. Det pekes på to forhold som kan gjøre det offentlige erstatningspliktig i barnevernsaker; 1) der barnet blir utsatt for overgrep og omsorgssvikt under barnevernets omsorg, og 2) saker der barnet blir utsatt for overgrep og omsorgssvikt av andre som barnevernet kjenner til, men unnlater å gripe inn (Lassen & Stang, 2008).

*** Barnevernets forsømmelse**

Tingrettsdommeren er også opptatt av at barneverntjenesten noen ganger forsømmer oppgavene sine, slik at barn ikke får nødvendig hjelp. Hun peker på at de vanskeligste sakene er der barnevernet ikke har gjort jobben og der barnet har blitt skadet fordi det ikke har fått hjelp. Dommeren mener likevel at dersom barneverntjenesten utfører oppgavene, vil barnets rett på beskyttelse mot vold og misbruk, bli ivaretatt etter barnevernloven § 4-12 om omsorgsovertakelse:

” ..Det er jo noen saker opp gjennom årene der kommuner har forsømt seg og ikke fremmet saker. Og det synes jeg selv er de aller verste sakene...Det er de vanskeligste sakene, der

barnevernet har forsømt seg, og der tiltak blir satt for sent inn. Og du vet at barn har blitt skadet som følge av at det ikke er blitt gjort noe. Men jeg opplever ikke, altså jeg tror rettslig sett, så trenger det ikke være noen motstrid mellom barnevernloven, hvis du forutsetter at barneverntjenesten skal rent faktisk gjøre det som de er satt til å gjøre, at de skal gjøre jobben sin, så tenker jeg at det trenger ikke være noen motstrid mellom 4-12 og barnets rett til beskyttelse etter barnekonvensjonen...Fordi at de tema som er beskyttet i barnekonvensjonen, de opplever jeg blir dekket i kriteriene i 4-12”

Dommerens oppfatning er altså at barnevernloven er i samsvar med barnekonvensjonen når det gjelder artikkel 19.

*** Den europeiske menneskerettighetskonvensjon**

Tingrettsdommerens forhold til barns rettigheter, relateres i første rekke til den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK):

”..For jurister så har dette med EMK vært noe vi har måttet forholde oss til fra slutten av 80tallet...”

Og hun tilføyer:

” Jeg tror at EMK sånn sett er nærmere framme i tankegodset enn barnekonvensjonen..Men jeg vet positivt at det henvises til begge deler”.

Når det gjelder barns rettigheter i barnevernsaker sier dommeren følgende:

” Ja, altså foreldrene prosederer jo ofte på EMK som et moment og da retten til familieliv, som er det som går igjen fra foreldrene sin side. Og da er det klart at domstolene fra tid og annen sier noe om dette. Det vil avhenge av vinklingen av saken. Men det er sjelden det er noen store utførlige drøftelser av forholdet til EMK, vil jeg tro”.

Tingrettsdommeren refererer igjen til den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og ikke til barnekonvensjonen. Svaret relaterer seg med dette mer til foreldrenes rettigheter og retten til familieliv, enn til barnets selvstendige rettigheter. Det er interessant at tingrettsdommeren har foreldrene i fokus når jeg i intervjuet spesifikt etterspør barnets

rettigheter. Det kan selvsagt være flere grunner til at dommerens hovedfokus blir den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. Men i lys av den nevnte kritikken fra FNs barnekomité kan en stille spørsmål ved hvorvidt hovedårsaken kan tilskrives manglende kunnskap om barnekonvensjonen.

I forhold til å bruke menneskerettighetskonvensjoner aktivt i vurderingene mener tingrettsdommeren at det ofte ikke er noen problemstilling, fordi man er innenfor loven eller konvensjonen:

” Jeg tenker at det og kan bli en motesak, at nå skal vi vise at vi kan konvensjonene, sant. I mange saker er det ingen problemstilling. Du er trygt over grensen , enten det gjelder norsk lov eller en konvensjon, og da tenker jeg det ikke er noe poeng å problematisere det..”

Dommeren mener at det å bruke konvensjoner aktivt kan være en motesak. Man kan stille spørsmål ved i hvilken grad konvensjonens innhold tas seriøst, dersom den reduseres til å bli ”en motesak”. Dette er foruroligende med tanke på at barnekonvensjonen er inkorporert i den norske lovgivningen, og går foran nasjonal lov ved motstrid.

5.5. Syn på hjelpetiltak

Omsorgsovertakelser vurderes opp mot bruken av frivillige hjelpetiltak, og hvorvidt hjelpetiltak er tilstrekkelig for å skape en tilfredsstillende omsorgssituasjon for barnet. I dette avsnittet vil jeg drøfte hvordan frivillige hjelpetiltak blir vurdert i fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene. Resultatene av disse vurderingene er selvsagt opplagte i det fylkesnemnda har konkludert med omsorgsovertakelse og tingretten med det motsatte. Likevel er det ønskelig å se nærmere på hvilken argumentasjon som blir brukt for vurderingen av hjelpetiltak, samt hvordan hjelpetiltak blir vurdert ut ifra barnets behov.

Kasus 1: Per 5 år

I kasuset om 5 år gamle Per, vurderer fylkesnemnda at en omsorgsovertakelse er nødvendig da det ikke kan skapes en god nok omsorgssituasjon ved hjelpetiltak. I denne saken har heller ikke hjelpetiltak vært prøvd før omsorgsovertakelsen. Det heter i saksdokumentene fra fylkesnemnda:

” Fylkesnemnda er også kommet til at en omsorgsovertakelse er nødvendig da en ikke kan se at det kan skapes en tilfredsstillende omsorgssituasjon for Per hjemme hos far ved at det settes inn hjelpetiltak. Det er fremkommet i saken at det ikke har vært satt inn hjelpetiltak frem til nå. Det er imidlertid ikke noe krav til at dette skal være prøvd før en går til en omsorgsovertakelse”.

Fylkesnemnda konkluderer med at det ikke vil kunne skapes en tilfredsstillende omsorgssituasjon for Per ved bruk av hjelpetiltak. Det er interessant at fylkesnemnda ikke har gjort rede for selve begrunnelsen i denne vurderingen. Fylkesnemnda har riktignok beskrevet fars problemer og vansker i forhold til å være omsorgsperson for Per, men der foreligger ingen konkrete henvisninger til fars mangler i omsorgsevnen i vurderingen av hjelpetiltak. Det er også interessant at i omtalen av hjelpetiltak, er ikke dette vurdert opp mot Pers behov for omsorg. I fylkesnemndsvedtaket vises det til at det ikke har vært iverksatt hjelpetiltak, og at det heller ikke stilles krav til at dette skal være prøvd.

*** Foreldrefokus**

Fylkesnemnda viser til at far ønsker å ta imot ulike hjelpetiltak, men at nemnda vurderer at han ikke vil kunne nyttiggjøre seg dem i tilstrekkelig grad:

” Far sier seg villig til å ta imot hjelpetiltak, men nemnda mener at han ikke vil kunne nyttiggjøre seg disse på en god nok måte til beste for Per” .

Fokuset er på far, samtidig som det i fylkesnemndsvedtaket argumenteres med hensynet til Pers beste, når hjelpetiltak vurderes som utilstrekkelig.

Tingretten har i motsetning til fylkesnemnda gjort rede for sin vurdering av hjelpetiltak. Tingretten har vært delt i synet på hjelpetiltak, der mindretallet hadde en annen oppfatning enn flertallet. Jeg viser her til flertallets vurdering som er grunnlaget for opphevingen av omsorgsovertakelsen.

Tingretten peker på flere forhold som har betydning for deres syn:

”Flertallet – tingrettsdommer X og miljøarbeider Y mener hjelpetiltak vil kunne avhjelpe mangler ved fars omsorg, slik at tilfredsstillende forhold hos far. Retten bygger denne vurderingen på flere forhold. For det første mener flertallet den tilknytningen som er mellom far og barn gir et godt utgangspunkt for hjelpetiltak, og at den tryggheten Per har i forholdet til far vitner om at det er mye positivt i forholdet mellom far og barn. Videre er far slik flertallet ser det, inne i en positiv utvikling. Han har over tid holdt seg borte fra rusmiddelmisbruk, han har fullført ettårig skolegang i kokkefag og han er på veg inn i arbeidslivet. Arbeidsgiver er i følge vitneforklaring ”strålende fornøyd ” med far. Rettens flertall mener at det ut i fra forklaringer om fars samarbeid med fosterhjemmet og barnehagen, sammenholdt med hans egen forklaring, må legges til grunn at far vil samarbeide med barneverntjenesten mht hjelpetiltak. Flertallet mener også at far har evne til å dra nytte av hjelpetiltak”.

*** Tilknytning og trygghet**

Retten trekker her fram tilknytningen og tryggheten som er mellom far og Per som et viktig moment i vurderingen av hjelpetiltak. Tilknytning er som nevnt en svært viktig faktor i forhold til barns emosjonelle, sosiale og kognitive utvikling. Man har i de senere år blitt mer opptatt av den psykologiske tilknytningen og ikke kun den biologiske. Ved å vise til tilknytningen mellom Per og far, bruker tingretten også psykologiske perspektiver i argumentasjonen.

*** Styrkeperspektiv**

Retten er også opptatt av fars ressurser; han har hatt en positiv utvikling, rusmisbruket er et tilbakelagt kapittel, han har fullført skolegang og skal ut i arbeidslivet. Tingretten har et tydelig styrkeperspektiv i sin vurdering av fars omsorgsevne og nytten av hjelpetiltak.

*** Samarbeidsvilje**

Fars samarbeidsvilje til barneverntjenesten og ønske om å ta imot hjelpetiltak trekkes også fram som et ledd av rettens argumentasjon for at hjelpetiltak vil føre til en god nok omsorg.

*** Foreldrefokus**

I vurderingen av hjelpetiltak er det likevel far som har blitt viet størst oppmerksomhet. Det foreligger ingen vurdering av hjelpetiltak ut ifra hvilke behov Per har. Hvilke omsorgsbehov han har, er ikke beskrevet.

Kasus 2: Saynab 15 år

I kasuset om 15 år gamle Saynab heter det i fylkesnemndsvedtaket at frivillige hjelpetiltak ikke vil være tilstrekkelig for å skape en tilfredsstillende omsorgssituasjon:

” Så fastlåst som situasjonen mellom Saynab og mor er så kan ikke fylkesnemnda se at det er mulig å bringe omsorgssituasjonen opp på et forsvarlig nivå ved å sette inn hjelpetiltak. Fylkesnemnda viser først til at det synes som om mor ikke har noen evne til å ta Saynabs perspektiv. Fylkesnemnda vurderer at mor bruker lettvinde forklaringsmodeller og at hun hele tiden peker på andre årsaker enn den situasjonen Saynab har levd under i hjemmet. Videre er det selvsagt sentralt at Saynab selv ikke vil hjem, hva enten det blir satt inn hjelpetiltak eller ikke. Det er da vanskelig å se hva som kan gjøres for å få til en akseptabel situasjon i hjemmet”.

*** Mangelperspektiv**

Fylkesnemnda peker på at situasjonen mellom mor og Saynab er ”fastlåst”. Det argumenteres mot hjelpetiltak ved å vise til mors mangler for gi en god omsorg; hun evner ikke å ta Saynabs perspektiv og legger forklaringer utenfor seg selv i forhold til Saynabs hjemmesituasjon. Også i dette kasuset er det foreldrenes mangler som blir trukket frem, uten at det samtidig gjøres rede for hvilke behov Saynab har for omsorg.

*** *Saynabs synspunkter og deltakelse***

Fylkesnemnda vektlegger likevel i stor grad Saynabs egne synspunkter og hennes ønske om å ikke flytte hjem. Saynabs ønske er altså en sentral del av begrunnelsen for fylkesnemndsvedtaket.

*** *Manglende vurdering***

I opphevelsen av omsorgen for Saynab, er hjelpetiltak som et alternativ til omsorgsovertakelse ikke nevnt i det hele tatt i tingrettsdommen. Det kan stilles spørsmål ved hvorfor tingretten ikke har vurdert hjelpetiltak. Der er ingen argumentasjon knyttet opp mot dette. Tingretten konkluderer med at mor har en god nok omsorgsevne:

” Retten legger til grunn at mor i dag har en klart alminnelig omsorgsevne. Hun vil være i stand til å tilby sin datter en rimelig god omsorgsbasis i hjemmet”.

Tingretten verken konkretiserer mors omsorgsevne, eller gir begrunnelser for hvordan hun kan sørge for en tilfredsstillende omsorgssituasjon for Saynab. Argumenter for tingrettens vurdering er fraværende.

Kasus 3: Emma 1 år

I kasuset om ettårige Emma konkluderer fylkesnemnda med at hjelpetiltak er utilstrekkelig for å skape en god nok omsorgssituasjon:

” ..Det kan ikke skapes tilfredsstillende forhold for Emma ved hjelpetiltak etter bvl. §4-4 jfr. §4-12,2-ledd.”

Fylkesnemnda argumenterer med flere forhold ved mor som legges til grunn for denne konklusjonen. Argumentasjonen dreier seg om mors rusmisbruk, hennes behandlingstilbud som ikke har gitt ønskede resultater, samt hennes psykiske lidelser :

”..så synes det klart at den behandling og det regime som har vært rundt mor ikke har vært tilstrekkelig. Man har ikke på langt nær oppnådd rusuavhengighet”

og:

” Mors behandlingsprognoser må også ses i forhold til de psykiske plager hun sliter med, og de diagnoser hun har fått, og som det er redegjort for i dette vedtaks innledning”.

*** Foreldrefokus**

I vurderingen om hjelpetiltak versus omsorgsovertakelse, er det mors tilstand som gjøres til gjenstand for argumentasjon. Der er ingen beskrivelser av Emmas behov for omsorg og vurdering av hjelpetiltak. Det som er tydelig i diskusjonen omkring hjelpetiltak, slik det har vært gjengitt i saksdokumentene, er at Emma er fraværende. Igjen er det et foreldrefokus som dominerer.

I tingrettsdommen om opphevelse av omsorgen for Emma, konkluderer retten med at hjelpetiltak vil skape en tilfredsstillende omsorgssituasjon:

” Under enhver omstendighet kan det oppnås tilfredsstillende forhold ved å sette inn hjelpetiltak, jf. bvl.§ 4-12, annet ledd”.

I argumentasjonen rundt hjelpetiltak har tingretten, på lik linje som fylkesnemnda, fokus på mors rusmisbruk, behandlingstilbud og psykiske lidelser, men med en annen vurdering:

” Retten vurderer mors rusproblemer noe annerledes enn det fylkesnemnda har gjort...”
og:

” Retten har videre lagt til grunn, i motsetning til hva fylkesnemnda la til grunn, at mors psykiske problemer ikke er av så alvorlig karakter at dette er til hinder for at mor kan få bukt med sitt rusproblem. Imidlertid anser retten det viktig for å sikre mors positive utvikling både når det gjelder de psykiske problemene og rusproblemene at mor får videre hjelp ut over det hun får i dag. Retten har etter dette kommet til at mors rusproblemer i dag ikke er av en slik karakter at dette er til hinder for at mor kan gi Emma trygg og forutsigbar omsorg..”.

Tingretten har altså fokus på mors rusproblemer og psykiske lidelser, og vurderer at hennes psykiske lidelser ikke er et hinder for at mor kan ”få bukt med” rusproblemene. Tingretten vurderer likevel at mor trenger mer hjelp enn det hun får i dag. I tillegg anses ikke hennes rusproblemer å være en hindring for å gi Emma en tilfredsstillende omsorgssituasjon.

Også tingretten vurderer hjelpetiltak direkte opp mot mors behov. Hvilke behov Emma har, og i hvilken grad mor vil evne å ivareta disse, er ikke en del av argumentasjonen:

” For retten fremstår den nåværende hjelpen som mor får for liten i forhold til å være forberedt, og være i stand til å takle tilbakeføringen av Emma på en god måte. Mor bør derfor umiddelbart gis mer hjelp, for eksempel i form av ansvarsgruppemøter”.

*** Foreldreperspektiv**

Også i tingrettsdommen er det foreldreperspektivet som kommer til uttrykk, heller enn et barneperspektiv. I argumentasjonen fremstår Emma mer som et objekt enn et subjekt med rett til hjelp. I tingrettsdommen problematiseres ikke Emmas behov for omsorg opp mot mors rusproblemer og psykiske lidelser. Som nevnt slås det kun fast at rusproblemene ikke er hindring for å gi Emma en trygg omsorgssituasjon.

Fylkesnemndslederens og tingrettsdommerens syn på hjelpetiltak

I dette avsnittet belyses fylkesnemndslederens og tingrettsdommerens syn på hjelpetiltak.

*** Samarbeidsvilje**

Fylkesnemndslederen sier følgende om sin tillit til mange foreldres samarbeidsvilje om hjelpetiltak i hjemmet:

”Vi pratet om hjelpetiltak i sted, men generelt når det er fremmet en omsorgssak; ”så nå skal vi ha masse hjelpetiltak og nå skal vi løpe til psykolog”. Ja så spør jeg: ”hvorfør gjorde du ikke det før?”...Jeg ser bakover i historien og hvordan det har gått, så selv om man er på vei oppover, så kommer den knekken igjen..”

Fylkesnemndslederen viser til at noen foreldre er positive til hjelpetiltak når saken er kommet i nemnda, men stiller seg altså kritisk til hvorfor noen av dem ikke har prøvd hjelpetiltak før saken har kommet i rettsapparatet. Det kan virke som nemndslederen har manglende tillit til at foreldre kan utvikle seg positivt ved hjelpetiltak, da han bruker foreldres vansker i fortiden til å predikere framtidsutsiktene. Fylkesnemndslederen syn på foreldre synes å bære preg av et diagnostisk perspektiv, der manglene eller

problembeskrivelsene ved foreldrene står i fokus. Dette inntrykket forsterkes også ved følgende utsagn fra nemndslederen:

”For eksempel slike amerikanske hjelpetiltak, eks. MST.....Foreldrene klarer så vidt å ta vare på seg selv, ikke sant.... Så virker kanskje tiltakene i USA, men her hadde det kanskje virket for de som har litt ressurser fra før. Men problemet, er at de eier jo ikke ressurser. Det er jo derfor dem er her..”.

*** Ressursmangel**

Det er interessant at fylkesnemndslederen har en klar oppfatning av at foreldre som må møte i fylkesnemnda ikke har noen ressurser. Utsagnet virker unyansert og nemndslederen gjør ikke rede for sitt belegg for hvordan han opplever foreldre. Hans syn på foreldre kan ses ut fra et mangelperspektiv fremfor et styrkeperspektiv.

Tingrettsdommeren har en mer nyansert beskrivelse av foreldre og sier følgende om sitt syn på foreldres evne til å nyttiggjøre seg hjelpetiltak:

” Jeg tenker at familier er forskjellige og barn er forskjellige. Jeg har noen saker der foreldrene er veldig svake. Det var en sak jeg hadde for ikke så lenge siden der det var en mor som ville ha så mye hjelp. Og alle var litt besnæret over at hun ville ha så mye hjelp. Men det ble ikke noe av det. Hun evnet ikke å ta imot og nyttiggjøre seg det, sant..Og så har du veldig svake foreldre, intellektuelt sett, som har problemer med å overføre lærdom. De vil ofte ønske å ta imot veldig mye hjelp.....Jeg tror det at foreldrene, når de kommer til fylkesnemnda i første instans, så skjønner de jo at dette er alvor på sett og vis. For noen foreldre, er det det de trenger for å ta skjeen i en annen hånd..”

Tingrettsdommeren differensierer bildet av foreldre og barn, ved at de er forskjellige. Dette utsagnet kan tolkes slik at vurdering av hjelpetiltak vil være forskjellig ut fra hvilke foreldre og barn man har med å gjøre. Dommeren viser videre til at Intellektuelt svake foreldre kan ønske mange hjelpetiltak, men at de likevel ikke klarer å nyttiggjøre seg dem. Samtidig trekker dommeren fram andre foreldre som har en mulighet

til å utvikle seg, ved at fylkesnemndsaken blir en slags vekker for dem, at de ”tar skjeen i en annen hånd” som dommeren sier.

*** Fortid og fremtid**

Tingrettsdommeren har som fylkesnemndslederen også et tilbakeskuende perspektiv på foreldrene, i tillegg til dagens situasjon, når hjelpetiltak skal vurderes:

” Det er jo dagens situasjon, og det er jo egentlig en fremtidsvurdering du skal gjøre, men samtidig vil jo historikken få betydning i den grad den kan belyse dagens situasjon...Sånn at har du en voksen som har fått tilbud uten å klare å nyttiggjøre seg tilbudene så vil jo det ha betydning i vurderingene...Hva er det de trenger hjelp til, hva er det mulig å gi dem hjelp til , og har denne ungen tid til å vente?”

Dommeren peker på flere forhold som har betydning for vurdering av hjelpetiltak; både hvordan tidligere hjelpetiltak har fungert, hvilke tiltak eksisterer og er mulige å gi, og kanskje det vesentligste; hvorvidt barnet har tid til å vente på at foreldre skal nyttiggjøre seg hjelpetiltak. Dette er et viktig poeng, da man må ta stilling til skaderisikoen for barnet ved å forbli under under foreldrenes omsorg. Her klarer altså dommeren å ha barnet i sin synsvinkel når hun vurderer hjelpetiltak.

I en undersøkelse av fylkesnemndas begrunnelser og beslutninger om omsorgsovertakelser gjort i 1996, fant man at 80% av barna hadde utviklet problemer av forskjellige art. Type problematikk som var størst, var forsinket utvikling og understimulering, samt at barna var krevende og hadde stort behov for voksenkontakt (Iversen, 2000).

I alle sakene med unntak av en , hadde barneverntjenesten satt inn ulike typer hjelpetiltak. Undersøkelsen viste også at barna som det ble fattet omsorgsovetakelse for, i gjennomsnitt hadde hatt kontakt med barneverntjenesten i over tre år. Dette viser altså at barna i de fleste tilfellene hadde utviklet problemer, til tross for at det i de fleste sakene var iverksatt ulike hjelpetiltak (2000).

*** Barnevernets kompetanse**

I forhold til barnevernets bruk av hjelpetiltak før man går til skrittet om omsorgsovertakelse, har tingrettsdommeren følgende erfaringer:

” ..I noen saker har de prøvd veldig mye, og i andre saker har de prøvd for lite. Så blir det litt sånn at veien blir til mens man går, og så er det lettere å se i ettertid kanskje, at det og det skulle vært prøvd..Det har jo kommet en del nye metoder, for eksempel dette med Marte Meo metoden,.. som gir en mulighet for å lære fra foreldrene sin side. Ellers tenker jeg...noen ganger har fantasien vært litt begrenset i forhold til hva en har satt i gang med..Og så opplever jeg jo at at det er et problem dette med økonomi og,...den grad folk trenger faktisk hjelp, sant, folk som skal kunne komme hjem...”

og:

” ...men der er visse typer stillinger der ikke er, sant.....Så kan det være vanskelig å få tak i folk som kan gå inn og gjøre en sånn jobb..”.

Tingrettsdommeren trekker fram flere forhold i sin opplevelse av barnevernets bruk av hjelpetiltak. Dommeren peker på at det er forskjellig i hvilken grad man har tatt i bruk hjelpetiltak fra sak til sak, og at i noen tilfeller har det vært utstrakt bruk av hjelpetiltak, mens i andre saker har det vært for lite. Hun viser også til nye metoder som tas i bruk i barnevernet. I tillegg pekes det på kommunens manglende kreativitet i forhold til typer av hjelpetiltak, at utvalget blir for snevert; ”fantasien har vært begrenset”. Backe- Hansen (2003) har gjort undersøkelser om barnevernets beslutningsprosesser i forhold til barn som flytter fra hjemmet. Hun peker på at barnevernets vurderinger av hvorvidt frivillige hjelpetiltak er tilstrekkelige ses gjerne utfra foreldrenes evne til å nyttiggjøre seg dem, heller enn å vurdere hvilket ansvar barneverntjenesten har for at tiltakene ikke fører fram. På den måten blir foreldrene de ansvarlige når hjelpetiltak vurderes som utilstrekkelig (2003).

5.6. Syn på omsorgsovertakelse

Her drøftes fylkesnemndslederens og tingrettsdommerens syn på omsorgsovertakelser. I intervjuene spurte jeg om deres syn omkring omsorgsovertakelser generelt, og hvorvidt de syntes det var for lett å få igjennom saker om omsorgsovertakelse.

Fylkesnemndslederen hadde følgende refleksjon:

” Jeg tenker ikke det, riktignok godkjenner vi ca 80% av sakene. Det er helt sikkert omsorgsovertakelser som ikke burde vært fattet, men som har vært fattet. Vi er mennesker og vi gjør feil. Men jeg tenker ikke det er for lett å få igjennom en omsorgsovertakelse....Satt på spissen skal du være ganske uheldig som foreldre, du skal møte en ganske feil saksbehandler som fremmer sak, og en advokat som ikke sjekker noe, og en fylkesnemnd som lukker øynene og lar det gå, og en tingrett som gjør det samme..Og om ett år kan du be om tilbakeføring..”

Fylkesnemndslederen fremholder at på tross av den store medholdsprosenten i saker om omsorgsovertakelser i fylkesnemnda, er det ikke for lett å få igjennom en omsorgsovertakelse.

Nemndslederen viser til leddene i den juridiske prosessen fram mot en omsorgsovertakelse og at man nærmest må ”lukke øynene” for at det blir fattet omsorgsovertakelse i en sak der det ikke burde.

I en landsomfattende undersøkelse om omsorgsovertakelser fattet i fylkesnemndene i årene 1993-1998 viste denne at fylkesnemndene på landsbasis hadde en medholdsprosent på 86% i saker etter § 4-12. For 1998 var medholdsprosenten 84% på landsbasis (Grinde, 2000). Nemndslederens oppfatning av antall saker der omsorgsovertakelse vedtas, stemmer altså godt overens med landsgjennomsnittet som ble målt for flere år siden. Den samme undersøkelsen viste for øvrig at ved rettslig overprøving av nemndsvedtakene ble 53% av sakene stadfestet i den gang herreds- og byretten. Grinde viser i denne undersøkelsen til at det sannsynligvis skjer en gjensidig tilpasningsprosess mellom fylkesnemndene og kommunene. Hvorvidt fylkesnemnda gir kommunen medhold eller ikke i en sak, vil kunne påvirke kommunens senere vurdering av hvor alvorlig en sak må være før det fremmes omsorgsovertakelse (2000).

Tingrettsdommeren deler fylkesnemndslederens syn ved hvorvidt det er for lett å få igjennom saker om omsorgsovertakelser:

” Nei, hvis jeg skal svare enkelt, så vil jeg si at nei, det er ikke det. Og jeg tenker det at jeg har hatt så mange saker opp gjennom årene. Og det bildet som du får av hva som skal til for å få en omsorgsovertakelse, altså det bildet som skapes i mediene, det er unyansert.

Men vi lærer hele tiden, vi får ny kunnskap som jeg jo var inne på i forhold til samværsrett og hva slags perspektiv en har på barn..Og nå har en jo den svære debatten med omsorgssvikten som skjedde på barnehjem..En jobber jo utfra den kunnskapen man har. Det er jo klart at vi må jo være villige til å se på ting som har vært gjort hos oss selv og. Om det tankegodset vi hadde var riktig”.

Tingrettsdommeren trekker paralleller til omsorgssvikten som skjedde tidligere år på barnehjemmene, og at kunnskapene om barnevern og barn endrer seg i takt med tiden. Dommeren mener at man må kunne stille seg kritisk til egen praksis og reflektere over sider ved praksis som ikke nødvendigvis har vært av det gode.

*** Omsorgsvilkår**

Tingrettsdommeren er også opptatt av andre sider ved en omsorgsovertakelse, som hvilke omsorgsvilkår barnet vil få i etterkant av en omsorgsovertakelse, og dilemma knyttet til dette:

” I dag har vi et kjempestort problem med å få tak i fosterfamilier, og klarer barnevernet å skape stabile og trygge og gode nok omsorgsvilkår for de barna som de overtar omsorgen for? Og hvis du må konkludere med nei, så må du si: ” hva er minst skadelig for barnet? Å reparere det du har så godt som mulig kontra å sette dem over i noe annet?” ...De verste sakene er når de griper inn for sent, og det er nok gjerne når ungdommene er blitt 14-15 og ufordragelige og skaden er skjedd. Da er det ikke lett å lage tiltak til de. Nei, da er det for sent..”.

Dommeren peker her på et dilemma når barnevernet overtar omsorgen for et barn; hvorvidt barnet får en god nok omsorgssituasjon etter flyttingen. Hun stiller spørsmål ved hva som er ”minst skadelig” for barnet, og hvorvidt man heller bør ”reparere” det man har, fremfor å flytte barnet. Hun viser videre til at de verste sakene er når barnevernet griper inn for sent, når barnet er blitt ungdom og ”skaden er skjedd”.

Undersøkelser viser at mange barn som plasseres i fosterhjem, opplever flere brudd og flyttinger i etterkant, som medfører at omsorgssituasjonen preges av ustabilitet og manglende kontinuitet. En undersøkelse i regi av Barnevernets utviklingscenter på

Vestlandet og NOVA viser at av de undersøkte fosterbarna, hadde hver 4 ungdom hatt mellom 5 og 12 flyttinger, ofte grunnet at plasseringen hadde ”brutt sammen” (Havik & Christiansen, 2009).

* **Barnevernstenkning**

Fylkesnemndslederen gir uttrykk for at man i fylkesnemnda kan bli påvirket av barnevernstenkningen slik at fokus dreier seg bort fra jussen. Nemndlederen viser til saker om akutt plassering av barn der det ikke nødvendigvis er juridisk hjemmel for det:

” Her møter jo barneverntjenesten med sitt fokus, så det kan nok hende at man med tid og stunder blir litt dratt imot slik barneverntjenesten tenker. Man ser det i noen av akuttsakene, der det er spørsmål om det i hele tatt er hjemmel når man har fattet akuttvedtak. Man ser at ungen overhodet ikke har det bra. Man kan se at her er det ikke hjemmel, men så tenker jeg: ”skal vi dra litt på dette her?” ...”

og:

” ..For eksempel i akuttsakene, jeg har nok sagt ja noen ganger der jeg burde ha sagt nei..Disse akutthjemlene har nok blitt brukt litt av sikkerhet, men det skal være skikkelig akutt.....Noen ganger tenker jeg som så: ”ja,ja, blås i den jussen, se på den ungen!””

Fylkesnemnda kan altså fatte midlertidig vedtak om akutt plassering av barn. Dette gjelder akuttsituasjoner der barnet er i fare for å kunne bli vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet. Akuttvedtak hjemles i barnevernlovens § 4-6.2 ledd og er et tvangsvedtak. Midlertidige vedtak kan også fattes med foreldres samtykke, de hjemles da etter § 4-6.1. ledd.

Fylkesnemndslederen medgir at selv om det ikke finnes juridisk hjemmel for en akutt plassering, hender det at man fatter et slikt vedtak, da man vurderer det opp mot hensynet til hvordan barnet faktisk har det. Her kan man stille spørsmål ved hvorvidt barnets og foreldres rettssikkerhet blir tilstrekkelig ivaretatt ved slike vurderinger. Samtidig viser det også hvilke vanskelige avgjørelser som skal tas, når beslutningene handler om barns omsorgssituasjon. Oppedal (2008) har forsket på akutt plasseringer i barnevernet, og viser til at et betydelig antall akuttvedtak har blitt godkjent av

fylkesnemnda uten de holder mål etter lovens krav, og at dette utgjør et rettssikkerhetsproblem .

*** Inngripende beslutninger**

Fylkesnemndslederen sammenlikner videre barnevernsaker med straffesaker. Han påpeker at det er svært vanskelige beslutninger som tas i saker om omsorgsovertakelser fordi de er så inngripende i barns liv og fremtid:

” Som tingrettsdommer kunne det være snakk om to millioner fra eller til...Det var penger, men her er det barn. På den annen side er de vedtakene vi gjør så inngripende...Jeg ville heller blitt dømt til 3 år i fengsel enn at noen tok ungene mine., så det er ganske vanskelig...”.

Omsorgsovertakelser handler om barns livsvilkår, og det er tydelig at nemndslederen lar seg berøre på en helt annen måte i møte med barn i omsorgssviktsituasjoner, enn i saker som omhandler eksempelvis materiell vinning som i straffesaker. Det sier kanskje noe om kompleksiteten som preger en barnevernsak, og hvor inngripende slike avgjørelser er for de familiene som blir berørt.

5.7. Oppsummering av funnene

Hovedfunnene i empirien kan oppsummeres på følgende måte:

Barnets deltakelse

- Pers synspunkter ble i liten grad vektlagt i fylkesnemndsvedtaket og synspunktene var fraværende i tingrettsdommen.
- Saynabs synspunkter ble sterkt vektlagt i fylkesnemndsvedtaket, men var fraværende i tingrettsdommen.

- Fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren hørte i liten grad på de yngre barna. De mente barn bør høres fra de er ca.10 år og oppover.
- Fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren uttrykte at barns lojalitet kan hindre at barnets oppriktige mening kommer fram.

Omtale av barnet og barnets behov

- I fylkesnemndsvedtaket omtales Per og Saynab i stor grad ut fra diagnostiske vendinger og problematferd.
- Styrkeperspektivet er fraværende i fylkesnemndsvedtakene; lite fokus på barnas ressurser, kompetanse og resiliens.
- I fylkesnemndsvedtakene omtales barna ut ifra et barnebeskyttelsesperspektiv.
- I tingrettsdommen omtales Saynab i stor grad utfra et aktørperspektiv med fokus på ressurser og mestring.
- Emma er i svært liten grad omtalt i fylkesnemndsvedtaket, og er fraværende i tingrettsdommen.

Barnets rettigheter

- Barnets rettigheter var fraværende i alle fylkesnemndsvedtakene og tingrettsdommene. Unntaket var prinsippet om ”barnets beste” som ble henvist til i alle sakene.
- FNs barnekonvensjon ble ikke henvist til i noen av fylkesnemndsvedtakene eller tingrettsdommene.
- Fylkesnemndslederen uttrykte at barnekonvensjonen i liten grad ble henvist til i saker om omsorgsovertakelser i fylkesnemnda.

- Tingrettsdommeren uttrykte at barnekonvensjonen i stor grad ble ivaretatt gjennom norsk lov. Dommeren mente likevel det var et større fokus på den europeiske menneskerettighetskonvensjon enn barnekonvensjonen i retten.

Syn på hjelpetiltak

- I saksdokumentene ble hjelpetiltak i liten grad vurdert ut ifra barnas behov. Det var i stor grad foreldrenes behov som ble gjenstand for diskusjon, både i fylkesnemndsvedtakene og i tingrettsdommene.
- Både fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren hadde et tilbakeskuende perspektiv når hjelpetiltak skulle vurderes; hvorvidt foreldrene hadde klart å nyttiggjøre seg hjelpetiltak tidligere, fikk betydning for hvordan hjelpetiltak ble vurdert i rettsapparatet.

Syn på omsorgsovertakelse

- Fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren mente ikke at det var for lett å få igjennom en omsorgsovertakelse i rettsapparatet.
- Fylkesnemndslederen uttrykte at fylkesnemnda hadde en dreining mot barnevernstenkning, og at akutt plasseringer noen ganger ble godkjent uten lovhjemmel.
- Tingrettsdommeren stilte spørsmål ved hvorvidt barnevernet klarte å fremskaffe stabile og gode nok fosterhjem for barna som kommer under offentlig omsorg.

I neste kapittel gjøres en mer utførlig oppsummering av funnene i undersøkelsen. Her vil jeg også drøfte hvilke konsekvenser funnene, sammenholdt med teori og annen forskning kan ha for sosialt arbeid.

KAPITTEL 6. OPPSUMMERING, KONKLUSJON OG KONSEKVENSER

Denne oppgaven er en kvalitativ studie som består av en dokumentanalyse av fylkesnemndsvedtak og tingrettsdommer, supplert med intervju. Jeg har analysert vurderinger om omsorgsovertakelse av barn etter lov om barneverntjenester § 4-12. Utvalget er 3 vedtak om omsorgsovertakelse fra fylkesnemnda og de 3 tilhørende dommene fra tingretten der omsorgen ble opphevet. For å tilføre dokumentanalysen større dybde, har jeg supplert den med kvalitative intervju av en fylkesnemndsleder og en tingrettsdommer. Analysetemaene suppleres med deres betraktninger omkring omsorgsovertakelser generelt. Jeg har benyttet det kvalitative forskningsintervju som utgangspunkt for intervjuene. Analysen er gjort innenfor en hermeneutisk forståelses- og fortolkningsramme.

Formålet med undersøkelsen er å belyse hvilket syn på barn som gjenspeiles i fylkesnemnda og tingrettens vurderinger. Å overta omsorgen for et barn er en alvorlig inngripen i den private sfære. I hvilken grad barnet høres i rettsprosessene, og hvordan barnets rettigheter og behov ivaretas i denne prosessen er derfor sentralt i undersøkelsen.

Problemstillingen i oppgaven er :

Hvilket syn på barn gjenspeiles i vurderingene om omsorgsovertakelser i fylkesnemnda og tingretten og i hvilken grad kommer barneperspektivet til uttrykk?

Ut fra problemstillingen belyste jeg følgende forskningsspørsmål:

- I hvilken grad kommer barnets deltakelse til uttrykk i beslutningsprosessene og hvordan blir barnets synspunkter vektlagt?
- Hvordan omtales barnet og barnets behov?
- I hvilken grad blir barnets rettigheter omtalt og vist til i avgjørelsene?
- Hvilke syn på hjelpetiltak og omsorgsovertakelse er fremtredende i fylkesnemnda og tingretten?

Hovedfunnene i analysen :

- Kun det eldste barnets synspunkter kom tydelig til uttrykk og ble vektlagt i fylkesnemndsvedtakene. I tingrettsdommene var barnas synspunkter fraværende.
- De små barnas synspunkter ble i liten grad vektlagt av fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren. De mente barn bør høres fra de er ca 10 år og oppover.
- Fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren mente at barns lojalitet kan være en hindring for at barns oppriktige mening uttrykkes.
- To av barna ble i fylkesnemndsvedtakene i stor grad omtalt ut fra diagnostiske beskrivelser og problematferd. Den ene tingrettsdommen hadde et stort fokus på barnets ressurser og styrker.
- I de fleste kasusene ble barna viet liten oppmerksomhet. Det var foreldrene som var i fokus. Der barna ble beskrevet var det hovedsaklig fra et utenfra- og voksen perspektiv.
- Barnas rettigheter var fraværende i saksdokumentene med unntak av generelle henvisninger til prinsippet om barnets beste. FNs barnekonvensjon ble ikke henvist til.
- Hjelpetiltak ble hovedsaklig vurdert ut fra foreldrenes behov og ikke barnas behov.

*** Barnets deltakelse**

Som tidligere beskrevet har det de siste årene blitt økt fokus på barns deltakelse i barnevernet. Etter at barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk lov ble barnevernlovens § 6-3 om barnets rett til å bli hørt, nedjustert fra 12 til 7 år, med åpning for at også yngre barn kan høres. Barnekonvensjonen som Norge er forpliktet å følge, har som nevnt ingen nedre aldersgrense for når barn skal høres. I denne undersøkelsen har vi sett at 5 år gamle Per i liten grad har fått komme til orde og uttrykke sine meninger. I den grad han har blitt hørt, er hans utsagn blitt mistrodd. I tingrettens vurdering er hans synspunkter fraværende, på lik linje med 15 år gamle Saynab. Tingrettsdommeren mente at et barn på 7 år ”nesten” var for ung til å kunne uttale seg i saker om omsorgsovertakelser. Både fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren mente at barn måtte være eldre for at synspunktene deres skulle tillegges noen vekt, og helst når de ble ungdommer.

Fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren mente at barns lojalitet kunne være en hindring i forhold til barns troverdighet, og hvorvidt barns utsagn er oppriktige. Mine funn viser at i disse undersøkte kasusene, har barnas synspunkter i liten grad kommet til uttrykk i vurderingene, og i liten grad blitt vektlagt. Unntaket er fylkesnemndsvedtaket om 15 år gamle Saynab der hennes synspunkter er vektlagt i avgjørelsen om omsorgsovertakelse. Likevel er hennes synspunkter fraværende i tingrettens vurdering. Funnene samsvarer i noen grad med fylkesnemndslederen og tingrettsdommerens oppfatning om at det er de eldre barnas synspunkter som tillegges vekt i sakene. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt Pers og Saynabs rett til å bli hørt etter barnevernlovens § 6-3, 1.ledd og barnekonvensjonens artikkel 12 er tilstrekkelig ivaretatt. I disse kasusene har Per og Saynabs synspunkter kun blitt uttrykt i fylkesnemndas vurdering.

*** Omtale av barnet og barnets behov**

I gjennomgangen av teoretiske perspektiver, beskrev jeg hvordan utviklingen i barnevernet har gått fra å betrakte barnet som uselvstendig, sårbart og avhengig til at barnet i større grad ses som en kompetent aktør som deltar og har innflytelse på sitt eget liv. Man søker å ha et barneperspektiv i barnevernet. Mine funn viser at barna i utvalget i liten grad er synlige i fylkesnemndas og tingrettens vurderinger. Det er foreldrene som er i fokus i diskusjonene. Omtale av ett år gamle Emma er helt utelatt i tingrettens vurdering.

I den grad barna omtales, er det oftest i *diagnostiske vendinger* og *utfra problematferd*. Barna er i liten grad blitt betraktet som kompetente aktører. Det er svært lite fokus på barnas mestring, resiliens og sosiale kapital. Unntaket er likevel tingrettens vurdering av Saynab, der det fremkom et klart styrke- og aktørperspektiv. Fokuset var på hennes ressurser og mestring. I kasusene omtaler fylkesnemnda barna hovedsaklig utfra et *barnebeskyttelsesperspektiv* der barnets sårbarhet er i fokus.

Videre beskriver fylkesnemnda og tingretten barna hovedsaklig utfra et *voksen- og utenfra perspektiv*. Det er de voksnes beskrivelser av barna som uttrykkes. Barnas egne subjektive opplevelser, erfaringer og behov er i liten grad til stede. Dette peker igjen på at *barneperspektivet* er lite ivaretatt.

* **Barnets rettigheter**

Som tidligere beskrevet, betraktes barn i dag i større grad som et rettssubjekt med krav på rettigheter som skal ivaretas. I den nye barnevernloven av 1992 fikk barn flere rettigheter og rettssikkerheten ble bedre ivaretatt. I tillegg er FNs barnekonvensjon blitt inkorporert i norsk lovgivning . Til tross for dagens store rettighetsfokus, viser mine funn at barns rettigheter er fraværende i alle kasusene. Unntaket er henvisningen til barnevernlovens §4-1 om prinsippet ”hensynet til barnets beste”. I 5 av 6 saker ble imidlertid prinsippet ikke drøftet.

Ingen av kasusene har henvisning til FNs barnekonvensjon. Funnene stemmer godt overens med fylkesnemdslederens oppfatning om barns rettigheter i omsorgsovertakelsessaker. Fylkesnemdslederen mente at barnekonvensjonen i liten grad ble henvist til i fylkesnemnda. I følge ham var det lite fokus på barns rettigheter, og konvensjonen fikk heller ingen praktisk konsekvens i anvendelsen av lovhjemler i saker om omsorgsovertakelser. Nemdslederens synspunkter understøttes langt på vei av tingrettsdommerens utsagn. Tingrettsdommeren mente også at det i liten grad henvises til barnekonvensjonen i saker om omsorgsovertakelser. Hun pekte på at det helst er den europeiske menneskerettighetskonvensjonen som er ”framme i tankegodset”. I intervjuet med tingrettsdommeren kom dette også tydelig fram, ettersom hun refererte til denne konvensjonen i langt større grad enn til barnekonvensjonen.

Både fylkesnemdslederen og tingrettsdommeren mente for øvrig at barns rettigheter i stor grad ble ivaretatt gjennom internrettslige regler og barnevernloven. Tingrettsdommeren pekte også på at å anvende barnekonvensjonen i vurderingene, kunne betraktes som en ”motesak” for å vise at man kunne konvensjonene.

Mine funn om fravær av rettigheter i undersøkelsen, kan tyde på at barna i kasusene ikke ble betraktet som *rettssubjekter*. Det kan være ulike grunner til at rettighetsfokuset mangler. En årsak kan være at det i stedet forekommer et foreldrerettighetsperspektiv, der foreldrenes rettigheter får fokus, eller fordi barna betraktes ut ifra et barnebeskyttelsesperspektiv.

* Syn på hjelpetiltak og omsorgsovertakelse

I følge barnevernlovens § 4 -12.2. ledd, kan ikke omsorgsovertakelse vedtas dersom det kan skapes en tilfredsstillende omsorgssituasjon ved bruk av frivillige hjelpetiltak.

Mine funn i kasusene om Per, Saynab og Emma, viser at hjelpetiltak i svært liten grad ble vurdert ut ifra barnas behov. Det var i stor grad foreldrenes behov som ble gjenstand for diskusjon, både i fylkesnemndsvedtakene og i tingrettsdommene. I tingrettsdommen om Saynab ble ikke hjelpetiltak vurdert. Verken i fylkesnemndsvedtakene eller i tingrettsdommene, var barnet i sentrum for vurderingene. Å ha et barneperspektiv som innebærer å ha barnet i sin synsvinkel, var lite fremtredende i vurderingene om hjelpetiltak. I stedet var det et foreldreperspektiv som dominerte.

Om barnevernets bruk av hjelpetiltak pekte tingrettsdommeren på at dette kunne variere fra sak til sak; i noen familier kunne det være utstrakt bruk, mens i andre familier var det for lite tiltak. Hun mente også at barnevernet noen ganger hadde en ”begrenset fantasi” i forhold til utvalget av hjelpetiltak. Både tingrettsdommeren og fylkesnemndslederen hadde et *tilbakeskuende* perspektiv når hjelpetiltak skulle vurderes. Hvorvidt foreldrene hadde klart å nyttiggjøre seg hjelpetiltak tidligere, fikk betydning for hvordan hjelpetiltak ble vurdert i rettsapparatet. Fylkesnemndslederen ga uttrykk for at han hadde liten tiltro til foreldrenes evne til å nyttiggjøre seg hjelpetiltak. Han fremholdt at når sakene først var kommet til fylkesnemnda, skyldtes det at foreldrene ikke ”eier” ressurser.

Når det gjelder syn på omsorgsovertakelse, mente både fylkesnemndslederen og tingrettsdommeren at det ikke var for lett å få igjennom en omsorgsovertakelse i rettsapparatet. Fylkesnemndslederen mente likevel at fylkesnemnda hadde en dreining mot barnvernstenkning og at akutt plasseringer noen ganger ble godkjent uten lovhjemmel. Tingrettsdommeren var opptatt av hvorvidt barnevernet var i stand til å fremskaffe stabile og gode nok fosterhjem for barna som kommer under offentlig omsorg.

Konklusjon

Funnene i denne undersøkelsen viser at synet på barna som gjenspeiles i fylkesnemnda og tingrettens vurderinger i de nevnte kasusene, i stor grad bærer preg av et *beskyttelses- og sårbarhetsperspektiv*. Barna fremstår i liten grad som kompetente aktører, eller som aktive rettssubjekter. Barna er lite synlige i saksdokumentene, det er foreldrene som er viet mest oppmerksomhet. Barneperspektivet er lite fremtredende. I analysen av kasusene er det lite som tyder på at det har skjedd et paradigmeskifte i synet på disse barna. Paradigmeskiftet innebærer som tidligere nevnt at man bl.a. går fra problem- til ressursorientering, der barnets ressurser, erfaringer og kompetanse får økt fokus. Denne undersøkelsen har tvert imot vist at barna i stor grad beskrives i diagnostiske vendinger. Undersøkelsen viser også at barnets stemme i liten grad har kommet til orde i vurderingene i de fleste sakene, og det kan stilles spørsmål ved hvorvidt retten til deltakelse har blitt godt nok ivaretatt.

Funnene mine samsvarer i stor grad med forskning som jeg har vist til tidligere i undersøkelsen. Som nevnt har Mons Oppedal (2008) forsket på akutt plasseringer av barn, og i saksdokumentene var barnas synspunkter omkring plasseringene fraværende. Også annen forskning viser at barn ikke høres i tilstrekkelig grad i barnevernet. Bl.a. Astrid Strandbus forskning (2007) omkring barns deltakelse i familierådsmodellen har vist at barnas synspunkter ikke tas godt nok hensyn til i beslutningen. Som tidligere beskrevet, har Kirsten Sandberg (2003) forsket på barns rettigheter ved tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse. Hennes forskning viste at barns rettigheter, og hensynet til barnets beste ikke alltid blir tilstrekkelig ivaretatt i slike saker.

I utredningsrapporten til Karl Harald Søvig om barnets rettigheter, vises det til at en utfordring for norsk rett ikke bare er å utvide barnets rettigheter; ”*men å se til at regler om barn utformes og praktiseres med et barneperspektiv*” (2009, s. 185). Å ha et barneperspektiv i barnevernsarbeidet innebærer da at også jussen må tilpasses slik at barneperspektivet ivaretas.

Konsekvenser for sosialt arbeid

Funnene i denne undersøkelsen, sammenholdt med teori og annen forskning kan peke på ulike konsekvenser for sosialt arbeid i saker om omsorgsovertakelser.

Ettersom FNs barnekonvensjon er implementert i norsk lov, går den foran annen lovgivning ved motstrid. I følge barnekonvensjonen har barn rett til å uttale seg når det fattes beslutninger i saker som berører det, uavhengig av alder, og det skal tas hensyn til barnets synspunkter ut ifra alder og modenhet. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt denne rettigheten ivaretas i tilstrekkelig grad når beslutningene om omsorgsovertakelser fattes. Det kan virke som det i rettsapparatet er et fokus på barnevernlovens 7års ”grense” for når barn skal høres. I rapporten fra Søvig (2009) som jeg har henvist til, vises det som nevnt til at barn fra 7 års alder som regel får uttale seg i fylkesnemnda og tingretten. I forskriften om barnets talsperson, er det fylkesnemnda som oppnevner dette. Fylkesnemnda står fritt til å vurdere fra hvilken alder barn skal få oppnevnt talsperson. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt barn får oppnevnt talsperson først fra de er 7 år. Dersom en slik praksis eksisterer, kan det være en hindring for de yngre barnas mulighet for deltakelse og inkludering i sin egen sak.

Andre funn i undersøkelsen, sammen med teori og forskning, tyder på at mange barn kan oppleve det som vanskelig å formidle sine synspunkter om omsorgsovertakelse, spesielt i situasjoner der lojaliteten til foreldrene kan være sterk. En utfordring for beslutningstakerne er derfor hvorvidt voksne som skal ivareta barnet i slike samtaler, har gode nok forutsetninger og samtaleferdigheter til å mestre denne oppgaven. I denne sammenheng kan det stilles spørsmål ved om personer som utnevnes til talsperson, har gode nok kvalifikasjoner til å påta seg slike krevende verv. Et spørsmål som også kan trekkes inn her, er hvorvidt barnet opplever å ha god nok tillit til sin talsperson, slik at barnet kan være i stand til å fremme sine synspunkter. Som nevnt er det fylkesnemnda som oppnevner talsperson, og ofte er dette en person som er fremmed for barnet. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt ordningen er tilpasset ut ifra et barneperspektiv, der man må ta utgangspunkt i hva som er barnets opplevelse av situasjonen, og hva som er barnets behov. For at barn skal være i stand til å fremme sine synspunkter, må det tilrettelegges for det. For barn som opplever det som vanskelig å gi uttrykk for sine meninger, bør det vurderes hvorvidt det å

snakke med en fremmed voksen kan være en ekstrabelastning og hindring for deltakelse. Hvordan barn i saker om omsorgsovertakelser opplever ordningen med talsperson og deltakelse, kunne vært et interessant tema for videre forskning.

Det knytter seg også utfordringer til ivaretagelsen av barns rettigheter i saker om omsorgsovertakelser. Det kan stilles spørsmål ved hvorvidt barnevernet og rettsapparatet i tilstrekkelig grad ivaretar barns rettigheter i henhold til barnekonvensjonen. Som nevnt har norske myndigheter fått kritikk for at barnekonvensjonen ikke er gjort godt nok kjent i fagmiljøer. Jeg har omtalt forskning (Lassen & Stang, 2008) hvor det bl.a. stilles spørsmål ved om barnekonvensjonens artikkel 19 (barnets rett til beskyttelse mot vold og overgrep) blir godt nok ivaretatt i barnevernloven. Hvordan barns rettigheter ivaretas i saker om omsorgsovertakelser, kan også være et tema for videre forskning.

LITTERATUR

- Andersson, G. (2002). Børn i det sociale arbejde- en magtesløs gruppe? I: A. Meeuwisse, H. Swärd & S. Sunesson (Red.). *Socialt arbejde: En grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag a/s.
- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg: riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Backe-Hansen, E. (Red.). (2003). *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Barne- og familiedepartementet. (1993). *Forskrift om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda*. Hentet 20 oktober 2009 fra http://www.law.yale.edu/rcw/rcw/jurisdictions/euron/norway/Nor_Reg_Spokespers.pdf
- Barne- og likestillingsdepartementet og Utenriksdepartementet (2008). *Barnets rettigheter: Norges fjerde rapport til FNs komité for barnets rettigheter 2008*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). *Snakk med meg: en veileder om å snakke med barn i barnevernet*. Hentet 20 oktober 2009 fra http://www.regjeringen.no/pages/2217527/Snakk%20med%20meg_web.pdf
- Barnevernets utviklingscenter i Nord -Norge (u.å.). *Samtale med barn i barnevernet*. Hentet 19 oktober 2009 fra <http://www.bvunn.no/?id=198>.
- Borge, I. A. H. (2003). *Resiliens: Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Brannen, J. O. B., M. (Red.). (1996). *Children in Families: Research and Policy*. London: Falmer Press.
- Brodersen, R. B., Bråten, F., Reiersgaard, A., Slethei, K., & Ågotnes, K. (2007). *Tekstens autoritet: tekstanalyse og skriving i akademia*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunkholdt, V. (2006). Barnets beste- mellom kontinuitet og stabilitet. I: R. Føllesø (Red). *Sammen om barnevern: Enestående fortellinger, felles utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunkholdt, V., & Sandbæk, M. (2008). *Praktisk barnevernarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap, jus og humaniora (NESH) (u.å.). *Etiske retningslinjer*. Hentet 20 oktober 2009 fra

<http://etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/>

- Dominelli, L. (2004). *Social work: theory and practice for a changing profession*. Cambridge: Polity Press.
- Falck, S. (2000). Hvorfor fylkesnemnd? I: S. Falck & T. Havik (Red.), *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Fellesorganisasjonen (FO) (2002). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Hentet 19 oktober 2009 fra <http://www.fo.no/getfile.php/Filer/01%20FO-sentralt%20filer/Trykksaker/yrkesetisk.pdf>
- FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20.november 1989.
- Follesø, R. (Red.). (2006). *Sammen om barnevern: enestående fortellinger, felles utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker region vest. (2008). *Årsrapport 2008..*
- Giddens, A. (1996). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels forlag.
- Gilje, N., & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjærum, B. (2006). Mestring av omfattende problemer hos barn og foreldre: har vi empirisk kunnskap å bygge på? I: B.Gjærum, B.Grøholt & H. Sommerschild (Red.), *Mestring som mulighet: I møte med barn, ungdom og foreldre*. Aurskog: Universitetsforlaget.
- Grinde, T. V. (2000). Fakta om fylkesnemndene og aktuelle spørsmål. I: S. Falck & T. Havik (Red.), *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Haug, V., & Horverak, S. (2009). Barns deltakelse og ressurstilgang på ulike nivåer sett i lys av sosial kapital. *Norges Barnevern*, 86(2), 76-88.
- Haugli, T. (2008). Hensynet til barnets beste. I: N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (Red.), *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Havik, T. (2004). Det barnefaglige kunnskapsgrunnlaget. I: T. Havik, M. Y. Larsen, S. Nordstoga & J. Veland, *Barnevernet: Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Havik, T., & Christiansen, Ø. (2009). Plassert av barnevernet. *Norges Barnevern*, 86(1), 28-39.
- Hennum, N. (1997). Å være 16 år og vanskelig: noe nytt under solen? I: E. Backe-Hansen & T. Havik (Red.), *Barnevern på barns premisser*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Holgensen, G., & Tellefsen, M. (2003). *Barnet og loven: lovtekster med kommentarer for deg som arbeider med barn*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Horverak, S., Omre, C., & Schjelderup, L. E. (2002). *Familierådslag: demokrati og beslutninger i norsk barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Horwath, J. (2000). *The Child's world: assessing children in need*. Philadelphia, PA: Jessica Kingsley Publishers.
- Høstmælingen, N. (2003). *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høyland, J. (2003). Saksbehandlingen i fylkesnemnda. I: S. Tjomsland (Red.), *Barnevern og omsorgsovertakelse*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Innjord, F. (2003). Saksbehandlingen ved domstolene. I: S. Tjomsland (Red.), *Barnevern og omsorgsovertakelse*. Oslo: Kommuneforlaget.
- International Federation of Socialworkers (u.å.). *Definisjon av sosialt arbeid*. Hentet 19. oktober 2009 fra <http://www.ifsw.org/p38000410.html>.
- International Federation of Socialworkers (u.å.). *Ethics in Social Work, Statement of Principles: Human Rights and Human Dignity*. Hentet 19. oktober 2009 fra http://www.ifsw.org/cm_data/Ethics_in_Social_Work_Statement_of_Principles_-_to_be_publ_205.pdf
- Iversen, O. (2000). Hvorfor griper barnevernet inn, og hvilken hjelp hadde barna fått? I: S. Falck & T. Havik (Red.), *Barnevern og fylkesnemnd*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Jacobsen, D. I. (2003). *Forståelse, beskrivelse og forklaring: innføring i samfunnsvitenskapelig metode for helse- og sosialfagene*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johannesen, A., Tufte, P.A. & Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Juul, R. (2004). Barnevernarbeideres barneperspektiv og praksiser i møte med barn og unge i vanskelige livssituasjoner. *Norges Barnevern*, 81(1), 11-22.
- Kinge, E. (2006). *Barnesamtaler: Det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillsvansker*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Larsen, M. Y. (2004). Barnets rettslige stilling i barnevernlovgivningen. I: T. Havik, M. Y. Larsen, S. Nordstoga & J. Veland, *Barnevernet: Forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lassen, R., & Stang, E. G. (2008). Barns rett til familie og omsorg, særlig om barnevernet. I: N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (Red.), *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leadbeater, B., Dodgen, D., & Solarz, A. (2005). The Resilience Revolution: A Paradigm Shift for Research and Policy? I: R. D. Peters, B. Leadbeater & R. J. McMahon (Red.), *Resilience in Children, Families, and Communities: Linking Context to Practice and Policy*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Levin, I., & Trost, J. (2005). *Hverdagsliv og samhandling: Med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lien, R. S., Nilssen, E., & Næss, S. (2000). Rettsliggjøringen av barnevernet - til barnets eller foreldrenes beste? *Norges Barnevern*, 77(1-2000), 28-41.
- Lov 1992-07-17 nr 100: Lov om barneverntjenester, (1992). Hentet 19 oktober 2009 fra <http://lovdata.no/cgi-wift/wiftloksok?sys=1&felt=titt&emne=barnevernloven&PROS=02>
- Lurie, J. (2003/2004). The Tension Between Protection and Participation: General Theory and Consequences as Related to Rights of Children, Including Working Children. *Journal of Social Work Theory and Practice* (Journal Issue 7, 2003/2004). Hentet 20 oktober 2009 fra http://www.bemidjstate.edu/academics/publications/social_work_journal/issue07/articles/Tension.htm
- Marthinsen, E. (2003). *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge, Trondheim.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self & Society: Works of George Herbert Mead, I*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nysæther, L. A. (2005). Sosial kapital i samfunnsorientert sosialt arbeid. I: S. Oltedal & M. Skytte (Red.), *Kritisk sosialt arbeid: å analysere i lys av teori og erfaringer*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ogden, T. (1997). Hva kjennetegner sosialt kompetente barn? I: E. Backe-Hansen & T. Havik (Red.), *Barnevern på barns premisser*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Olsen, B. K. (2002). Historisk perspektiv på rettsikkerheten i barnevernet. I: A. Kjøenstad (Red.), *Barnevern, fylkesnemnder og rettssikkerhet*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Omre, C., & Schjelderup, L. (2006). Barn i voldsrammede familier. I: C. Omre, L. Schjelderup & R. S. Østerhaug (Red.), *Fasetter av sosialt arbeid*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Oppedal, M. (2008). *Akutthjemlene i barnevernloven*. Gyldendal akademisk, Oslo.
- Paulgaard, G. (1997). Feltarbeid i egen kultur: Innenfra, utenfra eller begge deler? I: E. Fossåskaret, O. L. Fuglestad & T. H. Aase (Red.), *Metodisk feltarbeid: Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Redd Barna (2009). *Children`s rights in Norway: Key issues of concern*. Hentet 20 oktober 2009 fra http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=22057
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sandberg, K. (2003). *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sandberg, K. (2008). Barns rett til å bli hørt. I: N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (Red.), *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schaffer, H. R. (2005). *Børnepsykologi*. København: Hans Reitzels forlag.
- Schjelderup, L., Omre, C., Marthinsen, E., Horverak, S., & Hyrve, G. (2005). Mot et nytt barnevern. I: L. Schjelderup, C. Omre & E. Marthinsen (Red.), *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Seim, S. & Slettebø, T. (Red.). (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skog, O.-J. (2004). *Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Smith, L. (2008). FNs konvensjon om barnets rettigheter. I: N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (Red.), *Barnekonvensjonen: Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Sommer, D. (1997). *Barndomspsykologi: Utvikling i en forandret verden*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Sommer, D. (2003). *Barndomspsykologi: Utvikling i en forandret verden*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sommer, D. (2004). *Barndomspsykologiske facetter*. Århus: Systime Academic.
- Sommer, D. (2006). Oppdragelse, sosialisering og verdiformidling i senmoderniteten: nye perspektiver. I: J. B. Johansen & D. Sommer (Red.), *Oppdragelse, danning og sosialisering i læringsmiljøer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stang, E. G. (2007). *Det er barnets sak: barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Universitetsforlaget, Oslo.
- St.meld.40 (2001-2002). *Om barne- og ungdomsvernet*. Hentet 19 oktober 2009 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/stmeld/2001-2002/stmeld-nr-40-2001-2002-/6.html?id=471183>
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Institutt for pedagogikk og lærerutdanning, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Søvig, K. H. (2009). *Barnets rettigheter på barnets premisser: Utfordringer i møtet mellom FNs barnekonvensjon og norsk rett*. Barne- og likestillingsdepartementet. Hentet 20 oktober 2009 fra http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnets%20rettigheter/Utredning_Sovig_end_versj.pdf
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thrana, H. M. (2008). *Vil jeg bestemme?: om barn og ungdoms medvirkning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tiller, P. O. (2000). *Studier i barndom*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Tjomsland, S. (Red.). (2003). *Barnevern og omsorgsovertakelse*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Watt Boolsen, M. (2006). *Kvalitative analyser: at finde årsager og sammenhænge*. København: Reitzel.
- Øvreeide, H. (2000). *Samtaler med barn: Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Vedlegg 1

Intervjuguide

1. Frivillige hjelpetiltak skal som regel være prøvd før en går til omsorgsovertakelse. Hva er dine erfaringer når det gjelder barnevernets bruk av hjelpetiltak?

-Kunne omsorgsovertakelser vært unngått hvis barnevernet var flinkere til å iverksette riktige frivillige hjelpetiltak i hjemmet?

-Bør barnevernet satse mer på frivillige hjelpetiltak framfor omsorgsovertakelse?

2. Hva er dine erfaringer når det gjelder barns deltakelse og medvirkning i saker om omsorgsovertakelse?

-i hvilken grad kan man stole på barnets synspunkter i saker om omsorgsovertakelser?

-Når er det rimelig å legge vekt på barnets meninger?

-Ser du noen dilemma/problem knyttet til barns medvirkning i saker om omsorgsovertakelser?

3. Fortell om dine erfaringer i forhold til det biologiske prinsipp; at det som utgangspunkt er best for barn å vokse opp hos sine biologiske foreldre.

-hvordan synes du dette prinsippet blir tatt hensyn til/vektlagt i beslutninger om omsorgsovertakelser?

4. I saker om omsorgsovertakelser kan foreldre ofte si at de vil ta imot frivillige hjelpetiltak for å kunne beholde barnet. Hva er dine erfaringer på dette?

5. Er det noen typer problematikk du mener går igjen i saker om omsorgsovertakelse?

6. Fortell om dine erfaringer i forhold til barns rettigheter i saker om omsorgsovertakelse

- man har blitt mer opptatt av å anerkjenne barnet som et rettssubjekt som har rettigheter
-synes du barnets rettigheter blir henvist til, i saker om omsorgsovertakelser? I så fall, hvilke rettigheter henvises til? Og mener du i så fall at de får betydning for utfallet av saken? Vil det, slik du ser det, være naturlig at barns rettigheter blir vist til i saker om omsorgsovertakelser?

7. Noen kan mene at det er for lett å få igjennom tvangsvedtak om omsorgsovertakelse, har du noen synspunkter på dette?

Vedlegg 2

Til: xxxxTingrett v/xxxx

Datainnsamling i forbindelse med masteroppgave i sosialt arbeid

Viser til telefonsamtale med x og x vedr. min datainnsamling til masteroppgave i sosialt arbeid. Jeg er student ved universitetet i Stavanger.

Tema for oppgaven er som nevnt saker om omsorgsovertakelser som har vært til behandling i fylkesnemnda i x og i x tingrett. Jeg ønsker å se nærmere på vedtak der fylkesnemnda har vedtatt omsorgsovertakelse i h.h.t. barnevernloven §4-12, men der tingretten har opphevet omsorgen etter anke fra foreldrene.

I undersøkelsen ønsker jeg å sammenligne tingrettens vurderinger og argumentasjon med fylkesnemndas, og se på hvilken måte tingrettens vurderinger skiller seg fra fylkesnemnda. Det er bl.a ønskelig å se på fylkesnemndas og tingrettens vurderinger/argumentasjon i forhold til:

- synet på barnet og barnets medvirkning
- synet på foreldre og det biologiske prinsipp
- synet på hva som er barnets beste.

I forhold til datainnsamling ønsker jeg å innhente 5 ulike fylkesnemndsvedtak der kommunen har fått medhold i omsorgsovertakelse etter bvl § 4-12, men som har blitt anket til tingretten, og der omsorgen har blitt tilbakeført til foreldrene. Det vil da være nødvendig å også få dommene fra ankebehandlingen i tingretten. For å slippe innhenting av samtykke fra partene i sakene, er det ønskelig at de aktuelle vedtakene og dommene blir anonymisert.

Utvalget, slik jeg har tenkt, er 5 familier der det er blitt ført sak om omsorgsovertakelse i h.h.t. bvl. §4-12 for ett eller flere barn i hver familie, og der barna har vært i alderen 7-14 år da saken har blitt behandlet i fylkesnemnda og tingretten. Da jeg selv arbeider i barneverntjenesten i x kommune, er det viktig at datamaterialet ikke omhandler saker fra x. Dette da jeg kan ha personlig kjennskap til saken og det vil være uheldig i forhold til krav om anonymitet for privat part.

Jeg setter stor pris på tingrettens behjelpelighet med å fremskaffe aktuelle vedtak og dommer til min undersøkelse. Grunnet tidsmessige ressurser, håper jeg å få tilsendt sakene så snart som mulig og innen april -09.

Som ledd i oppgaven er det også ønskelig å foreta et kvalitativt intervju av en tingrettsdommer og fylkesnemndsleder vedr. omsorgsovertakelser generelt.

Undersøkelsen er meldt inn til og godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Ved eventuelle spørsmål kan jeg nås på telefon xxxxxxxx eller mail: xxxxxx

Det kan også tas direkte kontakt med mine veiledere ved Universitetet i Stavanger; Liv Schjelderup og Cecilie Omre, ved institutt for sosialfag.

Med vennlig hilsen

xxxxxx

Kopi: xxxx